

MAASEUDUN KULTTUURIMAISEMAT JA MAISEMANÄHTÄVYYDET

Pohjois-Savon arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi

30.8.2010

SISÄLLYS

1. TYÖN TAUSTA JA TAVOITTEET	5
1.1 Työskentelytapa	5
1.2 Valmisteluvaihe ja inventoitujen kohteiden valinta	6
1.3 Inventointi ja käytetyt aineistot	6
1.4 Maastotyöt	6
1.5 Maisema-alueiden arviointi	6
1.6 Rajaukset ja rajausten muutokset	7
1.7 Päällekkäisyydet RKY-luettelon kanssa	7
2. INVENTOIDUT KOHTEET JA ARVOLUOKAT	8
3. MAISEMA-ALUEIDEN KUVAUKSET	11
3.1 Pohjois-savon järvisuut; Iisalmen reitin viljelymaisemat	12
Maaninkajärven ja Onkiveden kulttuurimaisemat [V]	14
Peltosalmi ja Kirmanjärvi [M]	19
Iiranta – Karankajärvi [M]	22
Runnin kulttuurimaisema [M]	25
Niemiskylä [M]	27
Ryönänjoki ja Honkaranta [M]	30
3.2 Pohjois-savon järvisuut; Suurten selkävesien alue	32
Mustinmäki [V]	34
Paukari [V]	37
Puijo [V]	39
Haminalahti [M]	43
Nikkilänmäki [M]	45
Räimä-Haapalahti-Väänälänranta [M]	48
Takkula [M]	50
3.3 Pohjois-savon järvisuut; Nilsin reitin metsä- ja mäkiasutus	52
Nilsin mäkikylät [V]	54
Pisa [V]	59
Västinniemen ympäristö [M]	61
3.4 Pohjois-savon järvisuut; Karjalanselän ja maanselän vedenjakajaseudut	64
Palosenmäki [M]	67
3.5 Suomenselkä; Suomenselän suomaat	69
Salahmi [M]	71
3.6 Keski-Suomen järvisuut; Rautalammin reitin latvaosat	74
Hamulan kylä [M]	77
Heinämäki [M]	80
Sonkari-Tiitilänkylä [M]	83
Talluskylä [M]	85
3.7. Keski-Suomen järvisuut; Rautalammin emäpitäjän kulttuurimaisemat	88
Mustolanmäki [M]	90
Rautalammin kirkonkylän kulttuurimaisemat [M]	93
3.8 Vaara-Karjala: Läntinen erämaa	96
Nikinmäki [M]	99

1. TYÖN TAUSTA JA TAVOITTEET

Tämän inventoinnin tarkoituksena on valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden (valtioneuvoston periaatepäätos 1995) päivitystarkastelu sekä uusien maakunnallisten maisema-alueiden määrittely Pohjois-Savossa. Inventointi on osa koko Suomessa tehtävää arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointia.

Inventoinnin lähtökohtana on ollut maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventointiohje (liite 1), jonka avulla valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventointi tehdään koko maan alueella yhtenäisesti.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin pääta-voitteena on tarkistaa aluevalikoima, arvoluokat sekä rajaukset vastaamaan uudistuneita maisemanhoidon toteuttamis- ja ohjausjärjestelmiä. Näitä ovat muun muassa maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999), valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, Eurooppalainen maisemayleissopimus (173/2006), luonnonsuojelulaki (1096/1996) sekä maatalouden ympäristötuki.

Inventoinnissa keskitytään maaseudun kulttuurimaisemiin, erityisesti viljely-maisemiin, niihin liittyvään asutukseen, vanhaan tiestöön ja kulttuuriperintöön. Keskeisiä ovat perinteisessä asussa säilyneet, elinvoimaiset, luonnoltaan ja kulttuuriperinnöltään monipuoliset alueet. Maisema-alueiden valikoiman tulee täyttää maisema-aluejärjestelmän (mietintö 66/1992) laatiman maisemamaakuntajaon edellyttämä edustavuus.

Päivitysinventointiin ei sisällytetä alkuperäistä luontoa koskevia kohteita, joita on selvitetty erilaisten luonnonsuojeluohjelmien yhteydessä. Samoin metsätaloustoimien, kaupunkien ja tiemaisemien tarkastelu rajataan pois. Niitä ja rakennettua kulttuuriympäristöä edustavia kohteita on selvitetty rakennetun kulttuuriympäristön päivitysinventoinnissa (RKY2009). Perinnemaisemia ei tässä yhteydessä inventoida. Kohdevalikoimaan sisällytettävänä luonnonalueina tulevat kuitenkin kysymykseen kulttuurihistoriallisesti huomattavat maisemanähtävyydet.

1.1 Työskentelytapa

Inventointityö koostui neljästä vaiheesta:

1. Valmisteluvaihe – laadittiin maakunnallinen maisemaselvitys inventoinnin pohjaksi, valittiin inventoitavat kohteet ja tiedotettiin hankkeesta
2. Inventointi – kerättiin tiedot inventoitavista kohteista
3. Maastokäynnit – täydennettiin ja täsmennettiin inventointitietoja visuaalisten havaintojen pohjalta
4. Loppuarviointi – arvioitiin alue perustuen edellisiin vaiheisiin, ehdotettiin ja perusteltiin arvoluokka sekä kirjoitettiin aluekuvaukset ja piirrettiin aluerajaukset

Työn ohjausryhmänä toimi Pohjois-Savon liiton kulttuuriympäristötyöryhmä.

1.2 Valmisteluvaihe ja inventoitujen kohteiden valinta

Inventoinnin pohjaksi laadittiin Pohjois-Savon maakunnallinen maisemaselvitys (liite 2). Maakunnallinen maisemaselvitys on pääasiassa paikkatietanalyysi, jossa useita luonnon- ja kulttuuritekijöiden teemoja yhdistelemällä hahmotetaan maakunnan maisemarakenne sekä maiseman tyypilliset piirteet. Maakunnallinen maisemaselvitys tarkoittaa maisema-alueityöryhmän (mietintö 66/1992) laatimaa maisemamaakuntajakoa Pohjois-Savon osalta.

Inventoitavien kohteiden valinnan perusteena oli

- Luettelot valtakunnallisesti sekä maakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista ja maisemanähtävyyksistä (Maisema-alueityöryhmän mietintö 66/1992 ja Valtioneuvoston periaatepäätös 1.5.1995)
- Maakuntakaavan kulttuuriympäristöselvitys (Pohjois-Savon liitto, 2009)
- RKY1993 valikoiman kulttuurimaisemakokonaisuudet, joita ei ole sisällytetty museoviraston RKY2009 päivitysinventoinnin valikoimaan
- Maisemamaakuntajako sekä maakunnallinen maisemaselvitys
- Paikkatietanalyysit uusien alueiden löytämiseksi
- Paikallistuntemus; Pohjois-Savon liitto, ELY-keskus ja kunnat

Kohteita valittiin inventoitavaksi yhteensä 64. Näistä 8 oli valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita, 4 maakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita, 8 RKY-listauksesta pudonneita kulttuurimaisemakokonaisuuksia ja 45 uusia kohteita.

1.3 Inventointi ja käytetyt aineistot

Inventointivaiheessa kustakin kohteesta koottiin inventointitiedot yhtenäiselle inventointilomakkeelle. Tietojen keräämisessä hyödynnettiin SYKE:ssä maisema-alueiden päivitysinventointia varten laadittua MAPA-paikkatietopakettia, aikaisempia luontoa ja kulttuuriympäristöä koskevia inventointeja, kyläsuunnitelmia ja paikallishistoriikkeja sekä vanhojen karttojen silmämääräistä tulkintaa.

1.4 Maastotyöt

Maastotyöt tehtiin kesän ja syksyn 2009 aikana. Kussakin kohteessa käytiin 2-3 kertaa. Maastokäynnit auttoivat inventointitietojen täydentämisessä, visuaalisen maisemakuvan hahmottamisessa ja lopullisessa arvioinnissa. Maastossa otetut valokuvat on luovutettu Pohjois-Savon ELY-keskukselle sähköisessä muodossa.

1.5 Maisema-alueiden arviointi

Maisema-alueiden arvioiminen tehtiin inventointitietojen sekä maastokäynnin havaintojen pohjalta.

Valtakunnalliseen arvoluokkaan kuuluvat maisema-alueet edustavat maisemamaakunnalleen tyypillisiä maisematyyppejä, joilla on huomattavaa valtakunnallista merkitystä. Maakunnallisesti arvokkaat alueet edustavat maakunnan sisäisiä erityis-

piirteitä; ne voivat olla harvinaisia tai hyvin säilyneitä kohteita, joissa maakunnan sisäinen maisemien erityispiirteet tulevat esille.

Arvioinnissa kiinnitettiin huomiota erityisesti

- luontoon, luonnonarvoihin ja luonnon monimuotoisuuteen
- maiseman ja maankäytön historialliseen kehitykseen ja kehityksen jatkuvuuteen
- kulttuuripiirteiden edustavuuteen, harvinaisuuteen, säilyneisyyteen ja alkuperäisyyteen
- symboli- ja identiteettiarvoihin (tapahtumapaikat, historialliset tapahtumat, alueen väestölle merkittävät piirteet)
- alueen elinvoimaisuuteen ja nykyiseen toimivuuteen
- maisemakuvan yhtenäisyyteen, eheyteen ja vaikuttavuuteen
- maisemamaakunnan erityispiirteisiin
- maisemahäiriöihin ja luonnonarvoja alentaviin vaurioihin ja uhkatekijöihin
- päällekkäisyyksiin RKY-listauksen kanssa

1.6 Rajaukset ja rajausten muutokset

Maisema-alueiden rajauksissa on pyritty noudattamaan maisemarakenteen näkyvissä olevia luontevia rajoja sekä hahmottamaan yhtenäisiä aluekokonaisuuksia. Rajausta perustuu yleensä visuaalisesti hahmotettavaan eheään maisemakuvaan. Luontevia rajoja ovat muun muassa yhtenäiset metsäiset reunavyöhykkeet, selänteiden laki-alueet, vesistöt, joet ja joissain tapauksissa ihmisen luomat rakenteet kuten tiet tai taajamien reunat. Avointa maisematilaa rajaavien reunavyöhykkeiden mukaanotto rajaukseen on oleellista, sillä juuri ne nousevat merkittävään rooliin alueen hoidon ja maankäytön suunnittelussa.

Rajauksiin sisällytettiin harkiten myös lähistöllä olevia kohteita kuten muinaisjäännöskohteita, arvokkaita luonnonympäristöjä, rakennetun ympäristön kohteita sekä perinnebiotooppeja.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajaukset tyypillisesti laajenevat hieman, kun ne mukautettiin maisemarakenteen luonnollisiin rajoihin. Maaninkajärven kulttuurimaisemat ja Väisälänmäki yhdistyivät samaan laajempaan aluerajaukseen. Pohjois-Sänkimäen - Sänkimäen valtakunnallisesti arvokas alue ja Kinahmin maakunnallisesti arvokas maisema-alue yhdistettiin myös yhdeksi aluekokonaisuudeksi.

1.7 Päällekkäisyydet RKY-luettelon kanssa

Vuoden 1995 maisema-alueistauksessa ja RKY 2009 -luettelossa oli joitakin päällekkäisyyksiä. Saahkarin-Myhinpään tie on käytännössä samalla rajauksella sekä RKY2009- että valtakunnallisessa maisemalistauksessa. Päällekkäisyyden poistamiseksi ehdotetaan alueen poistamista maisemalistauksesta.

Koskenjoen sekä Koljonvirran RKY-rajaukset ja maakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen rajausta olivat niin yhtenevät, että ne poistettiin maisemalistauksesta.

2. INVENTOIDUT KOHTEET JA ARVOLUOKAT

Maisema-alueen nimi	Kunta	Arvoluokka
		[aikaisempi arvoluokka]
		V = valtakunnallinen
		M = maakunnallinen

POHJOIS-SAVON JÄRVISEUTU

Iisalmen reitin kulttuurimaisemat

Maaningan-Lapinlahden kulttuurimaisemat	Maaninka, Lapinlahti	V
- Maaninkajärven kulttuurimaisemat	Maaninka	[V]
- Väisälänmäki	Lapinlahti	[V]
- Leppälahti-Kuivaniemi	Maaninka	
Iiranta – Karankajärvi	Iisalmi, Vieremä	M
Niemiskylä	Kiuruvesi	M
Peltosalmi ja Kirmanjärvi	Iisalmi	M
Runnin kulttuurimaisema	Iisalmi	M
Ryönänjoki ja Honkaranta	Kiuruvesi	M
Alapitkän kulttuurimaisema	Lapinlahti	
Iimäen kylän mäki-asutus	Iisalmi	
Koljonvirran kulttuurimaisema	Iisalmi	[M]
Kyrönniemi	Vieremä	
Linnansalmi	Lapinlahti	
Luupuvesi	Kiuruvesi	

Suurten selkävesien alue

Mustinmäki	Leppävirta	V [V]
Paukarihahti	Leppävirta	V [V]
Puijo	Kuopio	V [V]
Haminlahti	Kuopio	M
Nikkilänmäki	Leppävirta	M
Räimä-Haapalahahti-Väänälänranta	Siilinjärvi	M
Takkula	Leppävirta	M
Kuuslahti	Siilinjärvi	
Länsi-Saamainen	Leppävirta	
Soinilansalmi	Leppävirta	
Timola	Leppävirta	

Nilsin reitin mäki-asutus- ja metsäalue

Nilsin mäki-kylät	Nilsä	V
- Pohjois-Sänkimäki - Sänkimäki	Nilsä	[V]
- Kinahmi	Nilsä	[M]
Pisa	Juankoski, Nilsä	V [V]
Västinniemen ympäristö	Juankoski	M
Vuotjärven Selkälänniemen kulttuurimaisema	Juankoski, Nilsä	

Savon ja Karjalan rajamaa

Telkkämäen kaskialue	Kaavi	
Hyvärilä	Kaavi	
Ohtaansalmen kulttuurimaisema	Tuusniemi	

Maanselän vedenjakajaseutu

Palosenmäki	Vieremä	M
Sonkakoski	Sonkajärvi	
Kauppilanmäki	Sonkajärvi, Vieremä	
Löytölänmäki	Sonkajärvi	

Maisema-alueen nimi	Kunta	Arvoluokka
		[aikaisempi arvoluokka]
		V = valtakunnallinen
		M = maakunnallinen

KESKI-SUOMEN JÄRVISEUTU

Rautalammin reitin latvaosat

Hamulan kylä	Keitele	M
Heinämäki	Pielavesi	M
Sonkari-Tiitilänkylä	Vesanto	M
Talluskylä	Tervo	M
Ahola (Vuonamon kylä)	Keitele	
Haapamäki	Tervo	
Katajamäen mäkiasutus	Pielavesi	
Laukkala	Pielavesi	
Ranta-Jylhä	Pielavesi	
Riuttala	Karttula	
Räisälänranta	Pielavesi	
Syvänniemen kulttuurimaisema	Karttula	
Säviän kulttuurimaisema	Pielavesi	
Tossavanlahden kulttuurimaisema	Keitele	

Rautalammin emäpitäjän kulttuurimaisemat

Mustolanmäki	Suonenjoki	M
Rautalammin kirkonkylän kulttuurimaisemat	Rautalampi	M
Häkkilän kulttuurimaisema	Rautalampi	
Juhannusmäki	Rautalampi	
Kerkonkoski	Rautalampi	
Kutumäki-Pörölänmäki	Suonenjoki	[M]
Nuutila	Suonenjoki	
Saahkarin – Myhinpään museotie	Rautalampi	[V]

SUOMENSELKÄ

Suomenselän suomaat

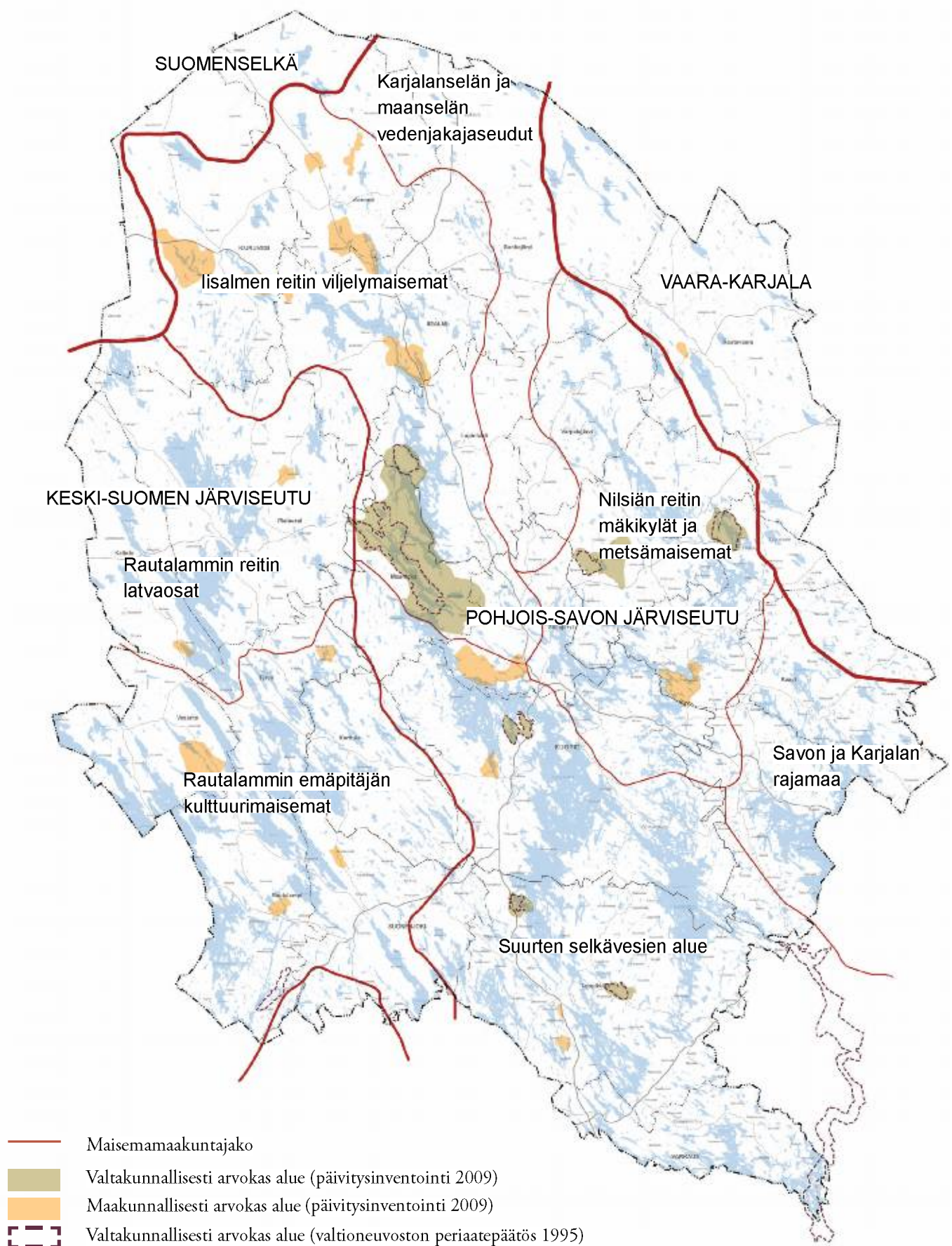
Salahmi	Vieremä	M
Koskenjoki	Kiuruvesi	[M]
Pitkämäki	Vieremä	

VAARA-KARJALA

Läntinen erämaa

Nikinmäki	Rautavaara	M
Karin kulttuurimaisema	Rautavaara	

3. MAISEMA-ALUEIDEN KUVAUKSET

3.1 POHJOIS-SAVON JÄRVISEUTU;

Iisalmen reitin viljelymaisemat

Maaninkajärven ja Onkiveden kulttuurimaisemat

Peltosalmi ja Kirmanjärvi

Iiranta – Karankajärvi

Runnin kulttuurimaisema

Niemiskylä

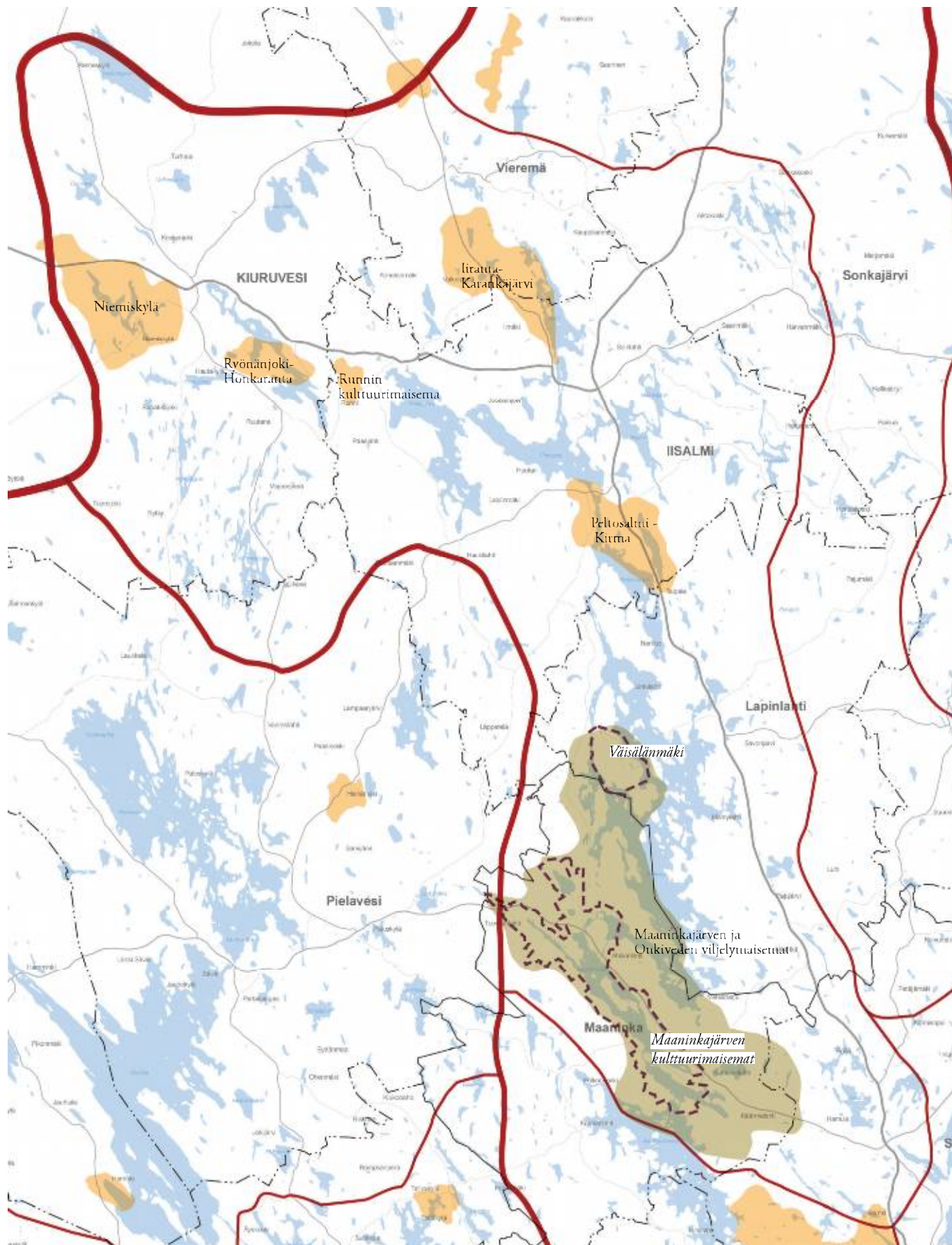
Ryönänjoki ja Honkaranta

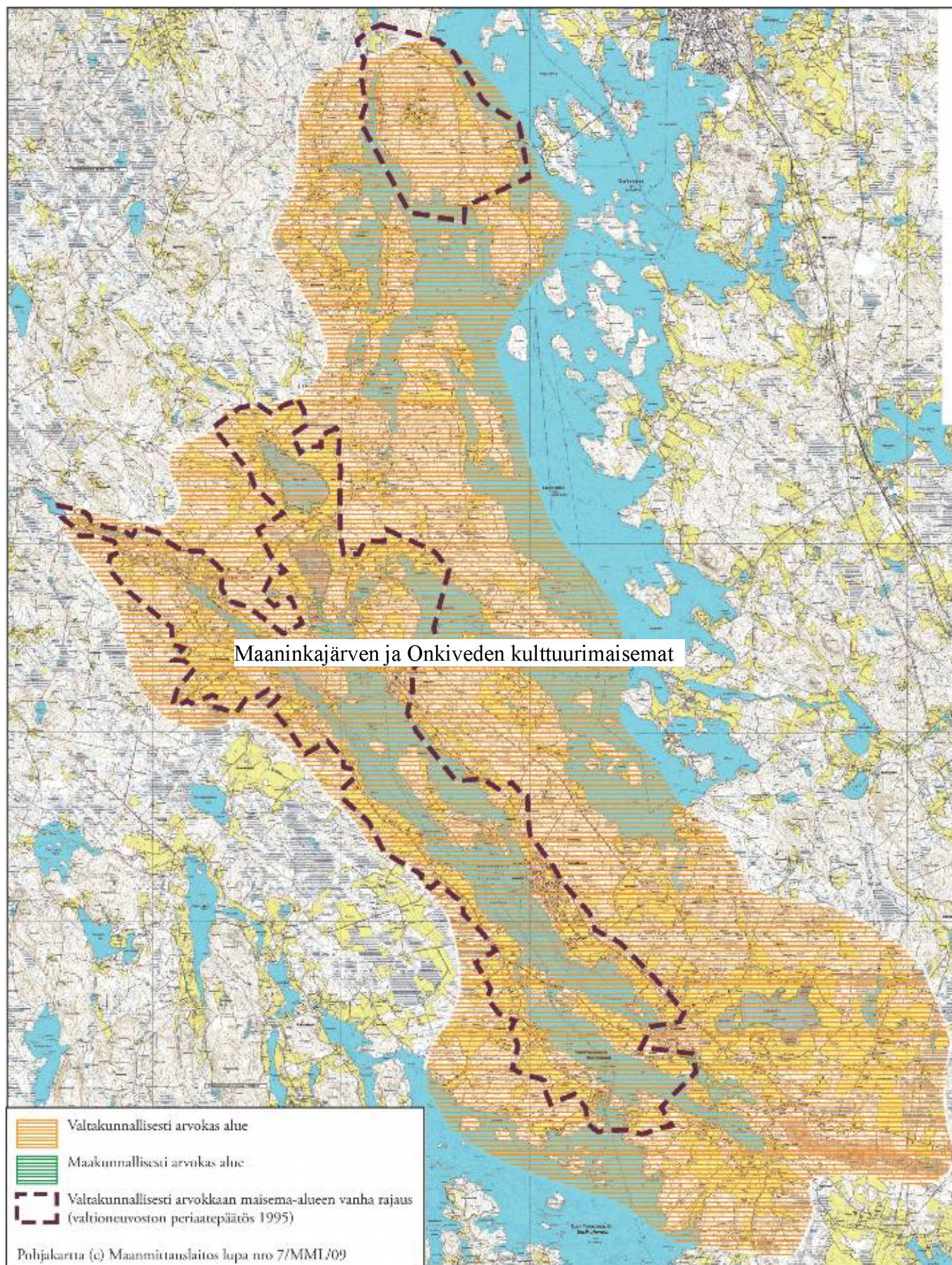
Pohjois-Savon laajimmat yhtenäiset savikot levittäytyvät Iisalmen vesireitin ja sen latvareittien varrelle Siilijärveltä Kiuruvedelle, Vieremälle ja Sonkajärvelle. Alue on Pohjois-Savon vaurainta viljelyseutua. Vesireittiin tukeutuvasta pitkästä kulttuurihistoriasta kertovat muinaisjäännökset, rantojen avoimet kulttuurimaisemat, vauras talonpoikaisasutus ja kanavat.

Iisalmen reitin vedet ovat humuspitoisia ja matalia. Veden osuus pinta-alasta on selvästi pienempi kuin suurten selkävesien alueella. Pohjoiseen latvavesille päin mentäessä järvet vähenevät, niiden koko pienenee ja soiden määrä lisääntyy.

Pohjois-Savon savikkoalueen viljelykylät ovat tyypillisesti rakenteeltaan melko hajanaisia rantakylä. Vanhin asutus sijoittuu ylemmäksi rannasta, pellon ja metsän rajavyöhykkeelle. Asutuksen sijoittumista on vesireittien ohella ohjannut Tuusniemi-Riistavesi-Siilinjärvi-Iisalmi-Vieremä- harjujakso. Harjua on seurannut vanha Oulun tie, johon alueen muu tiestö tukeutuu. Asutustaajamat sijaitsevat järvien rannoilla ja/tai harjun tuntumassa.

Maaninkajärven ja Onkiveden kulttuurimaisemat

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

Maaninkajärven kulttuurimaisemat; valtakunnallinen (valtioneuvoston periaatepäätös, 1995)

Väisälänmäki; valtakunnallinen (valtioneuvoston periaatepäätös, 1995)

Kunta:

Maaninka, Lapinlahti

Arvoluokka:

Valtakunnallinen

Kuvailu:

Maisema-alue koostuu Maaninkajärven ympäristön ja Onkiveden länsirannan yhtenäisestä viljelymaisemien sarjasta. Asutus, pellot ja tiestö tukeutuvat Iisalmen vesireittiin. Onkivesi ja Maaninkajärvi kuuluvat reitin suurimpiin järviin.

Vesireitillä kapeat selkävedet, niitä erottavat niemet, saaret ja kapeikot vuorottelevat. Vesistöjä ympäröivät laajat, tasaiset rantasavikot tarjoavat hyvät edellytykset maanviljelylle. Vesirajaan ulottuvat, savikoille raivatut pellot ympäröivätkin lähes kauttaaltaan järviä. Avoin viljelymaisema rajautuu pehmeäpiirteisiin metsäisiin selännealueisiin. Maaninkajärven rannoilla savikot ovat laajimmillaan. Onkiveden länsirannalla viljelty savikkovyöhyke on kapeampi ja moreenipeite tulee paikoitellen kiinni vesistöön.

Väisälänmäki alueen pohjoispäässä sijaitsee Onkiveden ja kapean Etelä-Onkilahden välisellä niemekkeellä. Se on korkea, säännöllisen muotoinen ja jyrkkärinteinen moreenimäki, jonka rinteet laskevat suoraan järveen. Mäen lakialueen hedelmällinen maaperä ja edullinen ilmasto on hyödynnetty viljelyyn.

Maaninkajärven ja Onkiveden alue on vahvaa, perinteistä maatalousaluetta. Pohjois-Savon mittakaavassa poikkeuksellisen laajat yhtenäiset savikkoalueet ja kulkureittinä toiminut vesireitti ovat vaikuttaneet asutuksen ja viljelyn varhaiseen kehittymiseen. Vesiliikenteellä on ollut merkittävä asema, mistä kertovat kanavat ja vesiliikenteen satamapaikkoihin kasvaneet kylät. Maaninkajärven koillisosassa on ollut Onkivedeltä johtava Viannan kanava ja myöhemmin Ahkiolahden kanava. Yhteys Pieneltä Ruokovedeltä Suurelle Ruokovedelle on myös kanavoitu. Vesireitin varhaisesta merkityksestä kertovat myös runsaat muinaisjäännökset. Harjulla Käärmelahden kylässä on merkittävä esihistoriallinen pyyntikuoppa-alue.

Kuvat:

(ylhäällä) Korkeakoski.

(alhaalla) Näkymä Väisälänmäen laelta Onkivedelle.

Kuvat:

*(ylhäällä) Maaninkajärven
itärannan viljelymaisemaa.*

*(viereinen sivu, ylhäällä vasem-
malla) Tuovilanlahden tiivis kylä-
keskusta.*

*(viereinen sivu, ylhäällä oikealla)
Maaningan kirkonkylä.*

*(viereinen sivu alhaalla) Vanhoja
mäntyjä ja laitumia Maaningan
kirkonkylän tuntumassa.*

Esihistoriallisen ajan muinaisjäännökset, keskiaikaisen Tavanniemen kuninkaan-
kartanon sijainti alueella, kanavat, perinnebiotoopit, kerroksellinen rakennuskanta sekä
vanhat matkailukohteet - Korkeakoski, Tuovilanlahti ja Väisälänmäki - kertovat pitkstä
historiasta.

Korkeakoski on Suomen korkein vesiputous. Vesi putoaa kapeassa uomassa 46 metrin
korkeudelta kosken alla olevaan, noin kaksi kilometriä pitkään rotkolaaksoon, josta se
laskee Tuovilanlahteen. Tuovilanlahden maisemien kauneus tunnettiin laajalti jo 1900-
luvun alkupuolella muun muassa I.K. Inhan ja Z.Topeliuksen tuotannon ansiosta. Väisä-
länmäki taas on hyvin tunnettu kansallismaisema, jota ovat ikuistaneet muun muassa
taiteilijat Pekka Halonen ja Eero Järnefelt.

Asutusrakenne on monipuolinen. Maaninkajärven ympäristö sekä Leppälahden
ja Kuivaniemen kylät Onkiveden rannalla edustavat tyypillistä pohjoissavolaista ranta-
asutusta. Maisemanmuodot ja viljelykset avautuvat rantaan. Asutus sijaitsee hieman
kauempana rantaviivasta omilla kumpareillaan tai metsän rajassa. Maatilat ovat näköyh-
teyksien päässä toisistaan. Poikkeuksen muodostavat Maaningan kirkonkylä sekä Tuovi-
lanlahden tiivis kylämiljö. Väisälänmäki on pohjoissavolaisen mäkiasutuksen tyyppi-
esimerkki. Asutus on sijoittunut mäen yläosaan etelä- ja lounaisrinteille. Tilat sijaitsevat
viljelysten lomassa kiinteänä ryhmänä.

Väisälänmäki hallitsee maamerkinä Onkiveden maisemia. Myös Onkiveden itärantaa
kulkevalta viitostieltä katsottuna Väisälänmäki on kauas näkyvä maamerkki. Mäen laki
on puoliavointa, kumpuilevaa maanviljely- ja karjatalousmaisemaa. Yhtenäinen raken-
nuskanta, vanhat pihapiirit, pellot, niityt ja laidunmetsiköt muodostavat eheän ja tasa-
painoisen kokonaisuuden. Lähi- ja kaukonäkymät ovat monivivahteiset - mäenrinteillä
maisemakuva on paikoin sulkeutunutta metsämaisemaa, paikoin puoliavointa viljelys-
maisemaa. Kylätieltä ja puuttomilta pihamailta avautuu vaikuttavia näkymiä moneen
suuntaan. Rantapellot ja Onkivesi rajaavat mäen metsäisiä rinteitä. Leppälahden ja Kuiva-
niemen tasapainoinen viljelymaisema on yksi tärkeimmistä Väisälänmäkeä kehystävistä
näkymistä.

Maaninkajärven ympäristö on avointa vaurasta maaseutumaisemaa. Viljelykset viet-
tävät loivasti rantaan ja vastarannoille aukeaa näkymiä. Rinteiden yläosassa peltoaukeat
rajoittuvat metsään. Vaihtelua maisemaan tuovat kanavamiljööt sekä muusta asutuksesta
luonteeltaan poikkeavat Tuovilanlahden ja Maaningan kylät. Avoin järvimaisema ja puus-
toiset rannat vuorottelevat. Maisema on edustavimmillaan Haatalan ja Halolan ympäris-
tössä.

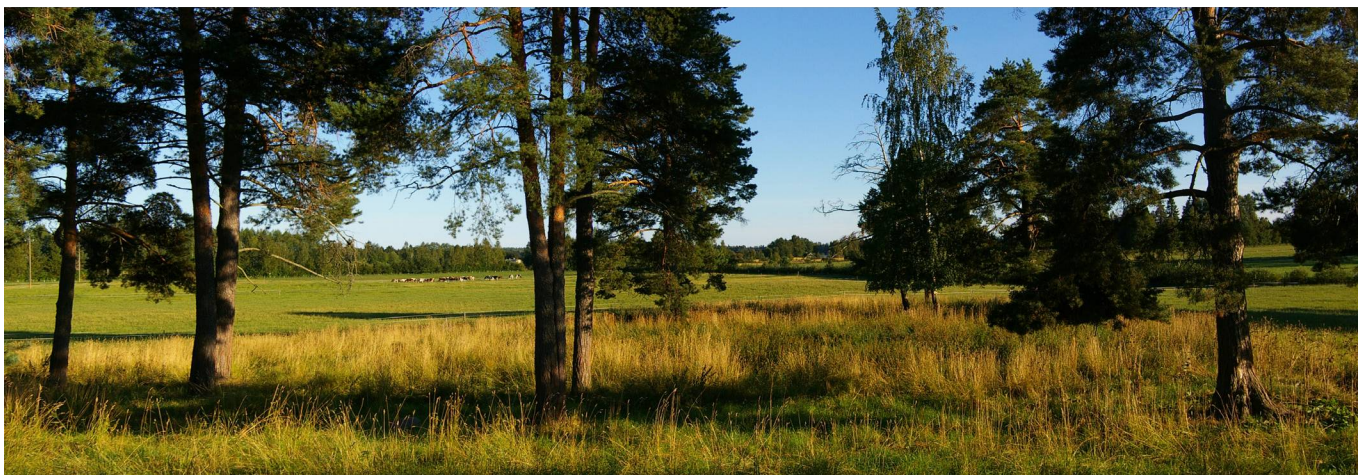
Arviointiteksti:

Alueen maisemallinen arvo perustuu kauniiseen, vakiintuneeseen viljelymaisemaan ja vauraaseen pohjoissavolaiseen maaseutuasutukseen.

Iisalmen reitin viljelymaisemat ovat Pohjois-Savon mittakaavassa vanhaa ja vaurasta viljelyseutua. Maisemat jatkuvat samantyyppisinä Vieremälle ja Sonkajärvelle saakka, mutta Maaninkajärven ja Onkiveden ympäristössä historiallinen kerroksellisuus näkyy maisemassa poikkeuksellisen selvästi. Esihistoriallisen ajan muinaisjäännökset, keskiaikaisen Tavinniemen kuninkaankartanon sijainti alueella, kanavat, perinnebiotoopit, kerroksellinen rakennuskanta sekä vanhat matkailukohteet - Korkeakoski, Tuovilanlahti ja Väisälänmäki - kertovat pitkästä historiasta. Asutusrakenne on monipuolinen – alueelta löytyy niin tyyppillistä harvarakenteista ranta-asutusta, edustavaa mäkikyläasutusta kuin savolaisessa ympäristössä poikkeuksellisia tiiviitä rantakyläkin.

Väisälänmäellä on myös kansallista identiteetti-arvoa kansallismaisemana sekä Pekka Halosen ja Eero Järnefeltin taiteen kautta.

Alueella on monia arvokkaita luontokohteita: lintuvesiä, harju- ja kallioalueita sekä arvokkaita perinnebiotooppeja, jotka nostavat maisemakokonaisuuden arvoa.

Kuvat:

*(ylhäällä) Väisälänmäen perinne-
maisemia.*

*(alhaalla) Väisälänmäen vanhaa
kyläasutusta.*

Rajaus:

Valtakunnallisen alueen rajausta laajenee. Rajaukseen sisällytetään Maaninkajärven ympäristön ja Onkiveden länsirannan yhtenäinen kulttuurimaisemien vyöhyke. Siihen kuuluvat Maaninkajärven kulttuurimaisemat ja Väisälänmäki ovat olleet erillisillä rajauksilla valtakunnallisia maisema-alueita (valtioneuvoston periaatepäätös 1995).

Rajaukseen sisältyvät Tuovilanlahden kylä, Iisalmen reitin kanavat sekä Leppälahden ja Kuivaniemen kylät ovat valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä (RKY 2009). Maaninkajärven kulttuurimaisema oli valtakunnallisesti merkittävä kulttuuriympäristö vanhassa RKY-listauksessa, mutta on poistettu vuoden 2009 listalta.

Alueeseen liittyvät arvokkaat luontokohteet ympäröivine peltoaukeineen on otettu kokonaisina mukaan rajaukseen.

- Tuovilanlahti, arvokas kallioalue
- Korkeakoski, Natura-alue
- Repomäki, harjuluonnon suojelualue (alueella on myös merkittävä esihistoriallinen pyyntikuoppa-alue)
- Patajärvi ja Patalahti, valtakunnallinen lintuvesien suojeluohjelma, Natura-alue
- Lapinjärvet ja Valkeinen, arvokas lintuvesi, Natura-alue

Maantieteelliset kokonaisuudet: lahdet, niemet ja harjuselänteet on otettu mukaan rajaukseen ehjinä kokonaisuuksina. Rajaus seuraa luontevia metsän reunalinjoja ja vesistöjä.

Peltosalmi ja Kirmanjärvi

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

-

Kunta:

Iisalmi, Lapinlahti

Kuvailu:

Maiseman perusrakenteena on pohjois-eteläsuuntainen harjuselänne ja tämän sivuilla viljaville rantasavikoille syntyneiden peltojen kehystämät vesistöalueet. Maisemat kuuluvat Lapinlahdelta Vieremälle saman tyyppisenä jatkuvaan Iisalmen reitin viljelymaisemien sarjaan.

Harjun kookkainta ja teräväpiirteisintä osaa, Ohenmäkeä ympäröivät molemmilta puolilta kallioperän ruhjeisiin syntyneet kapeat vesistöt. Harjun itäpuolelle jää pitkänomainen Kirmanjärvi. Länsipuolella on Iisalmen reitin päälinja: Nerkoonjärvi, johon yhdistyy kapean Peltosalmen kautta Porovesi.

Peltosalmi ja Kirmanjärvi sijaitsevat hyvien luonnon tarjoamien kullkuyhteyksien varrella, Iisalmen vesireitin ja helppokulkuisen harjuselänteen yhtymäkohdassa. Harjua seuraavat maakunnan pääväylä viitostie sekä rautatie.

Yhtenäiset laajat rantasavikot ovat tarjonneet edellytykset vauraan maanviljelykulttuurin syntymiselle. Peltosalmen ja Kirmanjärven alavat rannat ovat lähes kauttaaltaan viljelyksessä tai laidunalueina. Talouskeskukset sijoittuvat erilleen toisistaan loivasti kumpuilevan ranta-alueen ylänteille. Varsinkin Peltosalmen puolella on useita 1800-luvulta peräisiä olevia kartanomaisia maatiloja. Viljelymaisema rajautuu pohjoisessa teollisuus- ja taajamatoimintojen alueeseen. Eri toiminnot ovat sijoittuneet sopusointuisesti maiseman ehdoilla. Rakentaminen on kerroksellista ja monipuolista.

Elinvoimaisessa viljelymaisemassa heijastuu pitkään jatkunut maatalous. Tasaisten rantapeltujen yli aukeaa laajoja näkymiä järvenselille. Harjuselänne maiseman taustana erottaa Peltosalmen ja Kirmanjärven viljelymaisemia toisistaan. Omilla saarekkeillaan sijaitsevien maatilojen rehevät pihapiirit erottuvat maisemassa selkeinä kiintopisteinä. Viljelyaukea on laajimmillaan Peltosalmen ympäristössä, Pienen-Kirman ympärillä ja Kirmanjärven eteläpäässä Taipaleessa.

Kuvat:

(ylhäällä) Ohenmäen harjuselänteen metsää.

(alhaalla) Peltosalmen avointa rantamaisemaa Salmenrannassa.

Arvoluokka:

Maakunnallinen

Arviointiteksti:

Peltosalmen ja Kirmanjärven maisemat kuuluvat Lapinlahdelta Vieremälle samantyyppisenä jatkuvaan Iisalmen reitin vauraiden kulttuurimaisemien sarjaan. Peltosalmen ja Kirmanjärven alue on maisemarakenteeltaan solmukohtana omaleimainen ja ainutlaatuinen. Maiseman pitkästä kulttuurihistoriasta kertovat harjualueen arvokas arkeologinen kulttuuriperintö, rantavyöhykkeen vanhat maatilat ja elinvoimaisena jatkuva maatalous. Eri toiminnot ovat sijoittuneet sopusointuisesti maiseman ehdoilla ja rakentaminen on kerroksellista ja monipuolista. Alueeseen sisältyy Peltosalmen viljelymaisema, joka on valtakunnallisesti arvokas rakennettu ympäristö (RKY 2009).

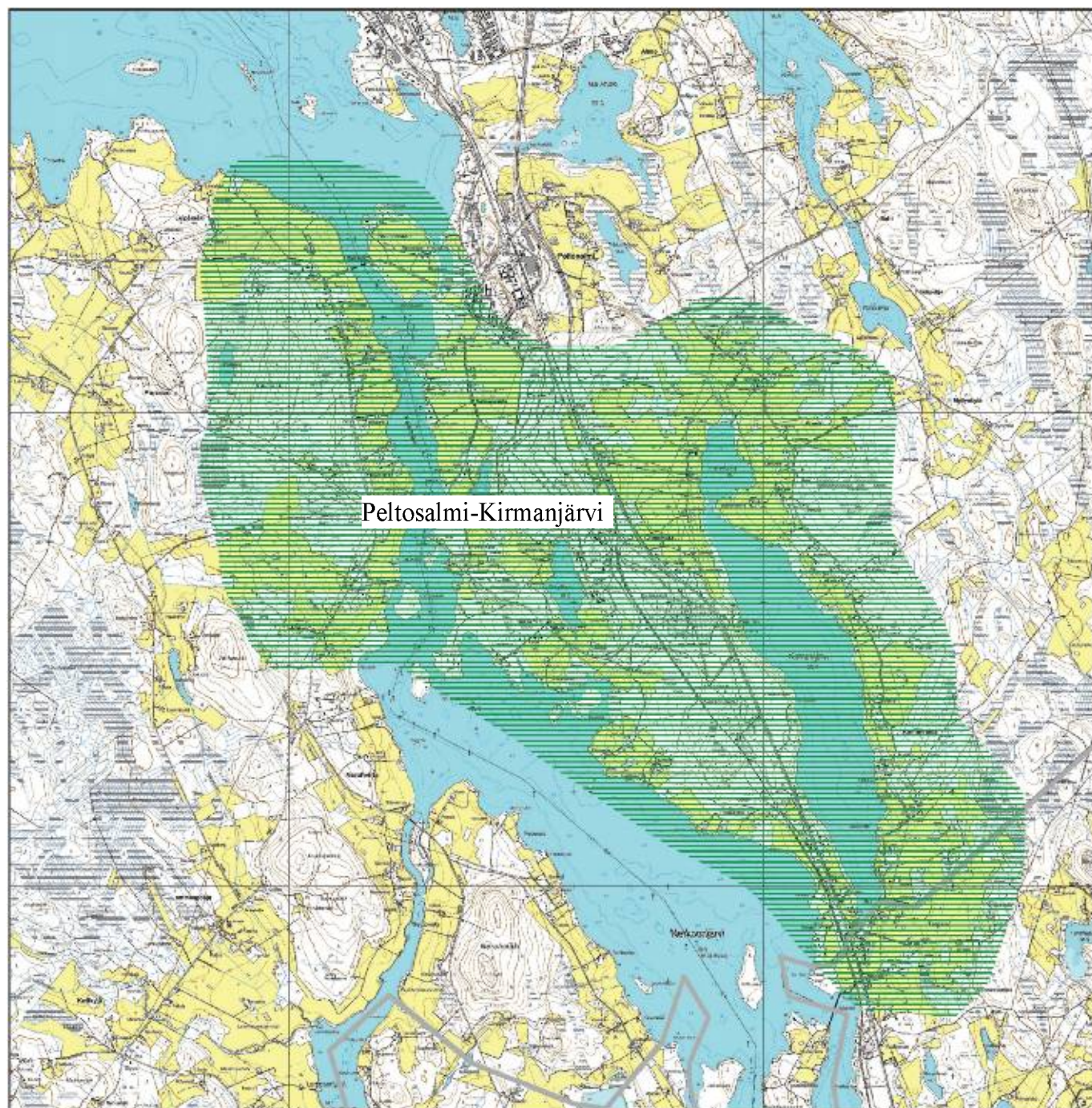
Rajaus:

Peltosalmi ja Kirmanjärvi muodostavat kaksi erillistä viljelyaukeaa harjuselänteen länsi- ja itäpuolille. Harju toimii niitä yhdistävänä maiseman selkärankana ja taustana. Peltosalmi, Kirmanjärvi ja harjuselänne on tästä syystä käsitelty yhtenä maisemakokonaisuutena. Rajaus seuraa luontevia luonnon rajoja, metsän reunalinjaa ja vesistöjä. Pohjoisessa alue rajautuu Peltosalmen taajamaan.

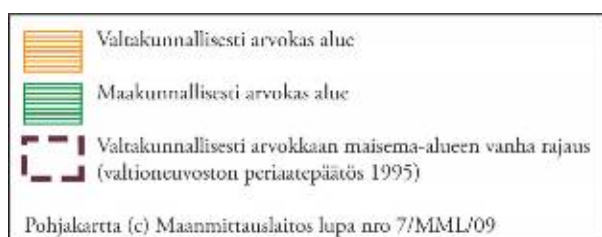
Kuvat:

Kirmanjärven rantojen laajaa viljelyaukeaa.

0 2 km

Iiranta - Karankajärvi

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

-

Kunta:

Iisalmi, Vieremä

Kuvailu:

Iisalmesta Valkeiskylän kautta Vieremälle kulkee harju, joka on osa Joensuusta Raaheen ulottuvaa pitkää harjujaksoa. Harjua rajaavat vesistöt ovat syntyneet kallio-perän ruhjeisiin. Ranta-alueet harjun liepeillä ovat savikoita ja muita hienojakoisia viljelyyn soveltuvia maa-aineksia.

Alue on Pohjois-Savon savikkoalueen perinteistä viljelyseutua, jonka pitkä historia heijastuu tasapainoisessa elävässä kulttuurimaisemassa. Rantojen viljavat savikot ovat luoneet edellytykset pitkään jatkuneelle vakaalle maataloudelle. Vesistöihin viettävät savikkorannat ovat kauttaaltaan viljeltyjä. Vanhinta asuttua ja viljeltyä aluetta ovat Iiranta, Tikanniemi ja Valkeisjärven ympäristö.

Iisalmen vesireitti ja harjujaksoa seurannut vanha Ouluntie ovat tarjonneet hyvät kulkuyhteydet etelään ja pohjoiseen sekä ohjanneet asutuksen sijoittumista. Vanha Ouluntie oli kahden vuosisadan ajan merkittävä tieyhteys Savon ja Pohjanmaan välillä. Varsinainen maantie rakennettiin 1700-luvulla. Nykyinen kantatie 88 rakennettiin 1960-luvulla. Se kulkee pitkälti samaa linjaa vanhan postitien kanssa. Karankajärven kohdalla nykyinen tie kulkee peltoalueen halki, kun vanha Oulun tien linja seuraa harjua idempänä.

Maatilojen pihapiirit sijaitsevat selänteen ja metsän reunavyöhykkeellä tai saarekkeilla peltojen keskellä. Tiivein rakentamisen vyöhyke on harjuselänteen reunalla. Varsinkin Iirannan kohdalla asutus seurasi harjua ja tietä lähes nauhamaisena.

Loivapiirteisesti kumpuilevat alavat rantapellot viettävät vesistöihin. Maisemakuvaa rajaavat harjuselänne, pihapiirien puusto ja rannan kasvillisuusvyöhyke. Suurimman häiriön maisemakuvaan aiheuttavat harjun maanottoalueet.

Kuvat:

(ylhäällä) Peltomaisemaa Karankajärvellä ja Tikanniemessä

(alhaalla) Valkeisjärven avointa rantaa

(viereinen sivu ylhäältä alas)

Harjun maanottoalue Karankajärvellä.

Iirannan tasapainoista maisemaa.

Ehdotus arvoluokaksi:

Maakunnallinen

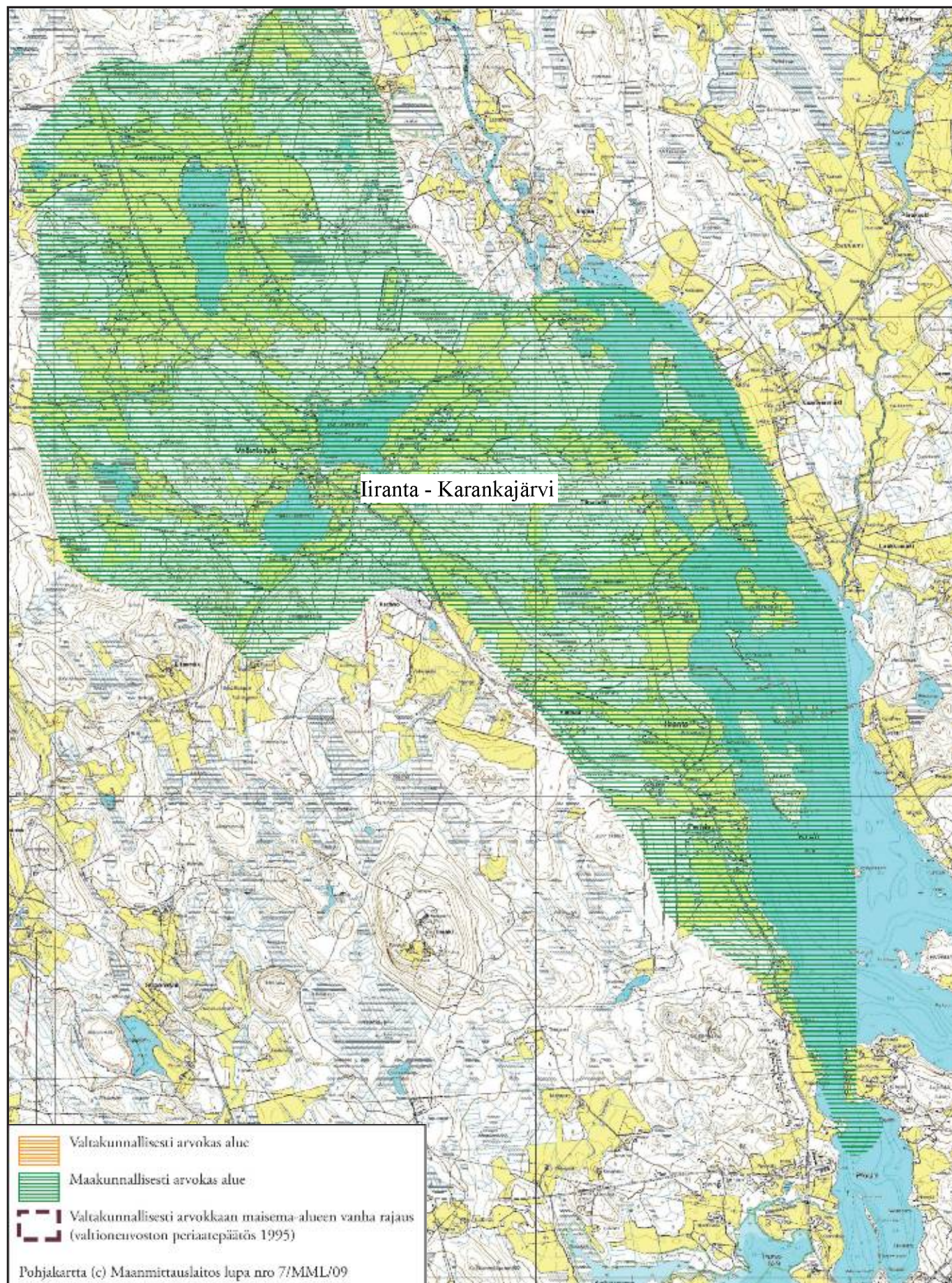
Arviointiteksti:

Maisemat Iirannon ja Karankajärven välillä kuuluvat Lapinlahdelta Vieremälle saman tyyppisenä jatkuvaan Iisalmen reitin kulttuurimaisemien sarjaan, jonka tyypillisimpiä maisemarakenteen piirteitä Iirannon ja Karankajärven välinen jakso edustaa. Maisemarakenteen piirteet nousevat kauniisti esiin tasapainoisessa elävässä kulttuurimaisemassa. Pohjoisesta saavuttaessa Karankajärveltä alkava viljelymaisema on ensimmäisiä laajoja avoimia viljelymaisemia ja merkittävä osa tiemaisemaa Suomenselän vedenjakajaseudun jälkeen.

Rajaus:

Rajaus sisältää Iirannon, Valkeiskylän ja Karankajärven viljelyaukeat. Iirannon kohdalla rajaus seuraa lännessä harjua, idässä rajaus kulkee Iiveden selkää siten, että maisemakuvassa visuaalisen rajan muodostavat Iisaari, Vitikkasaari ja Tikanniemi ovat kokonaisina mukana rajauksessa. Valkeiskylän ja Karankajärven viljelyaukeat on otettu kokonaisuudessaan mukaan rajaukseen. Rajaus kulkee niitä ympäröivien rajaavien metsäisten selänteiden linjaa.

0 2 km

Runnin kulttuurimaisema

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

-

Kunta:

Iisalmi

Kuvailu:

Kiurujoki on lyhyt polveileva joki, joka yhdistää Kiuruvettä ja Haapajärveä. Runnin viljelymaisema on syntynyt Kiurujoen laajahkoon laaksoon.

Runni edustaa Pohjois-Savossa melko harvinaista jokiasutusta. Pellot sijoittuvat matalan Kiurujoen rantaan viettävälle savikoille, talot ovat jokirannassa tai hieman syrjästä joelta kumpareilla peltajensa keskellä. Metsät ja vesistöt lomittuvat luontevasti asutukseen. Ympäröivää maisemaa luonnehtivat loivalinjaiset moreenimäet, joiden väliin jää suoperäisiä painanteita. Kiurujoen ympäristössä maasto on lähdeperäistä.

Kiurujoki kanavoitiin vuosisadan vaihteessa vesiliikenteelle kulkukelpoiseksi. Joki oli höyrylaivaliikenteen aikaan 1900-luvun alussa vilkkaasti liikennöity. Samaan maisemaan 1920-luvulla rakennettu Savon ja Pohjanmaan rautatiet yhdistävä poikittaisrata tyrehtyi laivaliikenteen. 70 vuotta suljettuna ollut Saarikosken puusulkukanava restauroitiin ja avattiin uudelleen liikenteelle 2000-luvun alussa.

Runnin rautapitoisen terveyslähteen ympärille syntyi Runnin kylpylä, joka on yksi Suomen vanhimmista yhä käytössä olevista terveyslähteistä. Ensimmäiset vieransa se vastaanotti 1700-luvun lopulla. Kylpylään liittyy myös puistoalue Kiurujoen rannassa. Runnin kyläkeskus kauppoineen ja kouluineen on rakentunut kylpylän tuntumaan.

Kuvat:

(ylhäällä) Saarikosken kanava.

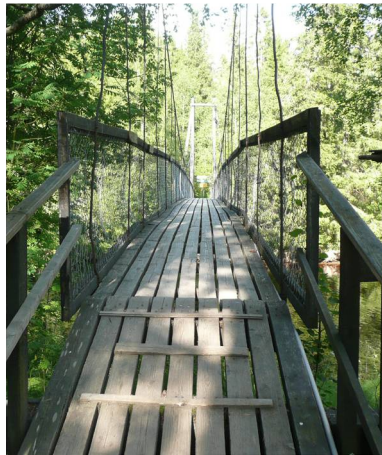
(alhaalla) Viljelyaukea Kiurujoen eteläpuolella

(seuraava sivu ylhäältä alas)

Tammelan pihapiirin rakennuksia.

Silta kylpylän puistossa.

Arvoluokka:

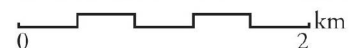
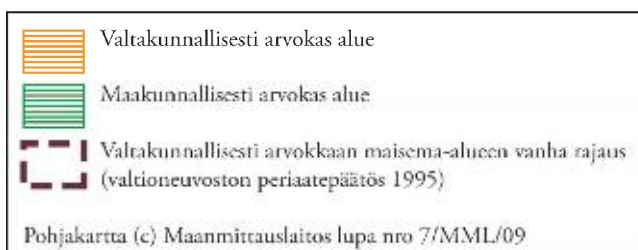
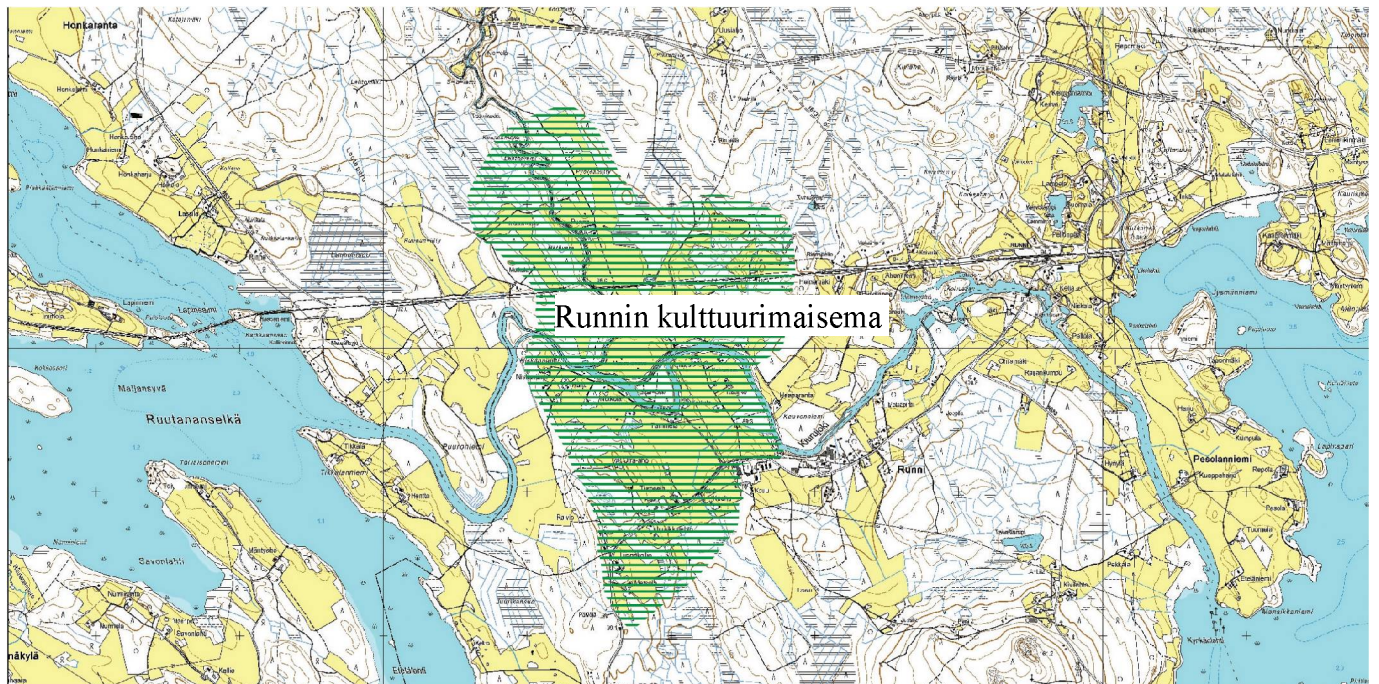
Maakunnallinen

Arviointiteksti:

Runni edustaa Pohjois-Savossa melko harvinaista jokiasutusta. Luontosuhteet ja kylän historia, johon liittyy kylpylätoimintaa, rautatien ja vesireittien historiaa on luonut omaleimaisen vaihtelevan kulttuurimaiseman. Elävään, perinteiseen viljely-maisemaan liittyvä kanava- ja kylpylähistoria nostavat alueen arvoa.

Rajaus:

Rajaus käsittää Runnin viljelymaiseman. Runnin kylpylä ja kulttuurimaisema olivat vanhassa RKY -listauksessa laajemmalla rajauksella kuin uudessa (RKY 2009). Uudessa rajauksessa on mukana vain kylpylä ja Saarikosken kanava. Tässä esitetty Runnin maisema-alue vastaa suurinpiirtein vanhaa RKY-rajauksella. Kylpyläympäristö on jätetty pois rajauksesta, koska se on huomioitu jo uudessa RKY-rajauksessa.

Niemiskylä

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

-

Kunta:

Kiuruvesi

Kuvailu:

Niemiskylän viljelyaukea on Ylä-Savon suurimpia yhtenäisiä viljelyalueita. Viljelykset ovat keskittyneet Niemisjärven, Pieniveden ja Hirvijärven ympärille tasaisille rantamaille. Vesistöt kuuluvat Niemisjärven reittiin, joka Iisalmen vesireitin latva-reitti. Järvet ovat matalia ja loivarantaisia. Alueen luonto on vehmasta ja pienmuodoiltaan vaihtelevaa. Niemisjärven peltoaukeat ovat keväisin muuttolintujen tärkeä levähdys- ja ruokapaikka.

Viljavat rantasavikot ovat tarjonneet poikkeuksellisen hyvät edellytykset tuot-
toisalle maanviljelylle. Rannat ovat lähes kauttaaltaan alavaa, avointa peltoa tai
rantaniittyjä. Loivat, vehmaat rantapellot ja niityt puustoineen ja maatilojen piha-
piireineen muodostavat laaja-alaisen, yhtenäisen kulttuurimaisemakokonaisuuden.
Monin paikoin järville aukeaa kauniita, avoimia näkymiä. Viljely jatkuu edelleen
elinvoimaisena ja maisemassa on vakiintuneen kulttuurimaiseman tuntu.

Kuvat:

(ylhäällä) Hirvilahden rantaa.

(alhaalla) Vehmas maatilän piha-
piiri Niemisjärven rannalla.

1500-luvulta lähtien kylänä tunnettu Niemiskylä edustaa Kiuruveden vanhinta pysyvää asutus- ja viljelykerrostumaa. 1600-luvulla Niemisjärven ympäristö kuului jo Kiuruveden tiheimmin asuttuihin alueisiin. Varhaisemmasta asutuksesta ja vesireitin merkityksestä kertovat myös muinaisilta rannoilta löydetty kivikauden asuinpaikat ja esinelöydöt.

Niemisjärven pohjoispuolta kulkeva Iisalmi – Ylivieska -rata valmistui vuonna 1926. Niemiskylän asema oli käytössä 60-luvulle saakka. Kylän keskusta kasvoi Niemisjärven ja Hirvijärven väliselle alueelle osittain radan ja aseman rakentamisen seurauksena 1900-luvun alkupuolella.

Arvoluokka:

Maakunnallinen

Arviointiteksti:

Niemiskylän tasaiset rantasavikot ovat Iisalmen reitin mittakaavassakin poikkeuksellisen laajat ja yhtenäiset. Niemiskylä edustaa seudun vanhinta pysyvää asutus- ja viljelykerrostumaa. Loivat, vehmaat rantapellot ja rantaniityt puustoineen ja maatiilojen pihapiireineen muodostavat laaja-alaisen, tasapainoisen, vakiintuneen ja edustavan kulttuurimaisemakokonaisuuden.

Kuvat:

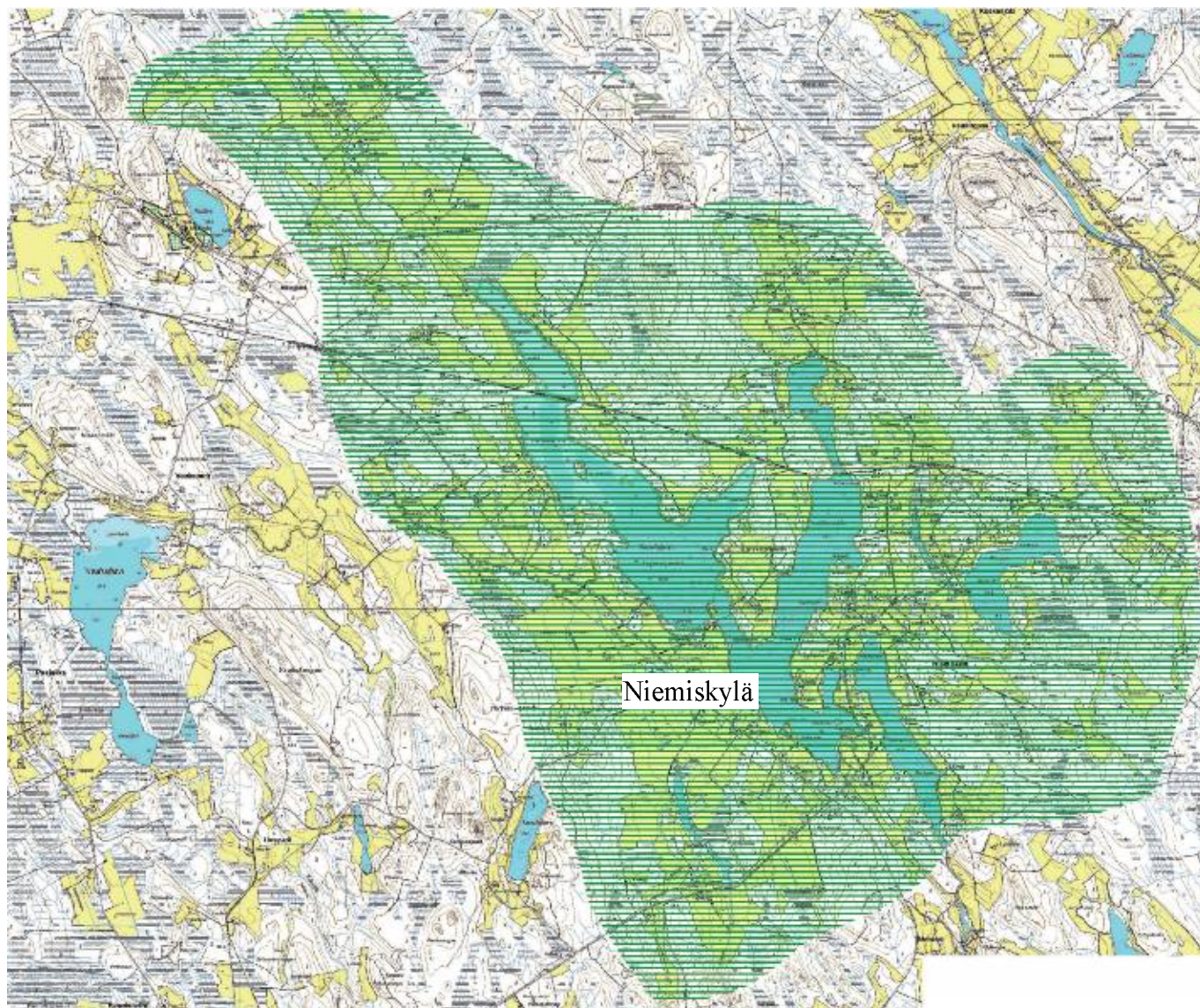
(ylempi)Heinäniemen tasapainoista rantamaisemaa.

(alempi) Näkymä Pienivedelle.

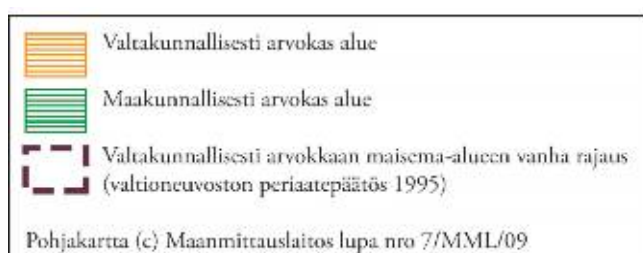
Rajaus:

Rajaus sisältää Niemisjärven ympäristön yhtenäisen viljelyaukean. Rajaus seuraa peltoaukeaa ympäröivien selänteiden luontevaa linjaa.

0 2 km

Ryönänjoki ja Honkaranta

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

-

Kunta:

Kiuruvesi

Arvoluokka:

Maakunnallinen

Kuvailu:

Ryönänjoen kylä levittäytyy Kiurujärven länsirannalle ja Kiurujärveen laskevan Ryönänjoen ympärille. Honkarannan kylä on Kiurujärven itärannalla. Kapea Syväsalmi yhdistää kyliä.

Pellot ovat keskittyneet Kiurujärven ja Ryönänjoen viljavalle rantavyöhykkeelle. Kaunis viljelymaisema avautuu Kiurujärvelle ja Ryönänjoelle. Asutus on ylempänä rannasta, pellon ja metsän rajassa. Vauraat maatilojen pihapiirit hallitsevat maisemaa omilta kumpareiltaan peltojensa keskellä. Pellot, puustoiset pihapiirit ja rannat sekä metsäsaarekkeet lomittuvat luontevasti toisiinsa. Rantaan johtavat koivukujat kertovat vesireitin tärkeyttä. Ympäröivä maasto on pinnanmuodoiltaan tasaista.

Ryönänjoki ja Honkaranta kuuluvat Kiuruveden vanhimpiin kyliin. Kylien elinkeino- ja asutusrakenteeseen ovat vaikuttaneet hyvät kulkuyhteydet. Vesireitit olivat ensimmäisiä kulkuväyliä. Iisalmen vesireitin varhaisesta merkityksestä kertoo rantojen tuntumasta löytyvä runsas arkeologinen kulttuuriperintö, joka ulottuu kivi-kaudelta rautakauteen.

Laivaliikenne Kiurujärvellä alkoi viime vuosisadan loppupuolella. Vilkkaimmiltaan se oli vuosisadan alkupuolella, kun pitkään ajettu Kiurujoen kanavointihanke toteutui vuonna 1906. Laivareitin vakiopysähdyspaikkoja oli Ryönässä, Rytäkynnissä, Karsikolla ja Lapinniemiessä. Kiuruveden ensimmäinen varsinainen maantie Runnilta kirkonkylään rakennettiin 1850-luvulla Kiurujärven eteläpuolelle. Näin Ryönänjoelta oli varhain myös tieyhteydet ulkomaailmaan.

Ryönänjoen historian erityispiirteenä on varhainen teollisuus- ja yritystoiminta. Ryönänjoella toimi aikoinaan kolme mylly- ja sahalaitosta, joista on jäljellä vielä yksi myllyrakennus.

Vanhat maatilat ovat säilyttäneet hallitsevan asemansa maisemassa ja kylärakenne on varsin alkuperäinen. Rakennuskanta on molemmissa kylissä kerroksellista: vanhaa kulttuurihistoriallisesti arvokasta rakennuskantaa on säilynyt runsaasti, pihapiireissä on myös uudempia rakennuksia.

Kuvat:

(ylhäällä) Harkolan laitumia Honkarannalla.

(alhaalla) Ryönän rantapellot.

(viereinen sivu ylhäältä alas)

Ryönänjoen tiemaisemaa.

Lassilan pihapiiri Honkarannalla.

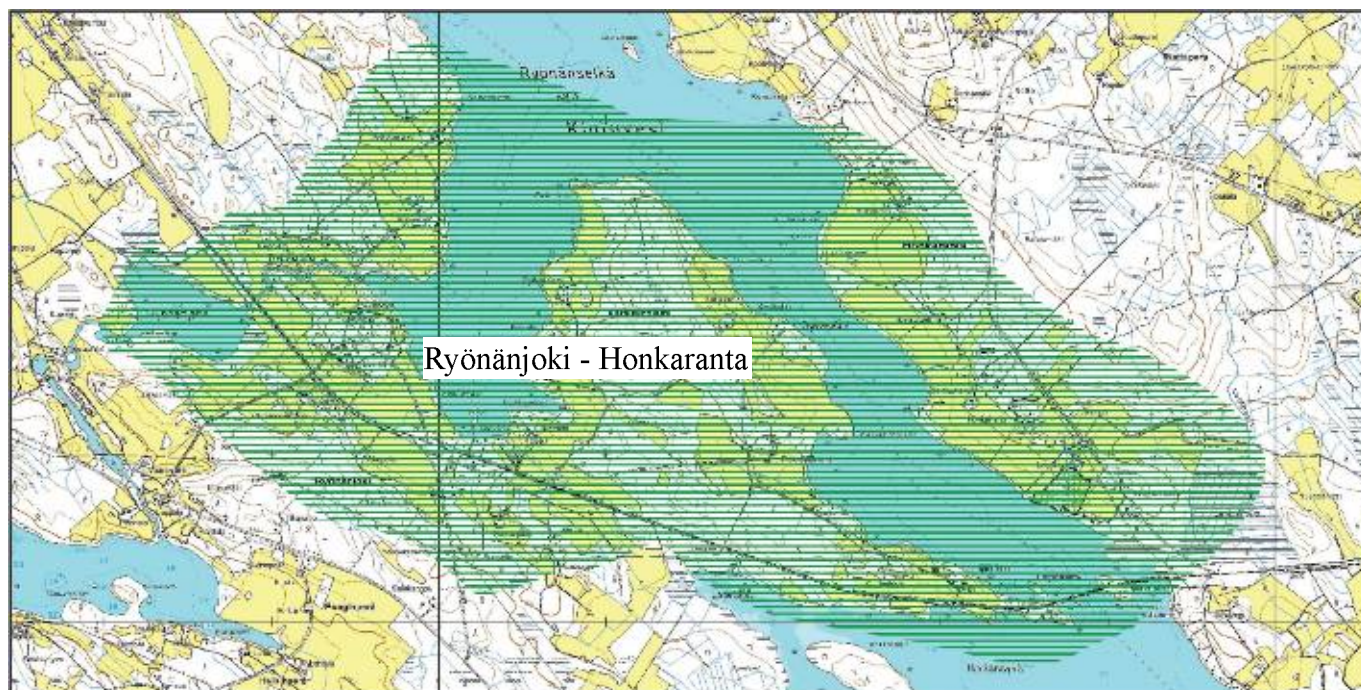

Arviointiteksti:

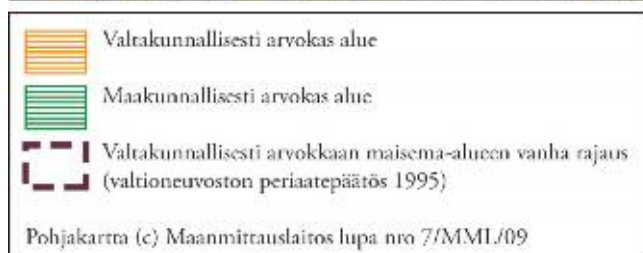
Ryönänjoen ja Honkarannan kylät ovat edustava esimerkki savolaisesta harvarekenteisesta ranta-asutuksesta. Maisemassa on arvokkaita kulttuurikerrostumia kivi-kauden asutuspaikoista varhaisen teollisuuden ympäristöihin. Kylien sijainti hyvien liikenneyhteyksien äärellä on mahdollistanut poikkeuksellisen monipuolisen ja vauraan kulttuuriympäristön kehityksen.

Rajaus:

Rajaus sisältää Ryönänjoen ja Honkarannan kylien keskusalueet, joita Kiurujärven Syvänsalmi yhdistää. Rajaus seuraa luontevia metsän reunavyöhykkeitä.

Ryönänjoki - Honkaranta

0 2 km

3.2 POHJOIS-SAVON JÄRVISEUTU;

Suurten selkävesien alue

Mustinmäki

Paukarlahti

Puijo

Haminalahti

Nikkilänmäki

Räimä-Haapalahahti-Väänälänranta

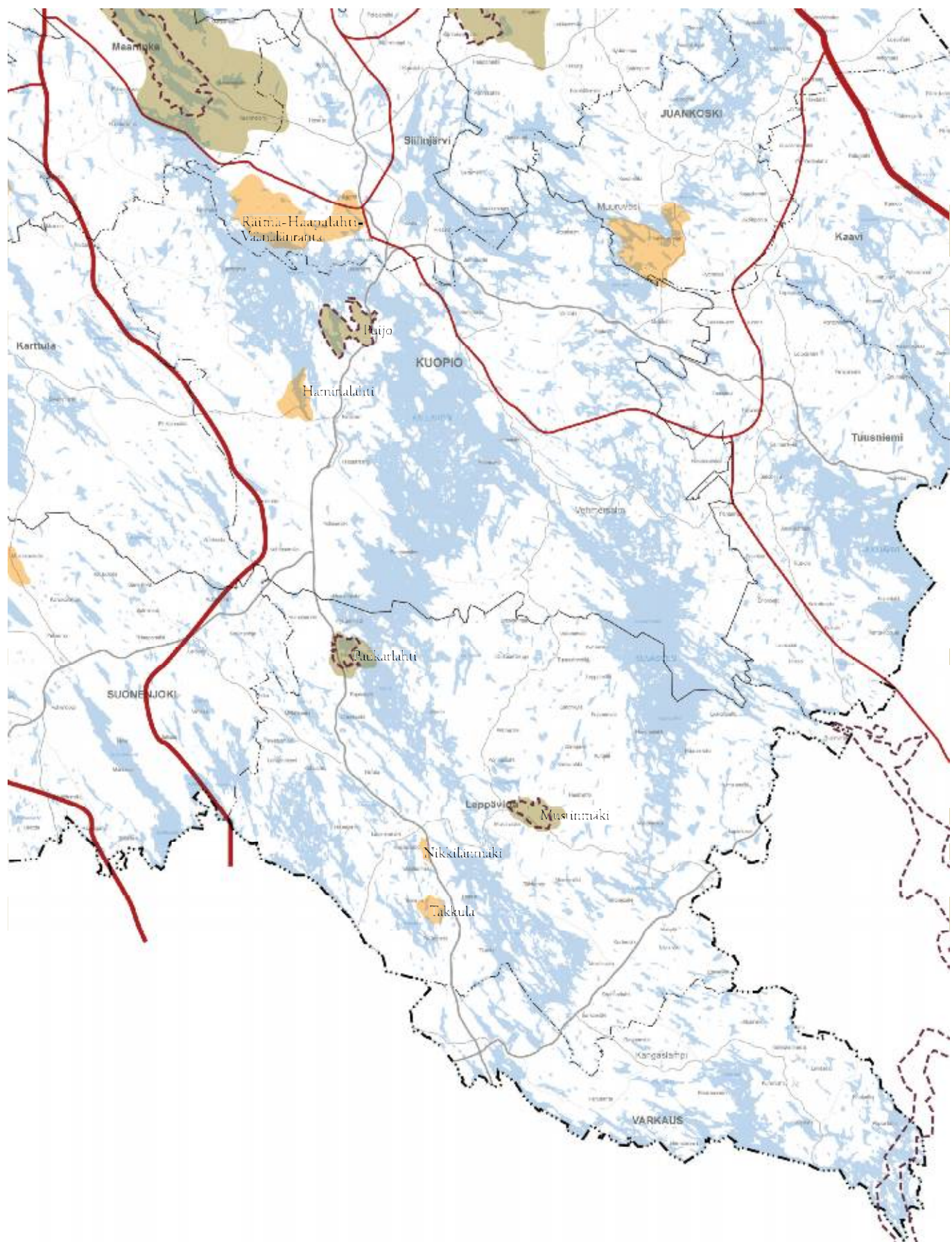
Takkula

Pohjois-Savon eteläisille osille ovat luonteenomaisia suurten järvien avarat selkävedet mutkittelevine rantaviivoineen. Selkävesiä rytmittävät tiheät saaristot ja harjujaksot. Ruhjelaaksojen muovaaman mäkimaaston korkokuva on vaihteleva ja jyrkkäpiirteinen.

Hienojakoisia maalajeja on maaperästä vain pieni osa. Peltoalat ovat pieniä ja sijoittuvat järvien rannoille sekä mäkien viljaville lakialueille ja rinteille. Maisemakuva hallitsevat kuusivaltaiset metsät. Pohjois-Savon lehtokeskuksen alueella kasvilisuus on selvästi rehevämpää kuin muualla.

Asutus on keskittynyt vesistöreittien ja harjujen solmukohtiin, jotka ovat olleet liikkumisen ja varhaisen teollisuuden kannalta otollisia paikkoja.

Mustinmäki - Tahvanala

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

Mustinmäki-Tahvanala; valtakunnallinen (valtioneuvoston periaatepäätös, 1995)

Kunta:

Leppävirta

Kuvailu:

Mustinmäki ja Tahvanalanmäki ovat melko pienialaisia moreenikumpareita vaihtelevan, metsäisen mäkimaaston keskellä. Mustinmäki on mäistä korkeampi ja selkeämuotoisempi. Mustinmäen länsipuolella on Orinnoron kapea kalliorotkomuodostuma, joka on syntynyt jääkauden aikana mannerlaattojen liikkuesssa.

Mustinmäen ja Tahvanalan kylät ovat tyypillisiä savolaisia mäkikylä, joiden laki-alueen hedelmällisyys ja suotuisa ilmasto on hyödynnetty maanviljelykseen. Mustinmäen laki on avointa ja elävää maatalousmaisemaa, jota vaikuttavat kaukonäkymät luonnehtivat. Asutus sijoittuu perinteisille vyöhykkeille ja maatilojen pihapiirit ovat säilyttäneet hierarkisen merkityksensä maisemassa. Viljelykset avautuvat kylätien molemmille puolille laskeutuen varsinkin länsipuolella jyrkästi rinteitä alas. Rinteiden alaosassa pellot vaihtuvat laidunnuttaviin metsähakoihin. Laidunmaat ovat edelleen oleellinen osa kulttuurimaisemaa.

Maisemakuvalle ovat luonteenomaisia Mustinmäen jyrkiltä länsirinteiltä Tahvanalanmäelle ja Leppävirran kirkon suuntaan aukeavat laajat metsäiset kaukonäkymät. Lähinäkymiä rajaavat mäen alarinteen rehevä puusto ja kumpareella sijaitsevat Hiekkakankaan ja Ollilan tilakeskukset. Mustinmäen ylärinteet ja laki ovat kokonaan avoimina viljelyksinä, joita jäsentävät rakennusryhmät pihapuineen sekä aidoiksi kootut kiviröykkiöt. Maisema on eheä ja rauhallinen. Idässä rinne on loiva ja polveileva, joten näkymäalue rajoittuu selkeästi Mustinmäen puustoiseen itäosaan ja Huttupuron ympäristön metsiköihin. Rinteiden alaosassa pellot vaihettuvat laidunnuttaviin metsähakoihin. Etelässä Mustinmäkeä rajaavat maantie ja Sakaleenmäki. Tahvanalan mäkikylästä aukeaa kauniita näkymiä Mustinmäen suuntaan.

Kuvat:

(ylhäällä) Mustinmäen loivempi itärinne.

(alhaalla) Näkymä Tahvanalasta Mustinmäelle.

Tie seurailee maaston muotoja talolta talolle.

(viereinen sivu ylhäältä alas)

Mustinmäen laitumia.

Mäkelän tilalta aukeaa laaja näkymä metsäiseen kaukomaisemaan.

Arvoluokka:

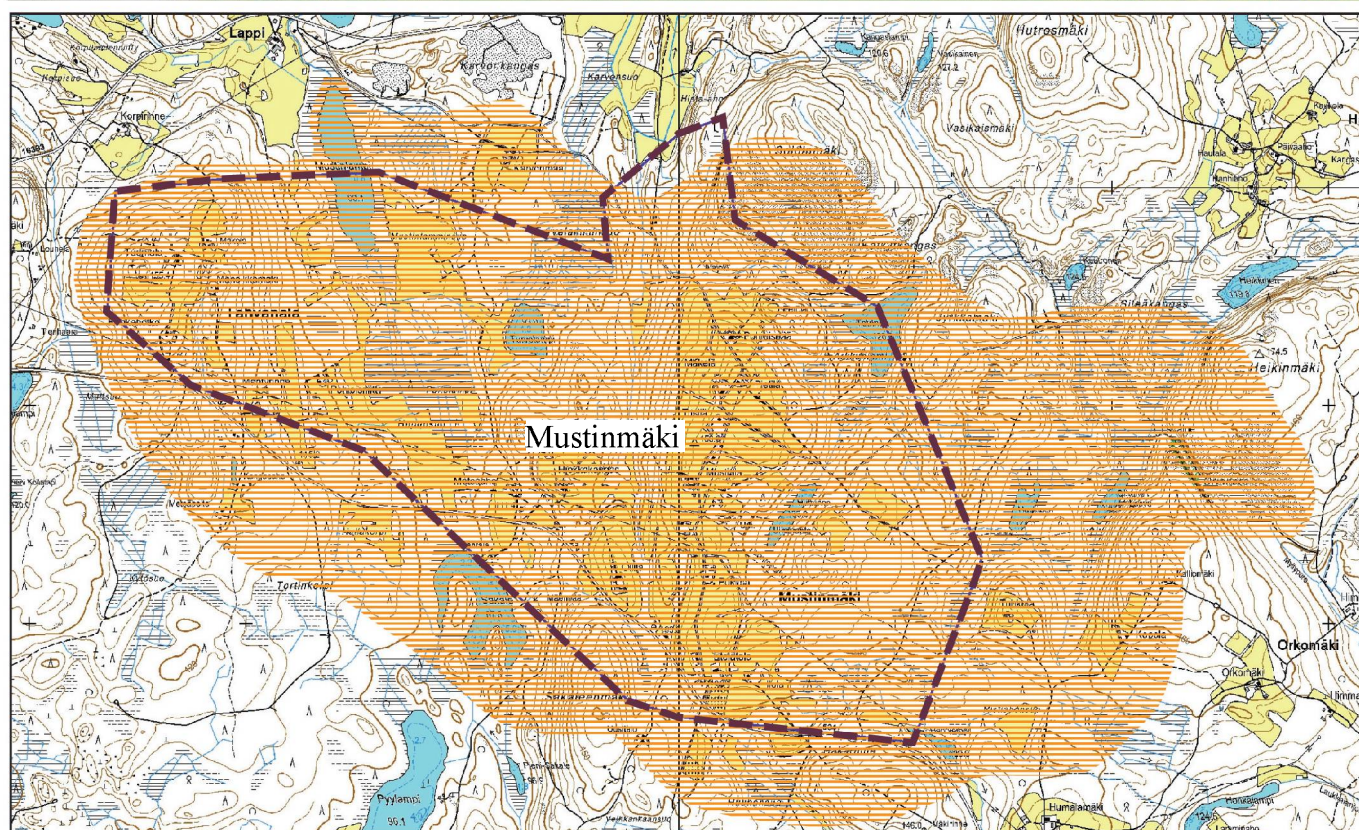
Maakunnallinen

Arviointiteksti:

Mustinmäki on edelleen yksi edustavimmista Pohjois-Savon järviselän mäkikylästä. Alueen arvot ovat säilyneet varsin muuttumattomina edellisen inventoinnin jälkeen. Mustinmäen kulttuurimaisemassa tiivistyvät pohjoissavolaisen mäkiasutuksen piirteet - viljelymaisema on tasapainoista, avaraa ja etäälle avautuvaa.

Rajaus:

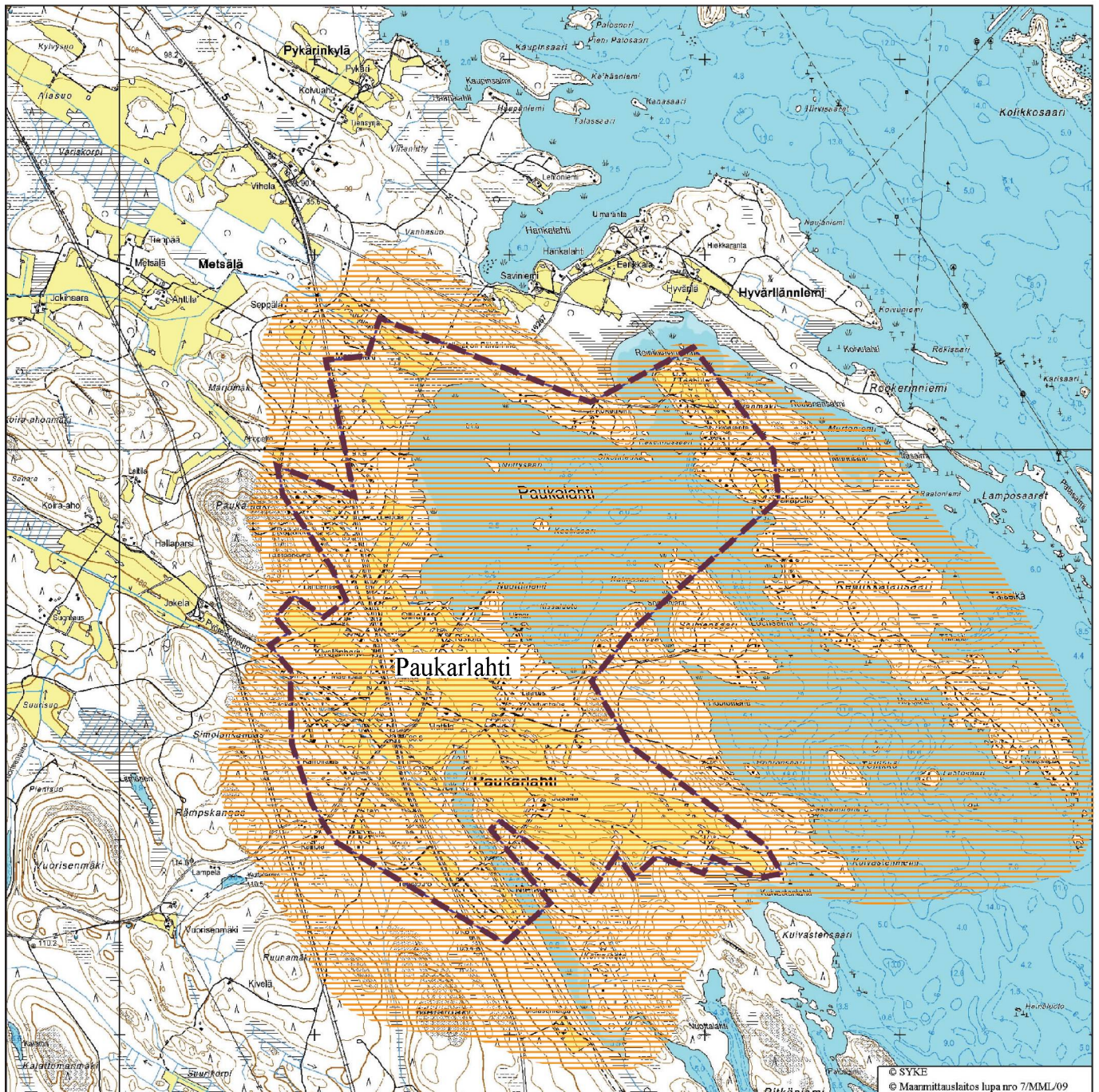
Rajaus laajenee. Rajaukseen on sisällytetty Orinnoron rotko Mustinmäen länsipuolella. Se on arvokas luonnonmuodostuma ja kylään liittyvä historiallinen tarinapaikka. Muutoin rajaus seuraa luontevasti lähinäkömiä rajaavaa metsäistä lakilinjaa.

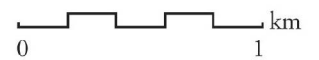
0 2 km

- Valtakunnallisesti arvokas alue
- Maakunnallisesti arvokas alue
- Valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen vanha rajaus (valtionneuvoston periaatepäätös 1995)

Pohjakartta (c) Maanmittauslaitos lupa nro 7/MMI/09

© SYKE
© Maanmittauslaitos lupa nro 7/MMI/09

Valtakunnallisesti arvokas alue

Maakunnallisesti arvokas alue

Valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen vanha raja (valtioneuvoston periaatepäätös 1995)

Pohjakartta (c) Maanmittauslaitos lupa nro 7/MMI/09

Paukarlahti

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

Paukarlahti; valtakunnallinen (valtioneuvoston periaatepäätös, 1995)

Kunta:

Leppävirta

Kuvailu:

Paukarlahden kylä on syntynyt Paukalahden rannan alavalle rantavyöhykkeelle. Paukalahti on Koiruksesta lähes irti kuroutunut pyöreämuotoinen pieni lahti. Lahti sijaitsee Koiruksen ja Humalaselän solmukohdassa, jossa rikkonaiset niemet ja saaret erottavat selkävesiä. Lahden rannat ovat matalat ja ruovikkoiset. Rannan kumpuilevaa savikkoaluetta rajaavat loivamuotoiset moreenimäet.

Asutus sijoittuu Paukalahden ranta-alueelle viljelysten lomaan. Maisemaa jäsentävät tilustiet ja maatilojen rakennusryhmät. Useissa pihapiireissä on 1800-luvun tai 1900-luvun alun kulttuurihistoriallisesti arvokkaita rakennuksia. Huomattavimpia pihapiirejä ovat Jussila, Kivelänharju ja Ristola. Kylän alkuperäinen rakenne on parhaiten hahmotettavissa vanhalta maantieltä ja tilusteiltä sekä vesistön suunnalta. Valtatien oikaisu jakaa kylän rakenteellisesti kahtia. Rakennuskanta on kerroksellista – edustettuina ovat vanhojen pihapiirien lisäksi sotien jälkeisten vuosikymmenten talotyyppit 1940- ja 1950-luvun puolitoistakerroksisista taloista 1980-luvun yksikerroksisiin puutaloihin. Karjatalous on edelleen päätoimista suurilla tiloilla.

Kuvat:

(alhaalla) Ristolan pihapiiri.

(viereinen sivu ylhäältä alas)

Kivisaarekkeella laidunstavia lehmiä.

Tilustiet jäsentävät maisemaa.

Paukarlahden suurin viljelyaukea on Paukalahden rannalla.

Kylän ydinalue Paukalahden rannalla on avointa, osittain puoliavointa maatalousmaisemaa, jota laidunmaat luonnehtivat. Edustavin kylämaisema jää vanhan tien ja rannan väliin, jossa maisemaa hallitsevat vauraat tilakeskusten pihapiirit. Uudempien pientalojen ryhmä hahmottuu omana kokonaisuutenaan ja jää hieman erilleen maiseman ydinalueesta. Peltojen keskellä on puustoisia kivirauniokasveja, joita laiduntaminen pitää puoliavoimina. Koko kyläaukea avautuu vain muutamasta harvasta kohdasta. Näkymät järven suuntaan ovat lehtipuuston peittämät.

Arvoluokka:

Valtakunnallinen

Arviointiteksti:

Paukarlahti on Pohjois-Savon järvisudulle tyypillinen pienialaiselle järvenrannan savikolle syntynyt rantakylä. Kylän elinkeinojen muovaama maisema ja maisemarakenne ovat seudulle luonteenomaisia ja kylän ydinalue vanhoine pihapiireineen on edustava. Maanviljely jatkuu myös kylän pohjoisosissa, vaikka edellisen inventoinnin yhteydessä pelättiin pohjoisosan metsittymistä. Metsälaitumet ja laidunnetut rauniokasat tuovat monimuotoisuutta maisemaan. Alueella tapahtuneet muutokset ovat enimmäkseen positiivisia. Valtatien linjausta ollaan muuttamassa kiertämään kylä. Tämä parantaisi merkittävästi kylän yhtenäisyyttä.

Rajaus:

Rajaus laajenee hieman. Maantieteelliset kokonaisuudet (Reinikkalansaari, Paukalahdi) on otettu kokonaisina mukaan rajaukseen. Rajaus seuraa metsäistä lakivyöhykettä, joka hahmottuu maiseman luonnollisena visuaalisena rajana.

P u i j o

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

Puijo; valtakunnallinen (valtioneuvoston periaatepäätös, 1995)

Kunta:

Kuopio

Kuvailu:

Puijo on vanha ja tunnettu matkailukohde, virkistysalue ja hiihtourheilukeskus. Se on myös Kuopion ja Pohjois-Savon tunnetuin maisemallinen symboli. Puijo tunnetaan parhaiten tornista avautuvasta näkymästä, joka on järvineen, saarineen ja metsineen suomaista kansallismaisemaa, jota on käyty ihastelemassa jo yli 150 vuoden ajan. Kallavesi saarineen, isoine ja pienine, rakennettuine ja rakentamattomine on näkymän varsinainen helmi: joukosta erottuvat Pohjois-Kallaveden puolella varsinkin suuri ja pääosin rakentamaton Laivonsaari ja etelän suuntaan Hietasalo ja lukemattomat pienet saaret. Näkymän etualalla on Kuopion rakennetut alueet, josta vanhempina kulttuuriympäristöinä erottuvat Niuvan sairaala-alue ja Väinölänniemi. Pohjoiseen katsottuna näkymää hallitsee etualalla rakentamaton ja metsän peittämä Puijonsarven selänne.

Puijon lähimaiseman tärkein tekijä on sankka puusto, valtaosin vanha ja järeä kuusikko. 1800-luvulla Puijon laelta näki kaskeamisen ja hakkuiden muokkaamien rinteiden yli laajan maiseman ilman näkötorjia. Nykyään Puijon maisema on sulkeutuneempi kaskeamisen loppumisen myötä.

Puijon selänne myös näkyy Kuopiota lähestyttäessä tunnistettavana maamerkinä jopa kymmenien kilometrien päähän. Tällä hetkellä kuusivaltaisen mäen siluetista pistävät esiin torni ja hyppyrinmäen yläosa.

Urheilu on vaikuttanut Puijon maisemaan laajemmin 1910-luvulta lähtien. Alppimaista omaksuttiin tuolloin kelkkailuharrastus, jota varten tehtiin ensimmä-

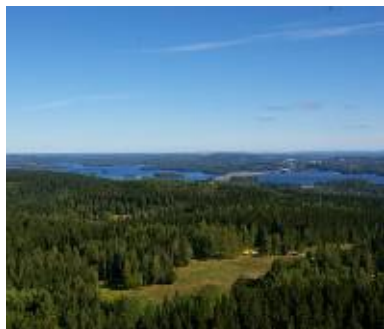
Kuvat:

*(ylhäällä) Puijon torni
(alhaalla ja viereisellä sivulla
ylhäällä)*

*Näkymiä Puijon tornista.
(viereinen sivu alhaalla)*

*Puijo on suosittu virkistysalue.
Näkymä hyppyrinmäen tuntumasta.*

mäinen kelkkamäki vuonna 1912. Kelkkailu lopetettiin vaarallisena 1930-luvulla. Puijolla on järjestetty hiihtokilpailuja ainakin vuodesta 1916 lähtien. Ensimmäinen mäkihyppykisa pidettiin vuonna 1911. Nykyinen hyppymäki rakennettiin vuonna 1982 ja se sai lopullisen muotonsa vuonna 1998. Nykyisellään Puijon selänteellä lasketellaan, lautaillaan, hiihdetään ja pelataan golfia. Kymmenet erilaiset harrastajaryhmät käyttävät aluetta. Suurimmat käyttäjämäärät koostuvat tavallisista kuopiolaisista ulkoilijoista. Puijon alueella kulkee monipuolinen ulkoilureitistö.

Puijo on selvästi ympäröivää mäkimaastoa korkeampi yksittäinen, selkeämuotoinen harjanne, jonka laki kohoaa noin 150 metriä Kallaveden pinnan yläpuolelle. Huuhtoutumattomalla lakialueella maaperä on viljavaa ja luonto vaihtelevaa ja monimuotoista. Puijon pohjoisrinne ja laki on noin 60 hehtaarin alueelta rauhoitettu. Luonnonsuojelullisesti merkittävimmät alueet sijoittuvat kuitenkin Puijon itärinteille, Peipposenrinteelle, Antikkalanrinteeseen, Kokonmäen itärinteeseen ja Satulanotkoon. Puijo on maakunnan merkittävimpiä luonnonsuojelukohteita kasvien, linnuston ja metsien suojelun kannalta ja yksi monipuolisimmista säilyneistä aluekokonaisuuksista. Sen kallioperä on kovaa graniittigneissiä.

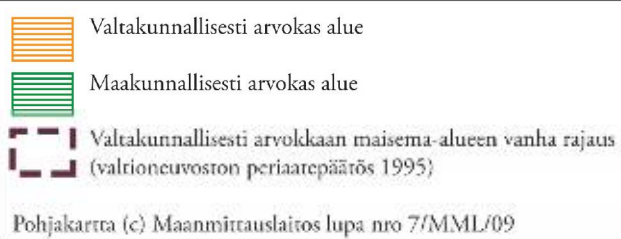
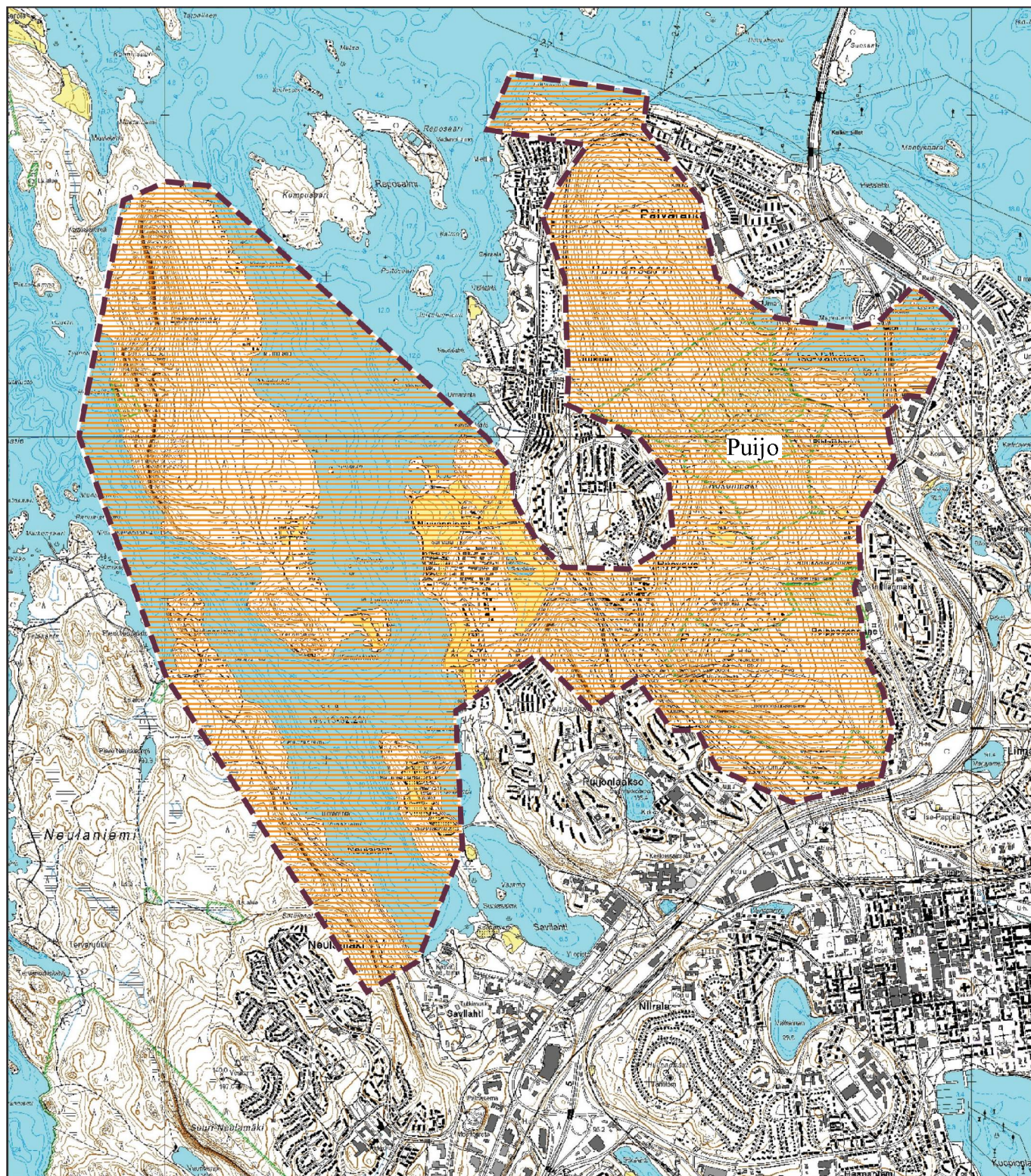
Arvoluokka:

Valtakunnallinen, maisemanähtävyys

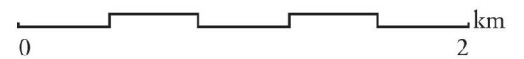
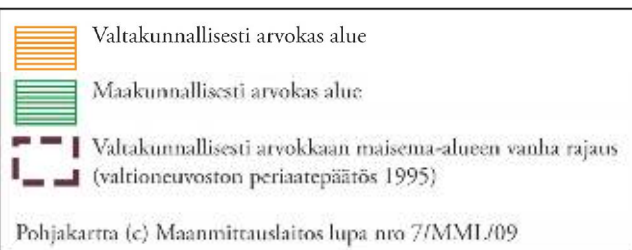
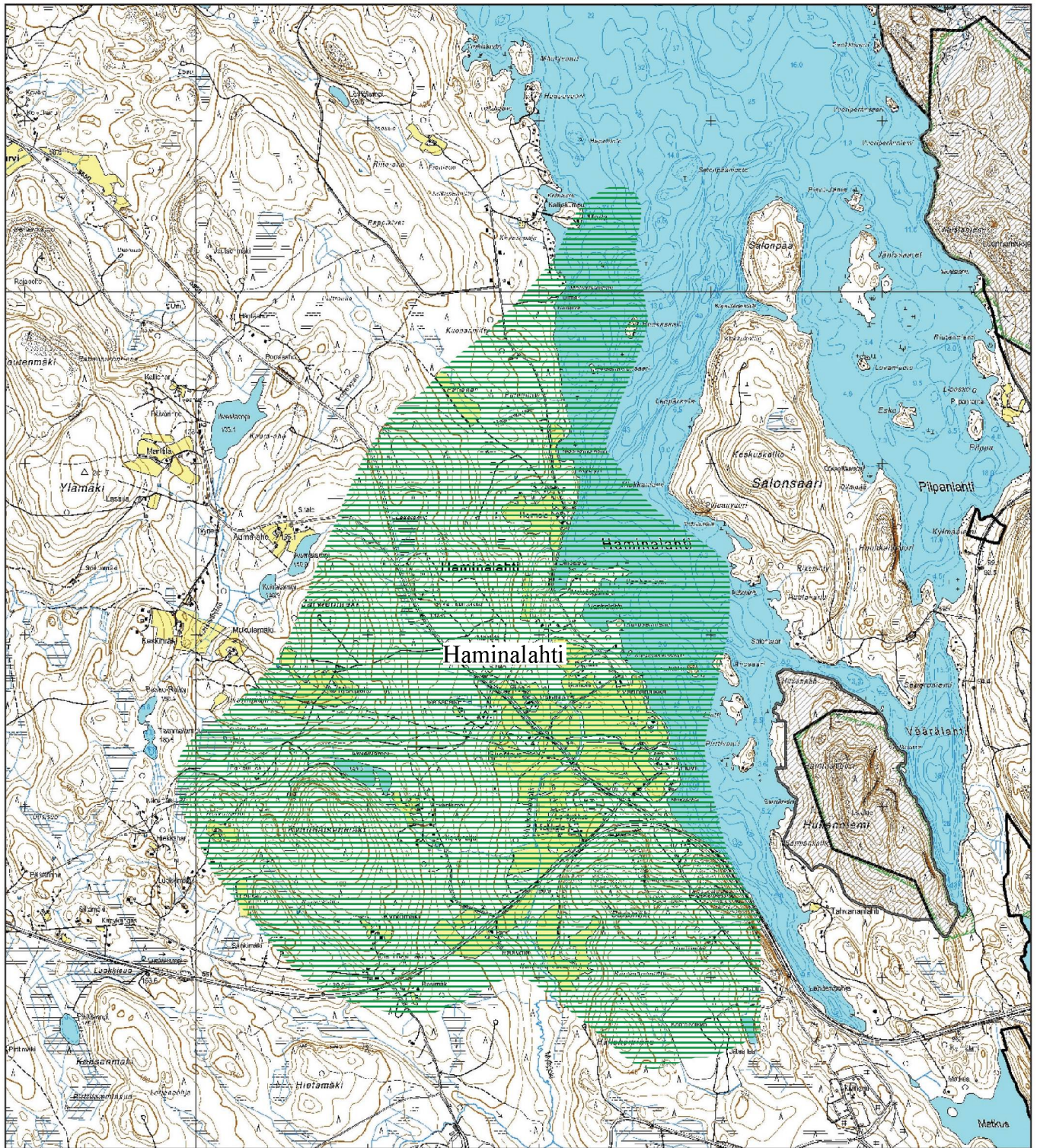
Arviointiteksti:

Puijon arvot ovat säilyneet lähes muuttumattomina. Rakentaminen on jonkin verran supistanut Puijon luonnonympäristöä, mutta sen merkitys yhtenä pisimpään tunnetuista suomalaiskansallisista maisema- ja matkailukohteista on säilynyt. Pohjoissavolainen järvimaisema ja monikerroksinen kulttuurihistoriallinen ympäristö avautuu Puijon laelta.

0 2 km

Haminalahti

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

-

Kunta:

Kuopio

Kuvailu:

Haminalahti on Kallaveteen kuuluva kapea lahti, joka sijaitsee Kuopionniemen länsipuolisessa tyvessä. Idässä Haminalahti rajautuu kallioisiin ja metsäisiin Salonsaareen ja Hukanniemeen. Haminalahden länsirannoille ja Haminalahteen laskevan Kylänkeskusjoen ympäristöön on kerrostunut hienoainesmoredonia, hiesua ja savea, jotka sopivat ympäristöään paremmin viljelyyn.

Haminalahti on Kuopion seudun vanhimpia viljelymaisemia ja yksi harvoista pohjoissavolaisista kartanoympäristöistä. Haminalahden kartano kuului 1700-luvulta 1900-luvun alkuun von Wrighteille. Kartanossa syntyneet taiteilijaveljekset Magnus, Wilhelm ja Ferdinand von Wright tekivät taideteoksillaan Haminalahden maisemat kansallisesti tunnetuiksi 1800-luvulla. Kartanon viljelymaisema on edelleen elävää viljelymaisemaa. Muutamat muut tilat sijaitsevat perinteisillä vyökykkeillä maisemassa, erillään toisistaan. Kuopio-Karttula maantien linjaus ja risteysalue kalli-oleikkauksineen rikkovat jonkin verran maisemarakennetta ja perinteistä kylärakennetta.

Maisemakuva muodostuu kartanoa ympäröivästä kumpuilevasta peltoaukeasta Haminalahden pohjukassa, viljelymaisemaa rajaavista jyrkkäpiirteisistä kallioisista mäistä ja metsäisten kalliosaarten luonnehtimasta järvimaisemasta. Peltoalueen sisällä näkymät ovat melko lyhyitä. Alue hahmottuu kokonaisuutena parhaiten reunustavien mäkien suunnasta katsottaessa. Jylhä Salonsaari ja Hukanniemi muodostavat järvimaiseman visuaalisen rajan idässä. Viljelymaisema rantoineen on nykyään suljettumpi kuin esimerkiksi von Wrightien maalauksissa, koska rantoja ja metsiä ei enää laidunneta. Varsinkin ympäröiviltä mäiltä katsottuna maisemakuva on silti säilynyt varsin alkuperäisenä.

Kuvat:

(ylhäällä) Haminalahden hovi

(alhaalla) Näkymä Haminalahden länsirannalta Hukanniemen ja Salonsaaren jylhään järvimaisemaan.

(viereinen sivu ylhäältä alas)

Näkymä Haminalahden viljelymaisemaan Saramäeltä.

Haminalahden pellot aukeavat kauniisti tielle pohjoisesta saavuttaessa.

Arvoluokka:

Maakunnallinen

Arviointiteksti:

Haminalahti on yksi harvoista pohjoissavolaisista kartanoympäristöistä. Kartanomaisemalla on kulttuurihistoriallista arvoa ja identiteettimerkitystä von Wrightien taiteen kautta. Haminalahden ympäristö on edelleen tasapainoista elävää viljelymaisemaa, jonka maisemakuva on säilynyt varsin alkuperäisenä. Jyrkkäpiirteinen, ruhje-laaksojen muovaama maisema on maisemarakenteeltaan tyypillistä Pohjois-Savon järviseutua. Alueen arvoa nostaa monimuotoinen luonto ja Haminavuoren arvokas kallioalue.

Rajaus:

Rajaus seuraa Haminalahden kulttuurimaisemaa rajaavien selänteiden ja saarten lakilinjaa.

Nikkilänmäki

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

-

Kunta:

Leppävirta

Kuvailu:

Nikkilänmäki on jyrkkärinteinen mäki Leppävirran keskustan kupeessa. Kylän asutus ja pellot sijoittuvat jyrkkämuotoisen Nikkilänmäen huuhtoutumattomalle ravinteikkaalle lakialueelle sekä ilmastoltaan edullisille etelä- ja lounaisrinteille. Ravinteikkaalla mäellä kasvillisuus on rehevää.

Kylätien linjaus ja kylärakenne ovat säilyneet alkuperäisinä. Nikkilänmäen tie periytyy 1700-luvulta ja on osa Etelä-Savosta Pohjois-Savoon ja edelleen Pohjanmaalle vienyttä keskeistä maantietä. Tie sisältyy Tiehallinnon museotievalikoimaan. Vanhat, komeat maatilat sijoittuvat mäen itärinnettä myötäilevän kylätien varteen tai hieman syrjään siitä omien tilusteidensä päähän. Pellot levittäytyvät talojen takana mäen laelle ja länsirinteille. Kylän pohjoispäässä on mökkejä ja muuta vanhaa tienvarsiasiutusta. Viitostien uusi suora linjaus kulkee kylän ohi. Mäen lakialueella harjoitetaan edelleen maanviljelyä ja myös useita perinnemaisemia on säilynyt käytössä.

Kauniisti kylätielle aukeava maisema vanhoine tiloineen, laitumineen ja niit-tyineen muodostaa ehjän maisemakokonaisuuden. Vanhat maatilojen pihapiirit hallitsevat dramaattisesti maisemaa jyrkän rinteiden päältä. Rehevä piha- ja tienvarsi-puusto liittyy tien ja maatilat kauniisti osaksi viljelymaisemaa. Erityisesti Pekkalan ja Anttilan tilat näkyvät maamerkinä myös nykyiselle viitostielle.

Kuvat:

(ylhäällä) Museotien alkupiste etelässä.

(alhaalla) Kylätie ja rakennuksia Pekkalan tilan kohdalla.

(viereinen sivu ylhäältä alas)

Anttilan pihapiiriä.

Peltoaukea Nikkilänmäen laella.

Arvoluokka:

Maakunnallinen

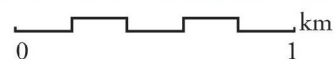
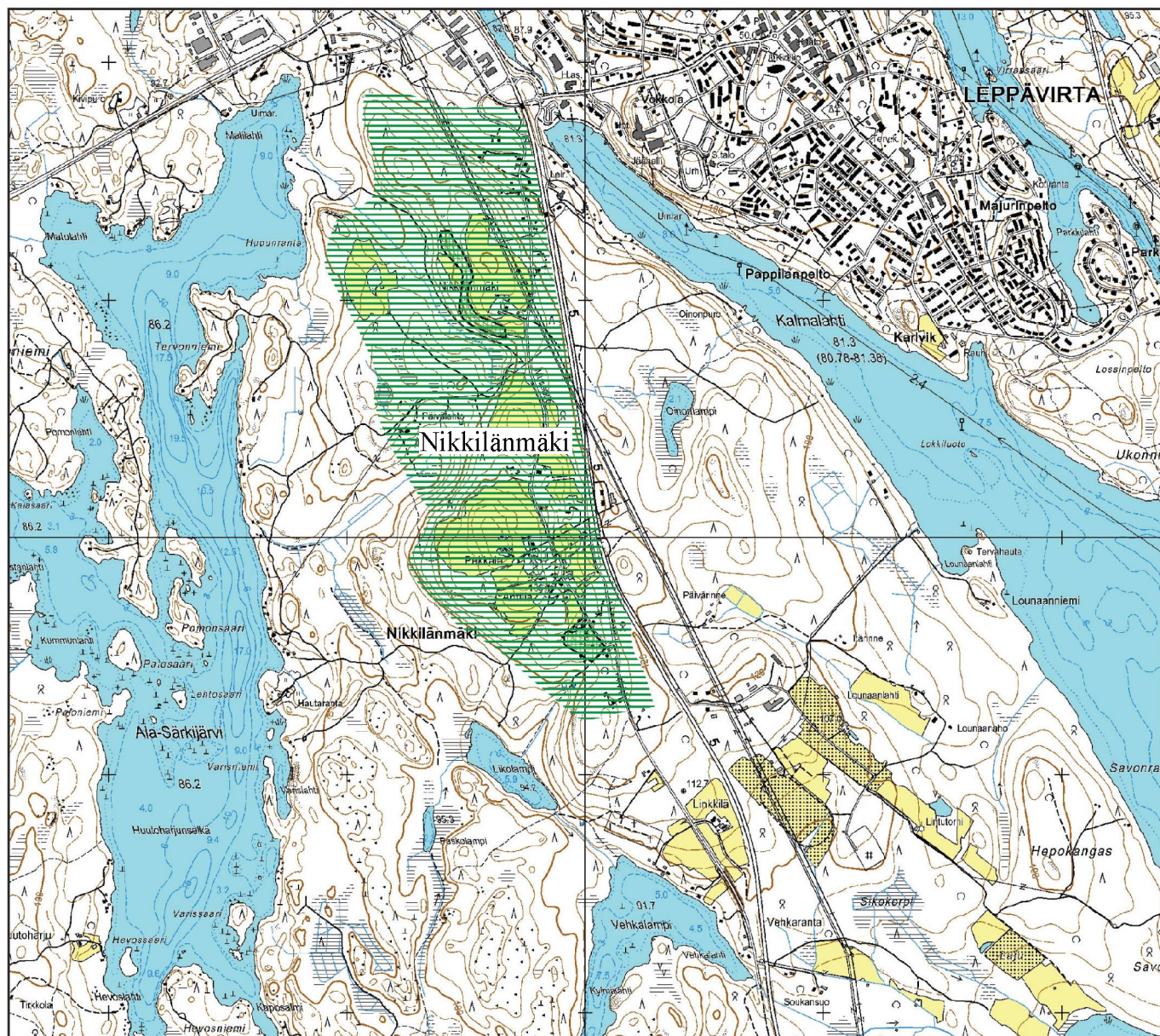
Arviointiteksti:

Nikkilänmäen maisema on poikkeuksellisen kaunis ja edustava mäkikyläkokonaisuus, jonka ehjänä säilymistä museotie on tukenut. Kauniisti kylätielle aukeava maisema vanhoine tiloineen, laitumineen ja niittyineen ilmentää monipuolisesti seudun kulttuurihistoriaa. Perinnemaisemat nostavat alueen arvoa. Nikkilänmäen museotie on valtakunnallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö. Vanhassa RKY-listauksessa Nikkilänmäen museotien rajausta oli laajempi kuin uudessa, jossa se sisältää pelkän tielinjauksen.

Rajaus:

Rajaukseen sisältyy mäen lakialueen viljelysaukea ja vanhan kylätien ympäristö. Rajaus seuraa metsän reunavyöhykettä ja idässä viitostietä.

- Valtakunnallisesti arvokas alue
- Maakunnallisesti arvokas alue
- Valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen vanha raja-
(valtionneuvoston periaatepäätös 1995)

Pohjakartta (c) Maanmittauslaitos lupa nro 7/MML/09

Räimä-Haapalahti-Väänälänranta

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

-

Kunta:

Siilinjärvi

Kuvailu:

Vanha maantie yhdistää Kallaveden pohjoisrannan pienipiirteiset kylämaisemat: Räimän, Haapalahden, Kehvon ja Väänälänrannan. Etelässä alue rajautuu Kallaveen, jonka rannat ovat pääasiassa jyrkkiä, kivisiä ja kallioisia. Saarien, salmien ja lahtien ansiosta muodostuu myös sokkeloisia, suojaisia rantoja. Kallioperän ruhjeissa on pienempiä järviä, joita yhdistävät kapeat joet ja kosket. Kasvillisuus on rehevää ja paikoin lehtomaista. Saarten ja kalliorantojen kasvillisuus on karumpaa männikköä.

Asutus ja pienialaiset viljelykset ovat keskittyneet Kallaveden suojaisiin pohju-koihin sekä pienempien vesistöjen ympäristöön. Kyliä yhdistävä vanha maantie mutkittelee maiseman muotoja seuraten. Maisema on luonnon ja asutuksen muodos-tamaa tilkkutäkkiä, jonka vaihtelevuutta vesistöt ja kumpuileva maasto vielä koros-tavat. Kylien kohdalla tieltä aukeaa kuvauksellisia näkymiä peltojen yli Kallavedelle.

Myös vesistöt ovat olleet tärkeitä kulkuväyliä, varsinkin Kallavettä Ruovedelle kulkenut vanha laivareitti. Rantojen tuntumassa on myös runsas arkeologinen kulttuuriperintö. Väänälänranta ja Haapalahti ovat vanhoja kyliä, joissa on useita arvokkaita pihapiirejä, mm. Vanhapaikka, Esteelä, Pöljansalmi, Vinkkula, Alapiha ja Marttila. Vanhojen maatilojen lisäksi alueella on myös kulttuurihistoriallisesti arvo-kasta huvila-asutusta.

Kuvat:

(ylhäällä) Väänälänrannan

vanhaa kyläasutusta.

(alhaalla) Näkymä Räimäjärvelle

Räimänkosken kylän kohdalla.

(oikealla) Tiemaisemaa

Monnissa.

Arvoluokka:

Maakunnallinen

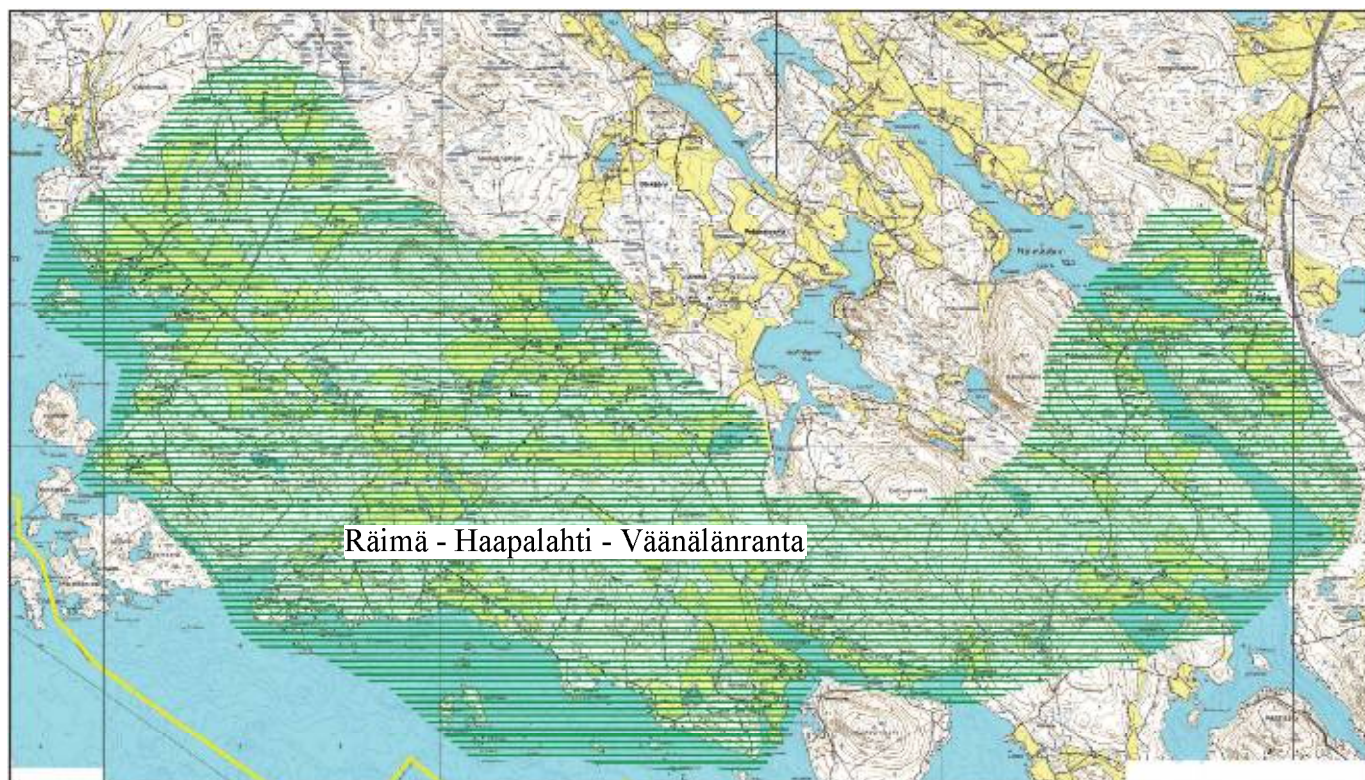
Arviointiteksti:

Kallaveden pohjoisrannan kylämaisemat edustavat Kallaveden seudulle tyypillistä pienipiirteisen vaihtelevaa maisemaa. Maisema on luonnon ja asutuksen muodos-
tamaa tilkkutäkkiä. Alueen arvoa nostavat alkuperäisenä säilyneet kylät ja tielinjaus. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaita pihapiirejä on varsinkin Väänälänrannassa ja Haapalahdella. Alueella on myös kulttuurihistoriallisesti arvokasta huvila-asutusta.

Räimän, Haapalahtden ja Väänälänrannan kulttuurimaisema oli RKY 1993 -listauksessa, mutta se on poistettu uudesta RKY-listauksesta.

Rajaus:

Rajaukseen on sisällytetty Räimä-Väänälänranta tielle avautuvat kylämaisemat, niiden väliin jäävät metsät ja Kallaveden rantaviiva. Rajaus on aiempaa RKY-rajasta hieman laajempi, koska luonnonmaiseman kokonaisuudet on otettu ehjinä rajaukseen.

Räimä - Haapalahti - Väänälänranta

	Valtakunnallisesti arvokas alue
	Maakunnallisesti arvokas alue
	Valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen vanha rajaus
(valtioneuvoston periaatepäätös 1995)
- Pohjakartta (c) Maanmittauslaitos lupa nro 7/MML/09

0 2 km

Takkula

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

-

Kunta:

Leppävirta

Kuvailu:

Takkula on muutaman talon muodostama rantakylä, johon kuuluu yhtenäinen viljelyaukea Aluslammen rannalla ja hajanaisempaa asutuksesta Hyväjärven tuntumassa. Maisema on kallioperän ruhjelinjojen mukaan suuntautunutta. Myös pitkänomaiset kapeat vesistöt ovat syntyneet kallioperän ruhjeisiin. Maaperä on kumpuilevaa moreenia.

Edelleen aktiivisena jatkuva maanviljely ja karjatalous ovat maiseman kannalta merkittävimpiä elinkeinoja. Hyväjärven rannalla on arvokas perinnemaisemakokonaisuus, Männykön laitumet. Erilaisten metsälaidunten ja niittyjen muodostama monipuolinen ja laaja kokonaisuus on yksi Leppävirran karjapitäjän edustavimmista perinnebiotoopeista.

Maisemakuva on pienipiirteinen ja vaihteleva. Suurin osa maisema-alueesta on suljettua metsäistä maisemaa, jonka keskelle viljelyaukeat, laitumet ja niityt tuovat vaihtelua. Aluslammen rannalla Takkulan viljelyaukea muodostaa oman yhtenäisen kokonaisuutensa. Maisema hahmottuu parhaiten peltoalueita mukailevalta kylätieltä, joka kulkee vanhalta pihapiiriltä toiselle. Puusaarekkeet rytmittävät maisemaa ja avoimet, puoliavoimet ja suljetut näkymät vaihtelevat. Maisemaa elävöittävät kiviaidat ja yksittäiset kivet sekä kukkivat teiden varret. Hyväjärven rannalla Männykön laitumet muodostavat oman maisemakokonaisuutensa, jossa metsälaitumet ja niityt vuorottelevat.

Kuvat:

(ylhäällä) Kylätie etelästä tultaessa.

(alhaalla) Pekkalan vanha pihapiiri.

(viereinen sivu) Peltomaisemaa Aluslammen rannalla.

Arvoluokka:

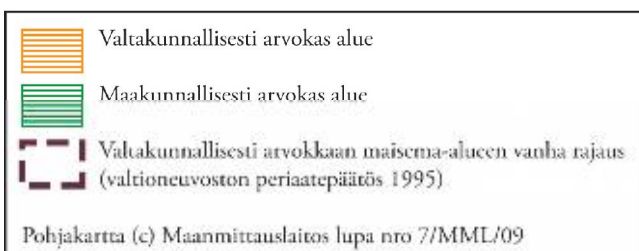
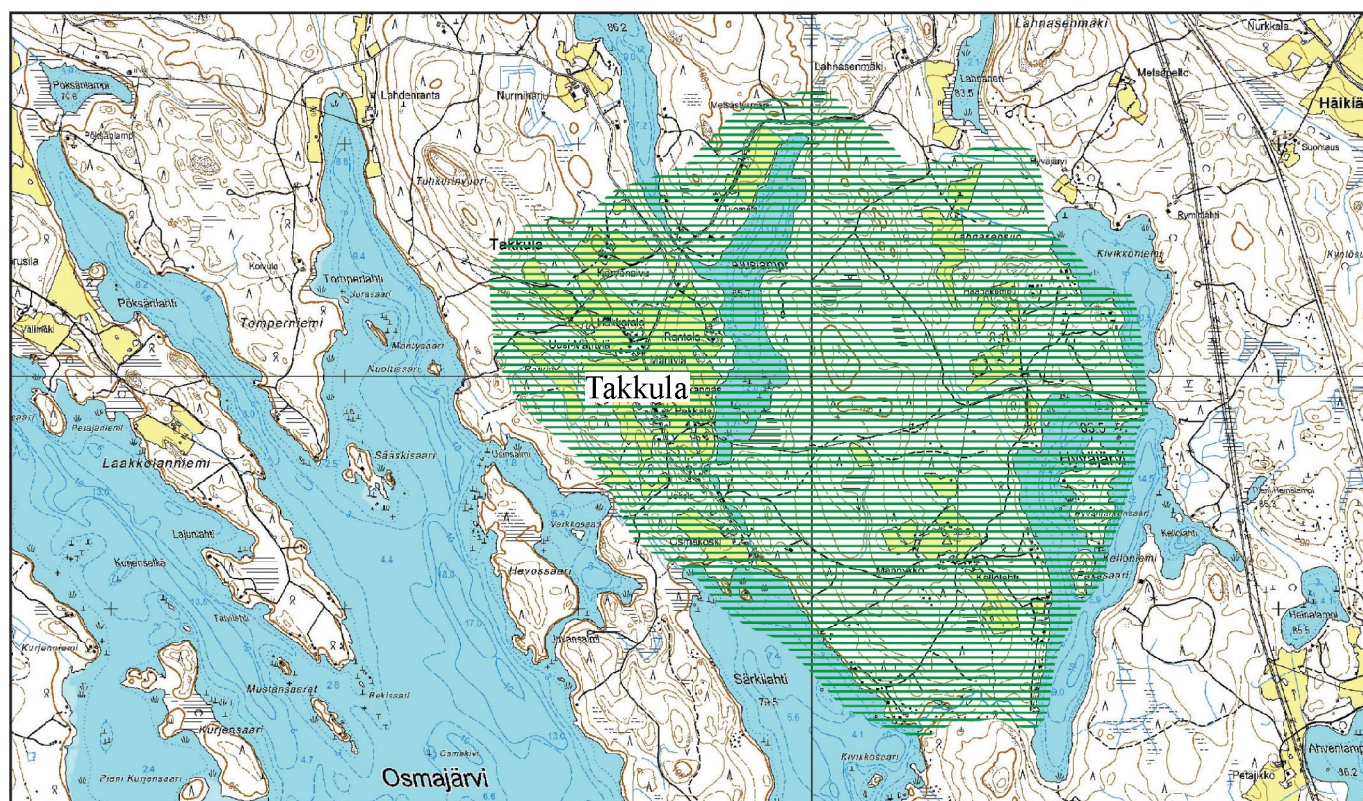
Maakunnallinen

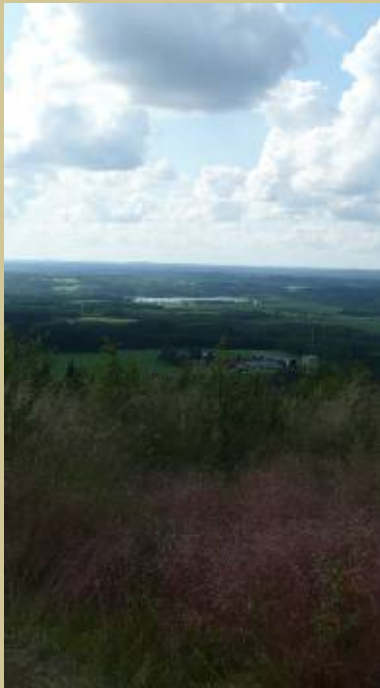
Arviointiteksti:

Takkula edustaa Pohjois-Savon järvisedulle tyypillistä haja-asutusalueen rantakylää. Takkulan maisema on alkuperäinen ja sopusointuinen kokonaisuus. Pellot ja rakentaminen sijoittuvat maiseman ehdoilla. Edustavat perinnemaisemat nostavat alueen arvoa.

Rajaus:

Rajaukseen sisältyy Takkulan varsinaisen viljelyaukean lisäksi myös Männikön arvokas perinnemaisemakokonaisuus.

3.3 POHJOIS-SAVON JÄRVISEUTU;

Nilsin reitin mäkikylät ja metsämaisemat

Nilsin mäkikylät

Pisa

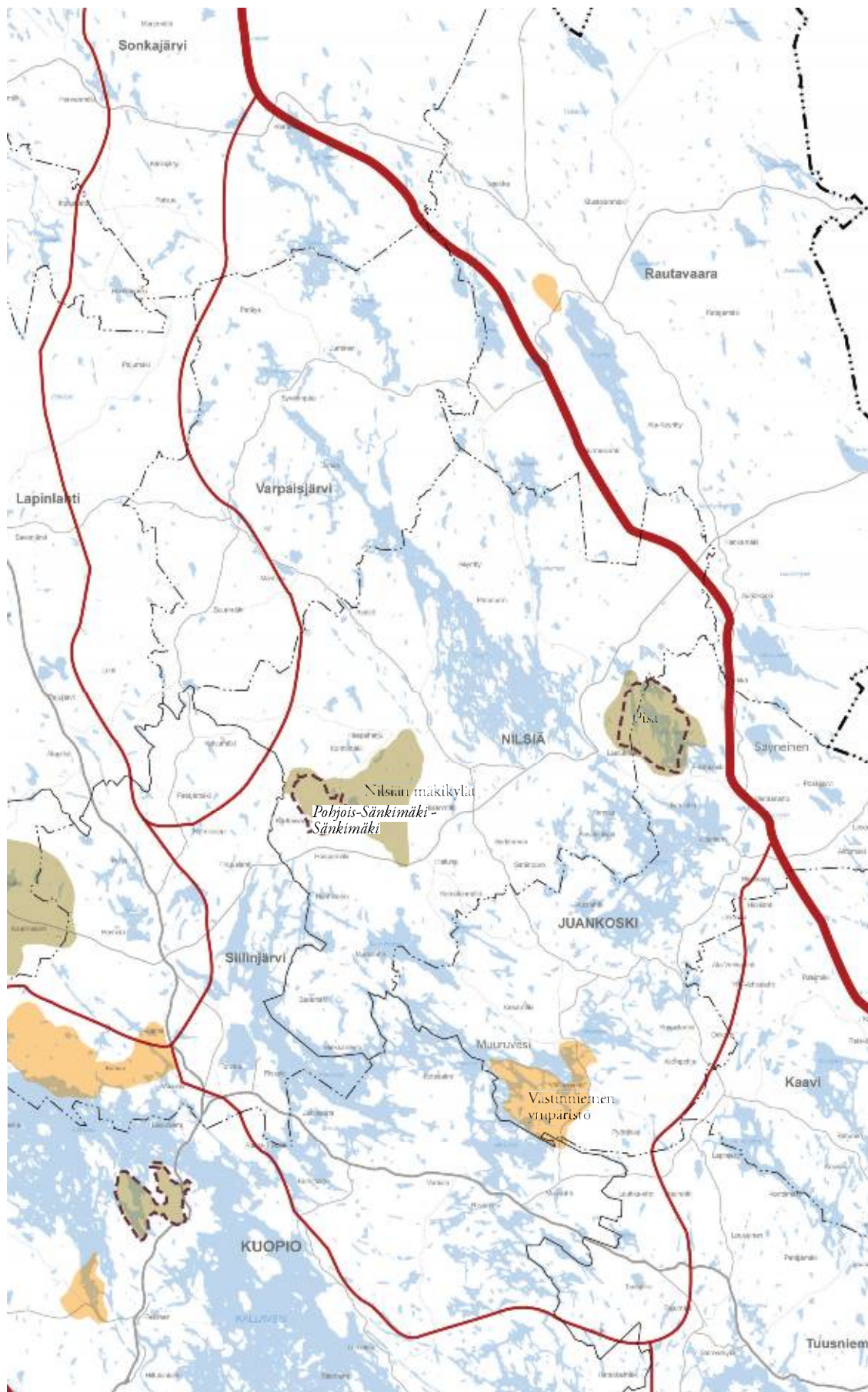
Västinniemen ympäristö

Nilsin reitille ovat luonteenomaisia lukuisat pienet ja matalat vesistöt. Reitin alaosien maisemaa Nilsissä, Juankoskella ja Siilinjärvellä luonnehtivat kallioperän ruhjeisiin syntyneet suuremmat pirstaleiset järvet, joita vehmaat maa-alueet ja saaristot halkovat. Maiseman suuntautuneisuus ei ole yhtä selvä kuin muuten Pohjois-Savon maisemassa, mutta samansuuntaisina kulkevat selkeämuotoiset harjujaksot rytmittävät maisemaa. Kasvillisuuden erehvä ja monipuolista, koska alue kuuluu Pohjois-Savon lehtokeskukseen.

Alueen länsiosissa Iisalmen reitin ja Nilsin reitin välisellä vedenjakajaselänteellä maisemalle antavat muotoa kasaumamoreenit. Pohjoista kohti mentäessä maisemassa alkaa olla Vaara-Karjalan piirteitä. Erityisesti Nilsissä ja Juankoskella maisemaa hallitsevat mäken horisontin yläpuolelle kohoavat vaarat (kvartsiittivuoret), jotka ovat jäänteitä vanhasta Karelidien vuorijonosta. Mäki- ja vaara-asutus on tyypillistä.

Seutu on tarjonnut runsaasti raaka-aineita teollisuuden käyttöön. Humuspi-toisissa matalissa järvissä esiintyy järvimalmia, kallioperässä kvartsiittia ja metsissä puuta. Nilsin reitin tuntumaan onkin syntynyt paljon teollisuusympäristöjä. Vanhimpia ovat ruukit ja sahamylyt. Näistä ensimmäinen on Juantehdas Juankoskella. Taajamat ovat usein syntyneet teollisuuden ympärille.

50 km

Nilsin mäkikylät

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

Sänkimäki - Pohjois-Sänkimäki; valtakunnallinen (valtioneuvoston periaatepäätös, 1995)

Kinahmi; maakunnallinen (valtioneuvoston periaatepäätös, 1995)

Kunta:

Nilsä

Kuvailu:

Sänkimäen, Pohjois-Sänkimäen ja Kinahmin kylät edustavat tyypillistä Nilsin seudun mäkiasutusta. Alue on pinnanmuodoiltaan vaihtelevaa moreenimaastoa. Korkeimmat selänteet kohoavat horisontin yläpuolelle vaaroina. Maisemarakenne viljavine mäenlakineen tarjoaa hyvät edellytykset mäkiasutukselle.

Kinahmi on maisemassa selvästi erottuva pitkänmuotoinen, metsäinen selänne. Sänkimäen ja Pohjois-Sänkimäen selänteet sen länsipuolella ovat polveilevampia eivätkä yhtä selvämuotoisia. Mäkien välisessä notkelmassa on pieniä järviä ja lampia sekä soita, joista osa on raivattu pelloiksi. Vesistöillä ei ole suurta merkitystä metsäisessä maisemakuvassa.

Pohjois-Sänkimäki muodostaa tiiviin ja yhtenäisen kyläkokonaisuuden. Kylätie kulkee selänteen lakialueen halki, asutus on keskittynyt sen molemmille puolille tilus- teiden päähän. Pohjois-Sänkimäen laki on kauttaaltaan viljeltyä, avointa maisemaa, jota puuryhmät, laidunmetsiköt, pensaikot ja aidat elävöittävät. Sänkimäellä asutus ja viljelykset ovat sijoittuneet hajanaisemmin ja vuorottelevat metsän kanssa.

Kuvat:

(ylhäällä) Kinahmin perinnebio- tooppeja.

(alhaalla) Näkymä Pohjois-Sänki- mäeltä Kinahmille.

(viereinen sivu ylhäältä alas)

Sänkimäen mäkikyläasutusta.

Asutus, tiestö ja viljelykset

seuraavat nauhamaisena

Kinahmin länsirinnettä.

Kinahmilla asutus ja pellot ovat keskittyneet nauhamaisesti pitkänomaisen selänteen suojaiselle länsirinteelle. Avoin peltovyöhyke seuraa kylänraittia selänteen suuntaisesti. Asutusta on hajanaisemmin myös itärinteellä. Mäen lakiosa on metsäistä.

Karjatalous on edelleen mäkikylien tärkein elinkeino ja maisema on säilynyt elävänä. Varsinkin Kinahmilla maisemakuvaa monipuolistavat perinteiset metsälaitumet ja hakamaat.

Kinahmin metsäinen selänne on maisemassa hallitseva elementti, jonka jylhyys vaikuttaa sekä lähi että kaukomaisemassa. Mäkikylästä toiseen avautuvat näkymät ovat alueelle luonteenomaisia ja yhdistävät kylät yhdeksi maisemakokonaisuudeksi. Vaikuttavimpia ovat Kinahmin ja Pohjois-Sänkimäen väliset näkymät. Ympäröivä metsämaisema liittyy saumattomasti kylien maisemakuvaan.

Arvoluokka:

Valtakunnallinen

Arviointiteksti:

Nilsin mäkikyläalue edustaa tyypillistä pohjoissavolaista mäkikyläasutusta, joka saa jopa vaara-asutuksen piirteitä. Mäkikylästä toiseen aukeavat näkymät yhdistävät kylät yhdeksi maisemakokonaisuudeksi. Kinahmin metsäinen selänne on hallitseva tekijä myös Pohjois-Sänkimäen – Sänkimäen alueen maisemakuvassa. Kokonaisuuden osana Kinahmin arvo on selkeästi valtakunnallinen. Kylien ilme on säilynyt varsin alkuperäisenä ja elinvoimainen maatalous ylläpitää maisemakuvaa. Perinnemaisemien aktiivisella käyttöönottolla Pohjois-Sänkimäen – Sänkimäen alueella voitaisiin parantaa maiseman monimuotoisuutta.

Kuvat:

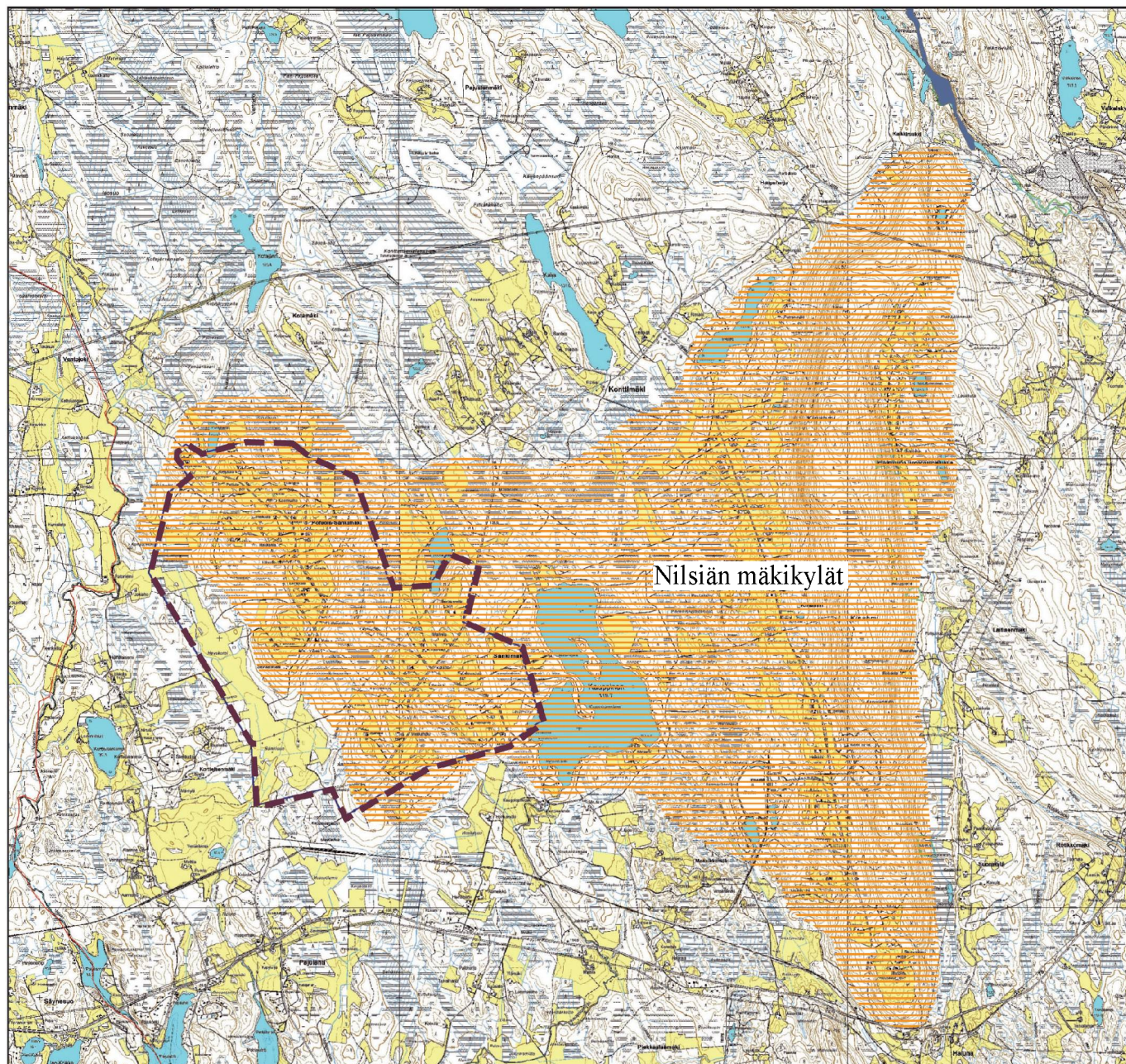
(ylhäältä alas) Pohjois-Sänkimäen tasapainoista viljelymaisemaa.

Näkymä Kinahmin laelta ympäröivään metsämaisemaan.

Rajaus:

Valtakunnallisesti arvokkaan alueen rajaus laajenee. Kinahmin ja Sänkimäen maisema-alueet ja niitä yhdistävä metsämaisema on yhdistetty samaan rajaukseen. Rajaus seuraa mäkien reunalinjaa ja luontevia metsän rajoja.

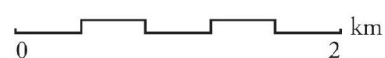
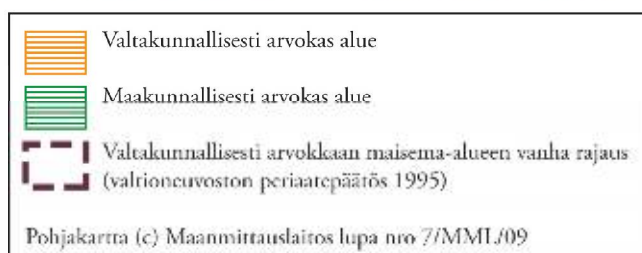
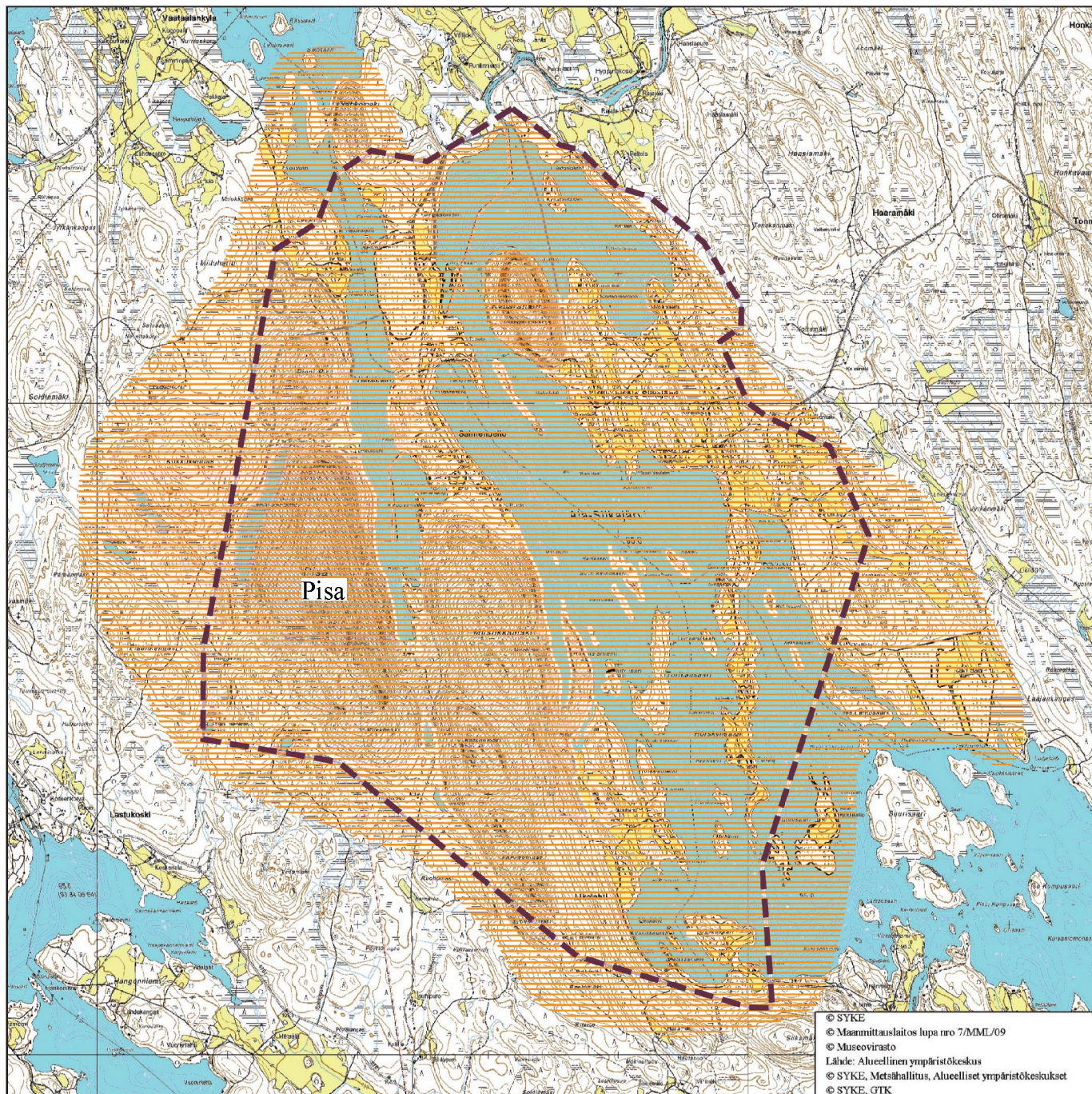

0 2 km

- Valtakunnallisesti arvokas alue
- Maakunnallisesti arvokas alue
- Valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen vanha raja (valtiöneuvoston periaatepäätös 1995)

Pohjakartta (c) Maanmittauslaitos lupa nro 7/MML/09

P i s a

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

Pisa; valtakunnallinen (valtioneuvoston periaatepäätös, 1995)

Kunta:

Juankoski, Nilsia

Kuvailu:

Pisan vuori on ikivanha näköalapaikka ja retkeilykohde, joka on tunnettu Täyssinän rauhan rajamerkistä. Huipun näkötorista on pitkään käyty ihailemassa pohjoissavolaisia vaaramaisemia.

Pisan alue on poikkeuksellisen jylhää ja varsin koskemattomana säilynyttä järvi-suomalaista vaaramaisemaa. Metsän ja veden mosaiikkia kehystävät voimakaspiirteiset pinnanmuodot. Pisan ja Kypäräisen kalliomäet ovat ympäristön kiillegneissiiä kovempaa kvartsiittia ja ovat siksi jääneet jyrkkärinteisiksi kohoumiksi. Pisa kohoaa jyrkästi Valkeisen järvestä: korkeusero sen itärinteillä on 500 metrin matkalla 175 metriä. Länsirinne viettää jyrkkänä Ison Pisalammen rantaan. Kypäräinen kohoaa monessa kohdin jyrkanteinä lähes 100 metriä Ala-Siikajärven pinnasta.

Kallioperää peittää epätasainen pohjamoreenikerros, mutta jyrkiltä rinteiltä moreeni on huuhtoutunut pois jättäen jäljelle avokalliot. Alueen järvet ovat jyrkkärantaisia ja syviä ja vedet jokseenkin luonnontilaisia. Pisan lakialue on rauhoitettu vuonna 1963 luonnonsuojelualueeksi, ja osa Huosiaisniemestä on metsähallituksen erikoismetsää. Pisa ja suuri osa läheisten järvien rannoista kuuluu valtakunnalliseen rantojensuojeluohjelmaan.

Kuvat:

(ylhäällä) Täyssinän rauhanmerkit Pisan kalliossa.

(alhaalla) Näkymä Pisan tornista ympäröivään metsä- ja järvimaisemaan.

Kuvat:

(ylhällä) Pisan torni.

(alhaalla) Kalliomuotoja Pisan rinteellä.

Esihistoriallisen ajan kulttuuriperintö Pisan ja Ala-Siikajärven tuntumassa on rikas. Ala-Siikajärven rannoilla, Likolahden pohjukassa sekä Hörskynsaassa ja Tuohisaassa on pienipiirteistä viljelymaisemaa. Suurin yhtenäinen asutus- ja viljelyalue on muutaman tilan muodostama pienipiirteinen kyläkokonaisuus Ala-Siikajärven pohjoisrannalla. Ala-Siikajärven ja Valkeisen rantamilla on myös arvokkaita perinnemaisemia edelleen käytössä.

Pisan ja Kypäräisen rinteillä maisema on enimmäkseen suljettua metsämaisemaa, jota hallitsevat dramaattiset kalliomuodot. Pisan huipun näkötorjasta näkee pitkälle metsän ja veden mosaiikkina auekeavaan kaukomaisemaan. Järvien rannoilla on pieniä viljelyksiä, jotka korostavat taustanaan kohoavia jylhiä erämaisia selänteitä.

Arvoluokka:

Valtakunnallinen, maisemanähtävyys

Arviointiteksti:

Arvoissa ei ole tapahtunut suuria muutoksia edellisen inventoinnin jälkeen. Arvot perustuvat Pisan vuoren historialliseen merkitykseen ja identiteettimerkitykseen sekä jylhiin luonnonmaisemiin, harvinaisiin kallioperänmuotoihin ja melko luonnontilaisena säilyneeseen monipuoliseen metsä- ja kaskikasvillisuuteen sekä rakentamattomaan järviluontoon.

Västinniemen ympäristö

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

-

Kunta:

Juankoski, Kuopio

Kuvailu:

Västinniemen pienipiirteisessä maisemassa Akonveden ja Muuruveden rannoilla kallioiset niemet ja saaret vuorottelevat tasaisten rantapeltojen, rehevän metsäkasvillisuuden ja harjuympäristöjen kanssa. Melavesi, Muuruvesi ja Akonvesi ovat Nilsin reitin alaosan suuria järviä, jotka laskevat Kallaveteen. Järvenselät mutkittelevine rantaviivoineen ja saaristoineen antavat maisemalle sen ominaisuutensa.

Nilsin reitin vesistöt ovat tarjonneet ikivanhan kulkureitin Kallavedeltä pohjoiseen. Sen merkityksestä kertovat muinaisjäännökset, vanha asutus ja höyrylaiva-ajan satamapaikat. Västinniemen seutu on vanhaa viljelyaluetta, jossa on Pohjois-Savon mittakaavassa poikkeuksellisen paljon vauraita, kartanomaisia suurtiloja. Tiloista vanhimmat ovat 1500-luvulta. 1900-luvun ensivuosisikymmeninä useille tiloille on rakennettu komeita, kartanotyyppisiä päärakennuksia. Monet näistä suunnitteli K.A. Honkavaara.

Maiseman kokoava tekijä ovat komeille paikoille - niemiin, saariin ja maiseman saarekkeille - rakennetut vanhat tilat ja niitä ympäröivät erilliset viljelyaukeat. Pelloilta aukeaa kauniita vaihtelevia näkymiä järvien selkävesille. Maisemassa on vakiintuneen, pitkään viljelyssä olleen kulttuurimaiseman leima. Eri aikakausina rakennetut maatalarakennukset muodostavat yhdessä hoidettujen viljelymaisemien kanssa miellyttävän ja elinvoimaisen maisemakuvan.

Kuvat:

(ylhäällä) Västinniemen pelto-
maisemaa.

(alhaalla) Putaansalmen ympä-
ristössä rannat ovat avoimet
ja vesistöjen yli aukeaa avaria
näkymiä.

Arvoluokka:

Maakunnallinen

Arviointiteksti:

Västinniemen ympäristön kartanomaiset suurtilat viljelymaisemineen muodostavat Pohjois-Savossa poikkeuksellisen, yhtenäisen kokonaisuuden. Melaveden ja Muuruveden maisemarakenteeltaan vaihteleva rantavyöhyke edustaa tyypillistä Pohjois-Savon järvisiä luonnonmaisemaa ja Nilsin reitin alaosaan kulttuurimaisemaa.

Rajaus:

Rajaukseen on otettu Muuruveden rantavyöhykkeen vanhojen suurtilojen maisemakokonaisuus. Viljelymaisemia yhdistää maantie ja/tai vesistö. Muuruveden taajama-alue on jätetty rajauksesta pois. Taajamaan liittyy mm. Kustilan kartanomainen tila, joka jää kuitenkin eri puolelle taajamaa eikä hahmotu maisemallisesti samaan kokonaisuuteen.

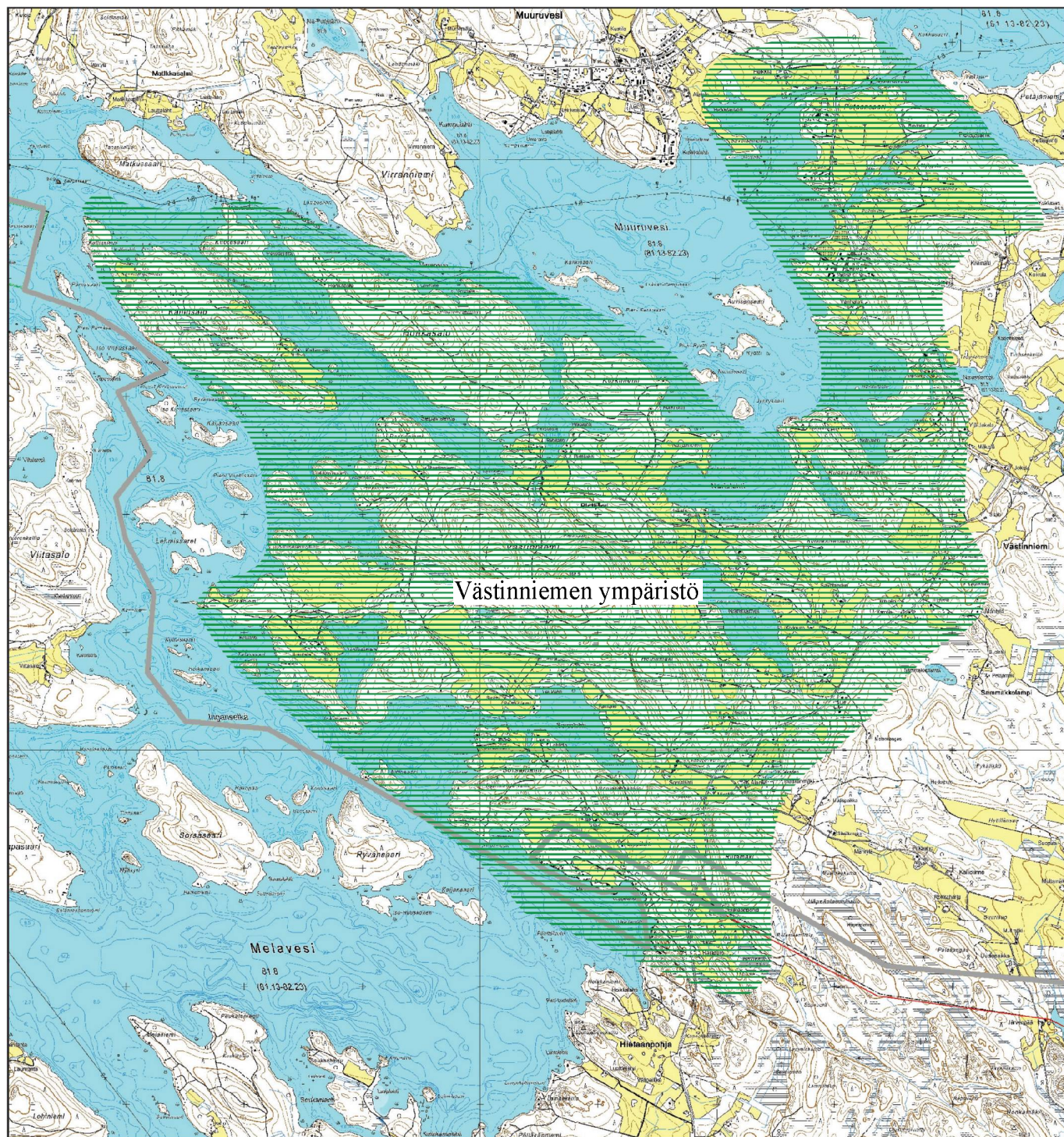
Kuvat:

(ylhäältä alas)

Narilan tila.

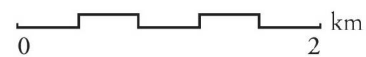
Peltomaisemaa Sorsalahden rannoilla.

- Valtakunnallisesti arvokas alue
- Maakunnallisesti arvokas alue
- Valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen vanha raja (valtionneuvoston periaatepäätös 1995)

Pohjakartta (c) Maanmittauslaitos lupa nro 7/MMI/09

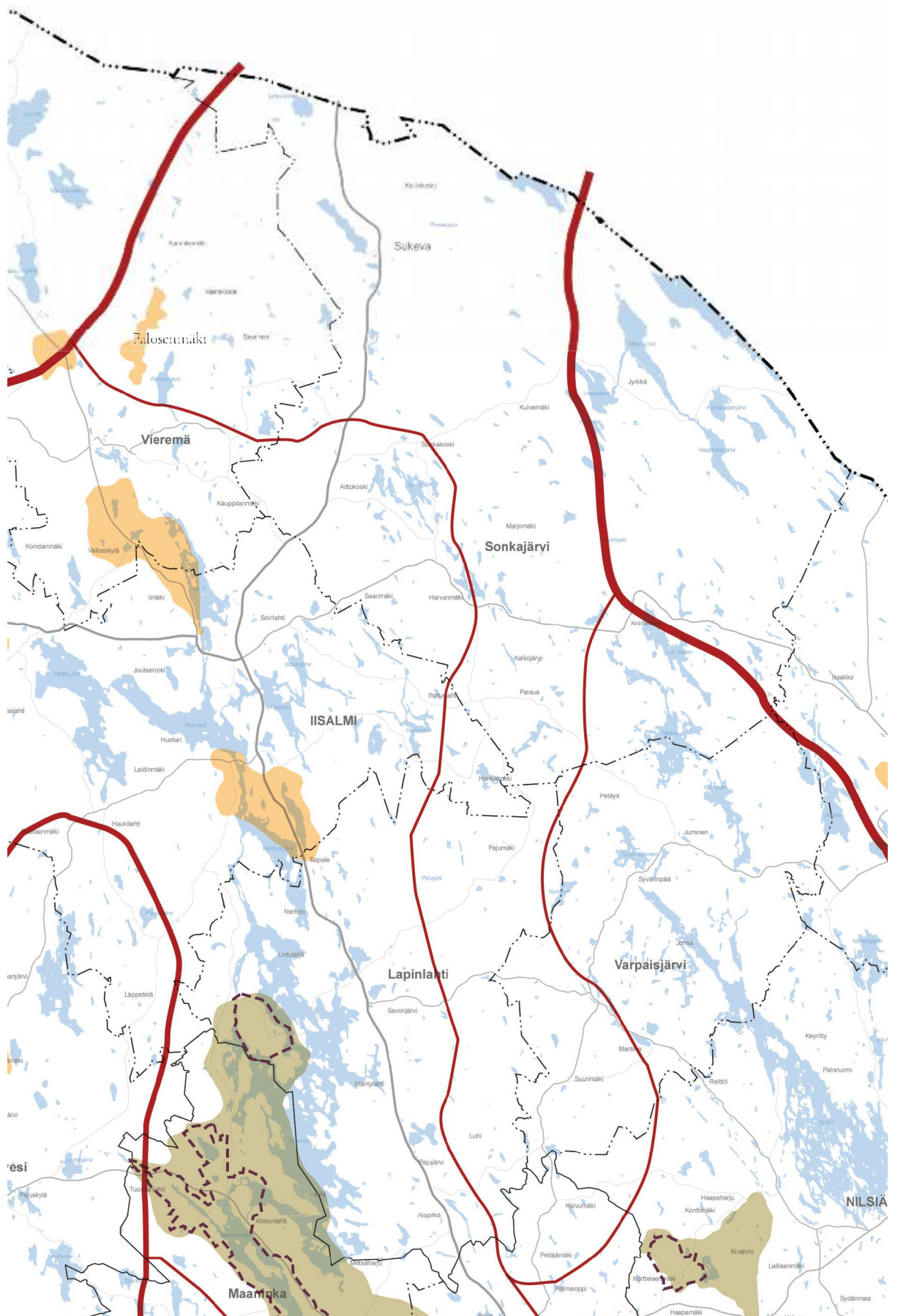

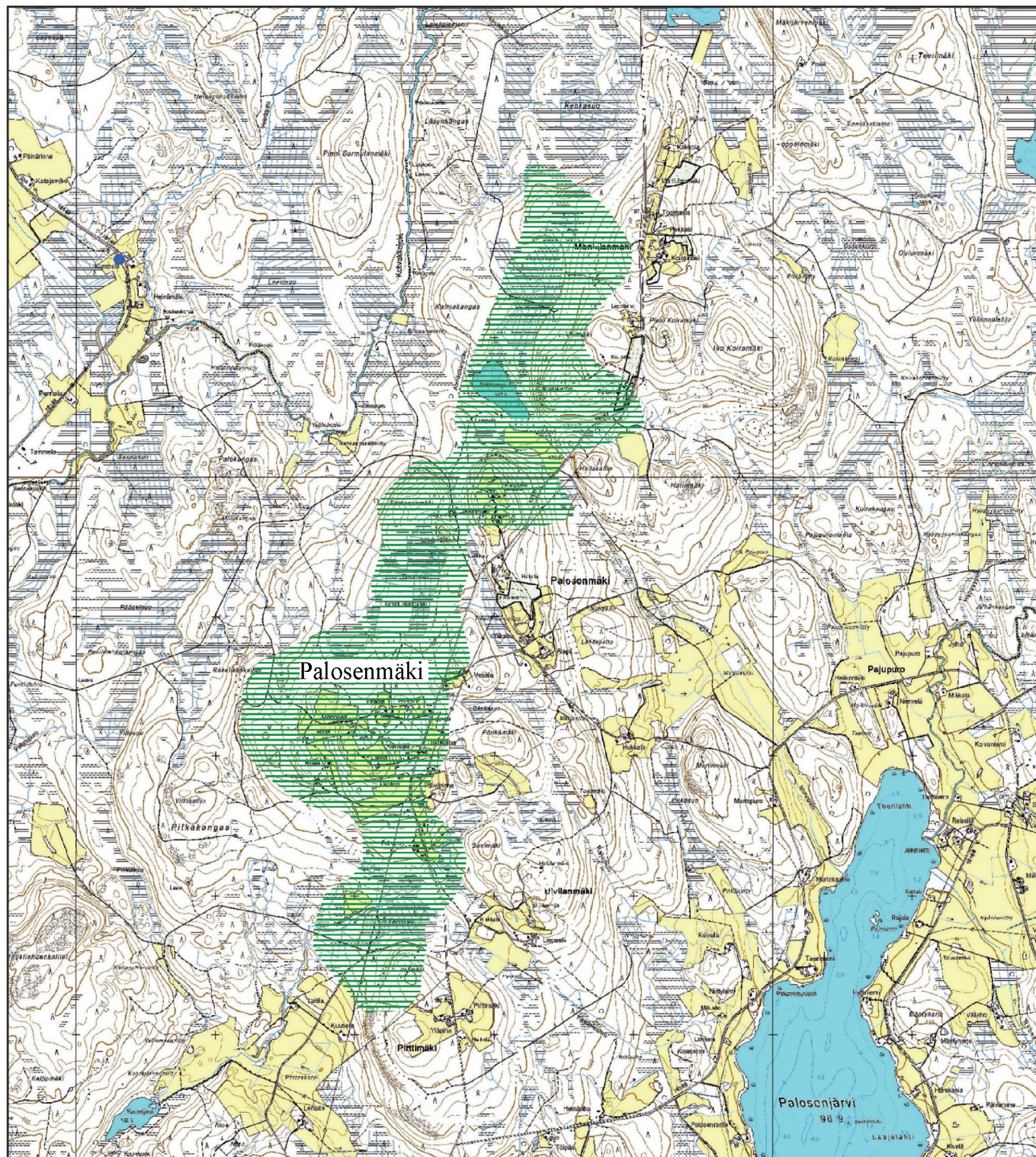
3.4 POHJOIS-SAVON JÄRVISEUTU; Karjalanselän ja Maanselän vedenjakajaseudut

Palosenmäki

Karjalanselän ja Maanselän alueet Pohjois-Savon koillisosassa ovat vähäjärvistä vedenjakaja-aluetta. Maaperä on karua sora-moreenia ja soiden osuus pinta-alasta on suuri. Karun ja viljelyyn huonosti sopivan maaperän takia kaskeaminen, pienkarjatalous ja metsätalous ovat pitkään olleet toimeentulon perusta.

0 2 km

- Valtakunnallisesti arvokas alue
- Maakunnallisesti arvokas alue
- Valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen vanha raja (valtiopöytävaltuutuksen päätös 1995)

Pohjakartta (c) Maanmittauslaitos lupa nro 7/MML/09

Palosenmäki

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

-

Kunta:

Vieremä

Kuvailu:

Pirttimäki, Pitkämäki, Palonmäki ja Mankilanmäki muodostavat etelä-pohjoissuuntaisen moreenimäkien ketjun maanselän karulla vedenjakajaseudulla. Mäkien lakialueet ovat huuhtoutumatonta, ympäristöään viljavampaa maata. Lakialueet sekä etelä- ja luoteisrinteet ovat viljelyksessä. Kallioperä on lähes kauttaaltaan moreenin peitossa ja avokallioita on vähän. Soita on mäkien välisissä kapeissa painanteissa sekä alavilla alueilla. Osa soista on raivattu pelloksi.

Palosenmäen asutus muodostuu usean pienen mäkikylän sarjasta. Kylän eri alueet on nimetty mäkien mukaan: Pöytämäki, Pirttimäki, Pitkämäki, Palosenmäki ja Mankilanmäki. Ensimmäiset vakituiset asukkaat tulivat Mankilanmäkeen todennäköisesti 1700-luvulla. Elanto on pohjautunut kaskitalouteen, pienkarjatalouteen ja metsätalouteen. Nykyään viljely on lopetettu osalla maataloista. Karjatalous ja metsätalous ovat kuitenkin edelleen tärkeimpiä elinkeinoja. Perinteiset pelto- ja laidunalueet mäkien päällä ovat edelleen käytössä ja kylärakenne on säilynyt ehjänä. Tiestö seurailee asutusta mäen laelta toiselle. Suorahkon kantatien rinnalla kulkee pienempiä kyläteitä ja peltoteitä talolta toiselle. Perinnebiotooppeja, pääasiassa hakamaita, on edelleen käytössä Mankilanmäellä ja Palosenmäellä.

Jokaiselta mäeltä siintää toisen mäen viljelty laki ja pitkiä näkymiä rauhalliseen metsämaisemaan. Maisemassa vuorottelevat asutut lakialueet, karut kalliot, metsä, suot ja pienet lammet. Vanhat, hylätyt autioituneet talot ovat vastakohtana eläville pihapiireille ja moderneille maatalousrakennuksille ja perinteiset laitumet tuovat maisemakuvaan vaihtelua.

Kuvat:

(ylhäällä) Maatila Pitkämäellä.
(alhaalla) Pirttimäeltä aukeaa laajoja näkyviä ympäröivään vedenjakajaseudun maisemaan.
(seuraava sivu) Hiekkapintainen kylätie yhdistää mäkiasutukset toisiinsa.

Arvoluokka:

Maakunnallinen

Arviointiteksti:

Palosenmäen mäkiylien sarja edustaa tyypillistä karun ja harvaan asutun vedenjakajaseudun mäkiasutusta. Lakialueilta aukeavat näkymät yhdistävät kylän maisemat edustavaksi, kauniiksi kokonaisuudeksi. Mäkien laelta hahmottaa myös ympäröivän laajan metsäisen vedenjakajaseudun maiseman. Perinnemaisemat lisäävät alueen arvoa.

Rajaus:

Rajaukseen sisältyy mäkiylien sarja Pirttimäeltä Mankilanmäelle ja mäkien väliin jäävät metsäalueet. Rajaus seuraa mäkien alarinteiden linjaa.

3.5 SUOMENSELKÄ:

Suomenselän suomaat

Salahmi

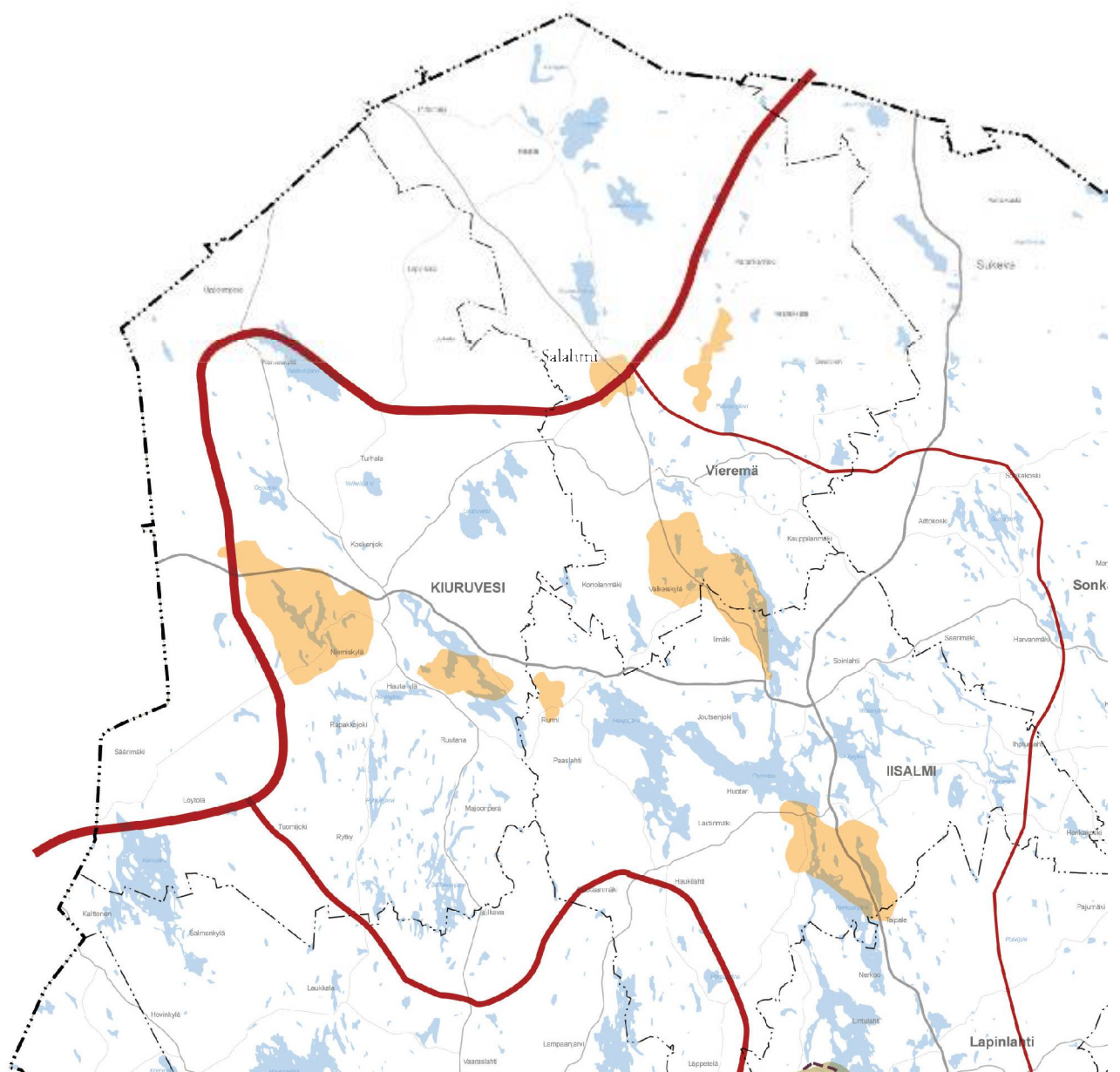
Kiuruveden ja Vieremän pohjoisosat kuuluvat Suomenselän maisemamaakuntaan. Suomenselkä on karu ja laakea vedenjakajaseutu, joka jakaa vedet Pohjanmaan jokiin ja Järvi-Suomen vesistöihin.

Maasto on melko tasaista ja suhteelliset korkeuserot ovat pienet. Paikoitellen kasaumamoreenit näkyvät kumpuilevana maastona. Karut mäntykankaat ja suot vuorottelevat maisemassa. Vesistöjä on vähän, pääasiassa pieniä järviä ja suolampareita.

Vieremän halki kulkee kaakko-luodesuunnassa harjujakso (Tuusniemi-Riistavesi-Siilinjärvi-Iisalmi-Vieremä), joka ei juurikaan erotu maisemassa. Harjujakso on toiminut vanhan Savosta Pohjanmaalle johtaneen postitien pohjana.

Kylät sijaitsevat yleensä mäkien harjanteilla soiden keskellä. Sodanjälkeisen jälleenrakennuskauden aikana suoperäisille maille syntyi pieniä viljelykylä. Nämä kylät ovat rakenteeltaan ja tiestöltään suoraviivaisempia ja säännöllisempiä kuin perinteinen asutus. Alueella ei ole suuria taajamia eikä kaupunkimaisia ympäristöjä.

Salahmi

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

-

Kunta:

Vieremä

Kuvailu:

Salahmin kylä sijaitsee Suomenselän ja Pohjois-Savon järvisuudun välisellä maiseman vaihtumisvyöhykkeellä. Maisemassa on sekä karun metsäisen vedenjakajaseudun että Iisalmen reitin viljavien savikkojen piirteitä. Maiseman selkärangana on koko Vieremän halki kulkeva pitkä harjujakso. Salahmin kylä on syntynyt Murennosjoen Kyhiänkosken ympäristöön. Joki on kaivanut mutkittelevan uomansa hienojakoiseen maaperään.

Salahmi on Vieremän ensimmäisiä kyliä ja vanhinta viljelymaisemaa. Hyvät kulkuyhteydet vesireittejä pitkin ja kosket tarjosivat edellytykset varhaiselle teollisuudelle. Salahmin kylän kulttuurimaiseman ydin on 1800-luvulla perustettu kartano ja ruukkialue. Näiden vaikutuksesta ympärille kehittyi kylä, jonka maista alun perin suuri osa kuului kartanolle.

Salahmin kulttuurimaisemassa on sopusoinnussa monia historian kerroksia: vanhaa maatalo-asutusta, ruukinkylä ja sotien jälkeistä pika-asutusta. Ruukinkartanolla pihapiireineen on hallitseva asema Murennosjoen koskimaisemassa. Maatilojen pihapiirit, rantapuusto ja kerroksellinen rakentaminen tuovat maisemaan vaihtelua. Kylän kokonaisuus ja sen sijainti metsäisellä vedenjakajavyöhykkeellä aukeaa komeimmin Kiuruvedelle johtavalta tieltä alueen länsireunalla, Tikkanen, Uudispihan ja Vanhalan talojen liepeiltä. Oulun suunnasta tultaessa Salahmin viljelymaisema on ensimmäinen laaja avoin viljelymaisema. Sen pohjoispuolella maisema muuttuu Suomenselän vedenjakajaseudun metsämaisemaksi.

Kuvat:

(ylhäällä) Kylän länsilaidalta aukeaa näkymä vedenjakajaseudun laakeaan maisemaan.

(alhaalla) Pohjoisosan peltoaukeaa.

(seuraava sivu ylhäällä) Uudispihan tilarakennuksia.

(seuraava sivu alhaalla) Salahmin kartano Kyhiänkosken rannalla.

Arvoluokka:

Maakunnallinen

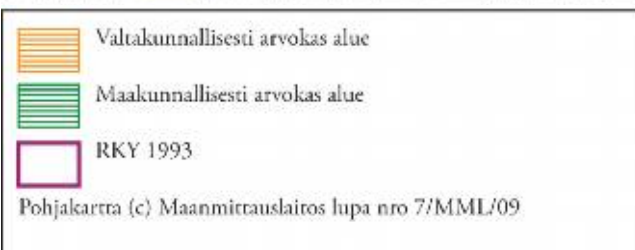
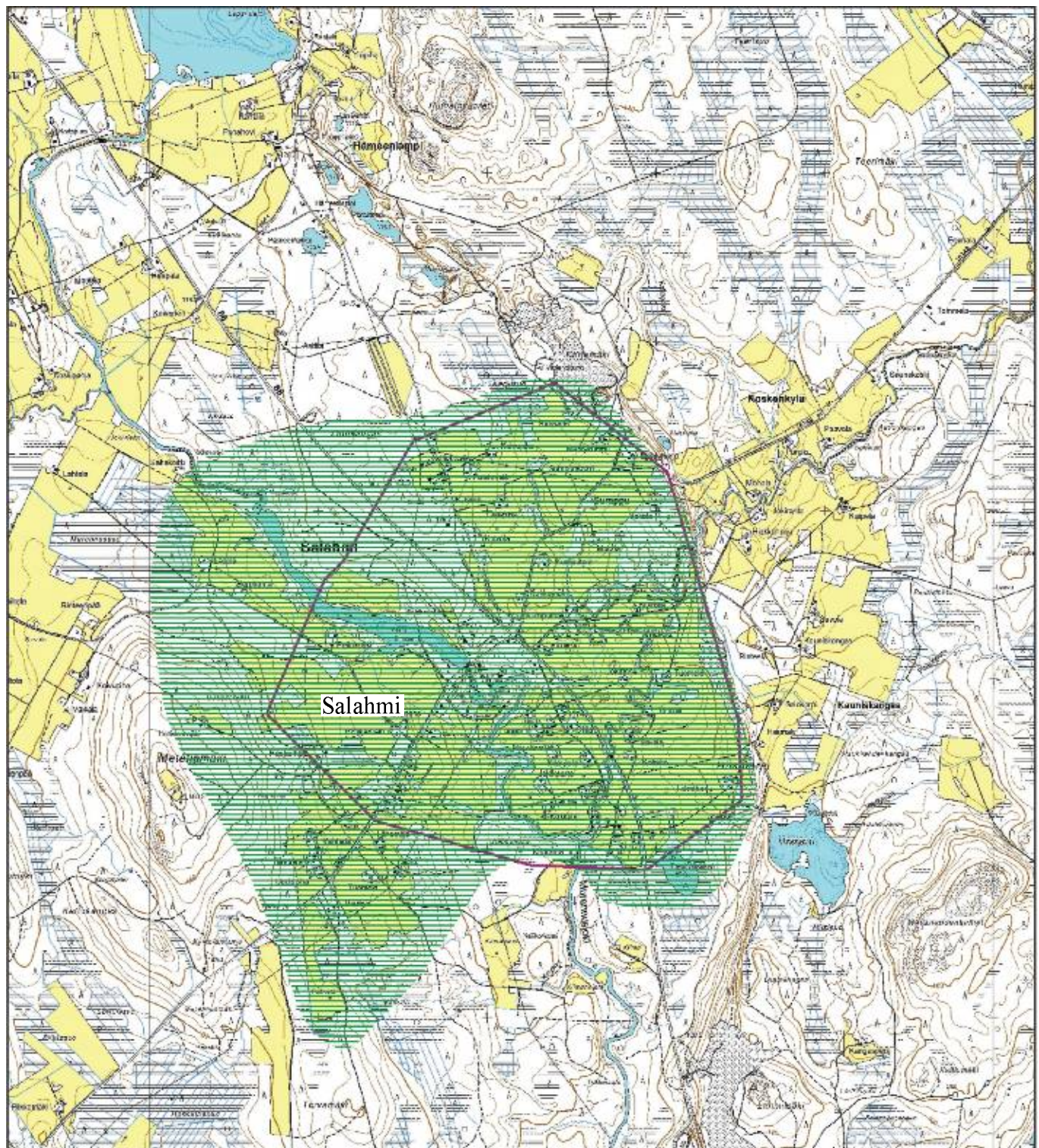
Arviointiteksti:

Salahmi on Vieremän vanhimpia kyliä ja viljelymaisemaa. Kylä on ruukkihistoriansa ja luonnonpiirteidensä takia omaleimainen ja ainutlaatuinen. Salahmin kulttuurimaisemassa on sopusoinnussa monia historian kerroksia: vanhaa maatalo-asutusta, ruukinkylä ja sotien jälkeistä pika-asutusta. Oulun suunnasta tultaessa Salahmin viljelymaisema on ensimmäinen laaja avoin viljelymaisema. Sen pohjoispuolella maisema muuttuu Suomenselän vedenjakajaseudun metsämaisemaksi. Salahmin kulttuurimaisema oli RKY 1993 -listauksessa. Uuden RKY-luettelon rajausta käsittää vain ruukinkartanon.

Rajaus:

Rajaukseen kuuluu Salahmin kylän viljelysalue kokonaisuudessa. Rajaus seuraa harjun linjaa ja rajaavia selänteitä. Rajaus on pääpiirteissään sama kuin vuoden 1993 RKY-rajaus (Salahmin kulttuurimaisema), mutta myös kylän länsiosat on otettu kokonaisuudessaan mukaan rajaukseen.

3.6 KESKI-SUOMEN JÄRVISEUTU;

Rautalammin reitin latvaosat ja Savonselän
vedenjakaseutu

Hamulan kylä

Heinämäki

Sonkari-Tiitilänkylä

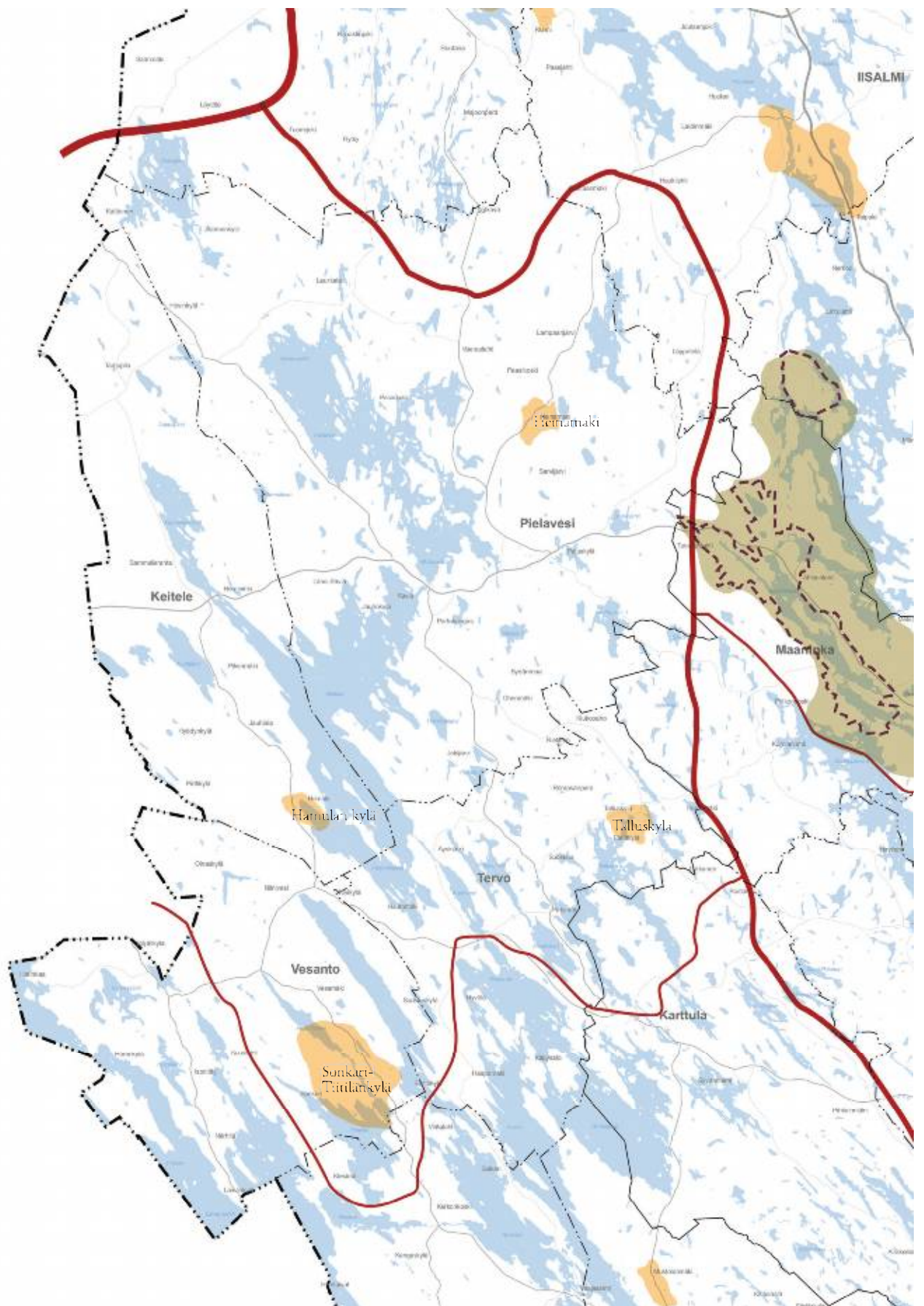
Talluskylä

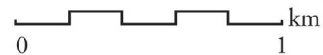
Rautalammin reitin latvaosat ovat metsien ja karujen erämaisten vesistöjen aluetta. Maasto on kumpuilevaa moreeni- ja drumliinimaastoa. Alueen koillisosissa kulkeva karu ja vähäjärvinen vedenjakajaselänne erottaa Kymijoen ja Vuoksen vesistöt toisistaan.

Nilakan ja Pielaveden ympäristössä selänteiden väliin jää melko laajoja suoalueita. Pohjoisessa tasaiset suot yhtyvät Suomenselälle tyypillisiin nevoihin ja aapasoihin.

Asutus on tyypillisesti joko yksittäisasutusta tai mäkiasutusta, joka saa paikoitellen vaara-asutuksen piirteitä. Alueella ei ole suuria taajamia eikä kaupunkimaisia ympäristöjä.

- Pohjakartta (c) Maanmittauslaitos lupa nro 7/MML/09

Hamulan kylä

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

-

Kunta:

Keitele

Kuvailu:

Hamulanlahti on pieni suojaista lahti Rautalammin reitin suurimpiin järviin kuuluvan Nilakan eteläosassa, Tukiaisselän pohjukassa. Tukiaisselkää erottaa Nilakan selkävesistä Hamulanniemestä alkava tiheä saarten linja. Rautalammin reitti on ollut tärkeä liikkumisen väylä, jonka kautta seudulta on ollut yhteys Keski-Suomeen ja Hämeeseen. Pysyvä maanviljelyyn perustuva asutus levisi vesireittiä pitkin rantojen vanhoille eräsijoille 1500-luvulla.

Maisema on pienipiirteistä, juovaista drumliinimaastoa, jonka luode-kaakko-suuntautuneisuus on erittäin selvä. Kapeat, pitkänmuotoiset drumliiniselänteet vuorottelevat pienten suojuottien kanssa. Maisemarakenteen juovaisuus näkyy myös maisemakuvassa: pellot ovat muodoltaan kapeita luode-kaakkosuuntaisia suikaleita maaperän painanteiden mukaan.

Hamulanniemellä sijaitseva, vanhojen tilojen muodostama tiivis kyläkokonaisuus on poikkeuksellinen seudun metsävaltaisessa maisemassa. Kaakko-luoteissuuntainen kylätie kulkee Hamulanniemen harjanteella kapean peltoalueen ympäröimänä. Tilakeskukset sijaitsevat jonkin matkan päässä toisistaan.

lältään kylänraitin rakennuskanta on melko samanikäistä, rakennettu 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Asutusta on myös Hamulanlahden luoteisrantaa rajaavan Kansanmäen korkeimmilla paikoilla Hamulanlahden rannan tuntumassa. Hamulanlahden pohjukan kosteikoille raivatut niityt ovat nykyisin peltona.

Hamulan kylänraitti kapeine peltoaukeineen muodostaa yhtenäisen maisemakokonaisuuden. Kylänraittilta aukeaa näkymiä Hamulanlahdelle ja vastarannalle Kansanmäelle. Niiniveden Tukiaisselkä on aiemmin luultavasti näkynyt kylälle, mutta nyt rantavyöhykkeen metsä peittää näkymät.

Kuvat:

(ylhäällä) Kylänraitin rakennuksia.

(alhaalla) Hamulanlahti.

(seuraava sivu) Näkymä Hamulanniemeltä.

Arvoluokka:

Maakunnallinen

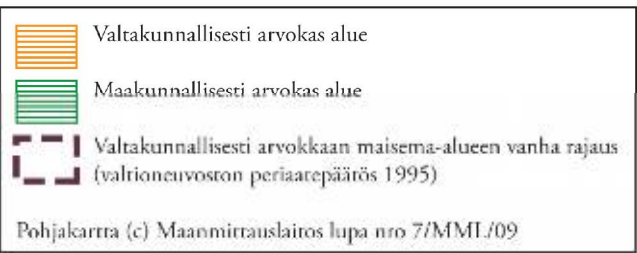
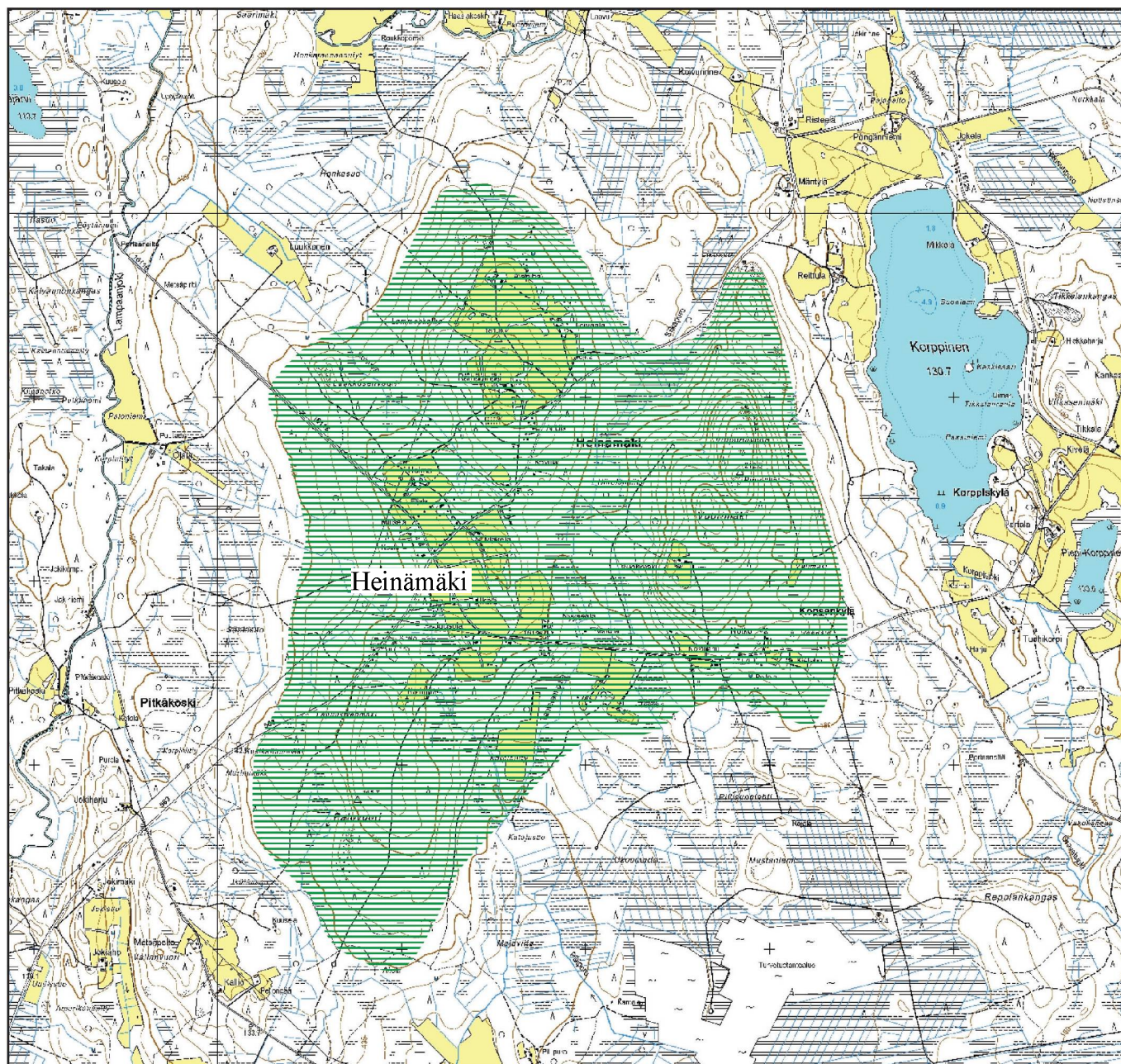
Arviointiteksti:

Hamulan tiivis raittikylä on poikkeuksellinen Rautalammin reitin metsävaltaisessa maisemassa. Kylämaisema on säilynyt varsin alkuperäisenä ja ehjänä. Myös rakennuskanta on samanikäistä ja sopusointuista. Maisemarakenteen piirteet kuvastuvat drumliinimaastoon syntyneiden kapeiden peltojen muodossa.

Rajaus:

Rajaus sisältää Hamulan kyläkokonaisuuden: kylänraitin Hamulanniemellä, Kansanmäen ja Koutajoen laakson Kansanmäen luoteispuolella.

Heinämäki

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

-

Kunta:

Pielavesi

Kuvailu:

Heinämäki sijaitsee Vuoksen ja Kymijoen vesistöalueiden välisellä karulla vedenjakajylängöllä. Vesistöjä on vain vähän eikä niillä ole suurta merkitystä maisemakuvassa. Kallioperää peittää kauttaaltaan moreeni, joka muodostaa luode-kaakkosuuntaisia selänteitä. Soita on mäkien välisissä painanteissa ja laajahkoilla alavilla alueilla.

Heinämäen pellot ovat keskittyneet mäen viljaville lakialueille ja lämpimille rinteille. Kylä muodostuu kahdesta erillisestä viljelyaukeasta. Keskeisimmän maisematilan muodostavat Holman, Mäkelän ja Ikälän maatilat ympäröivine peltoineen. Vanhimmat tilat ovat maisemassa hallitsevilla paikoilla peltojensa keskellä mäen lakipaikoilla ja rinteillä. Pihapiireissä on myös säilynyt kulttuurihistoriallisesti arvokasta rakennuskantaa. Tärkein tie on kylän läpi kulkeva Iisalmentie. Sen kanssa risteää kylän keskellä Korppisentie. Uudempi asutus on keskittynyt teiden varsille. Kylän keskustaksi hahmottuu teiden risteys, jossa on myös koulu.

Maisemakuvassa vuorottelevat metsä ja mäen lakialueen viljavat vainiot. Mäen avoimelta laelta aukeaa pitkiä näkymiä ympäröivän vedenjakajaseudun karuun metsämaisemaan. Kylän erityispiirre ovat tienvarsia ja pihoja kehystävät komeat lehtikuuset ja sembramännyt.

Kuvat:

(ylhäällä) Kylätieltä aukeava näkymä ympäröivään metsämaisemaan.

(alhaalla) Lakialueen peltoja.

(viereinen sivu) Ikälän tilan yhtenäinen pihapiiri.

Arvoluokka:

Maakunnallinen

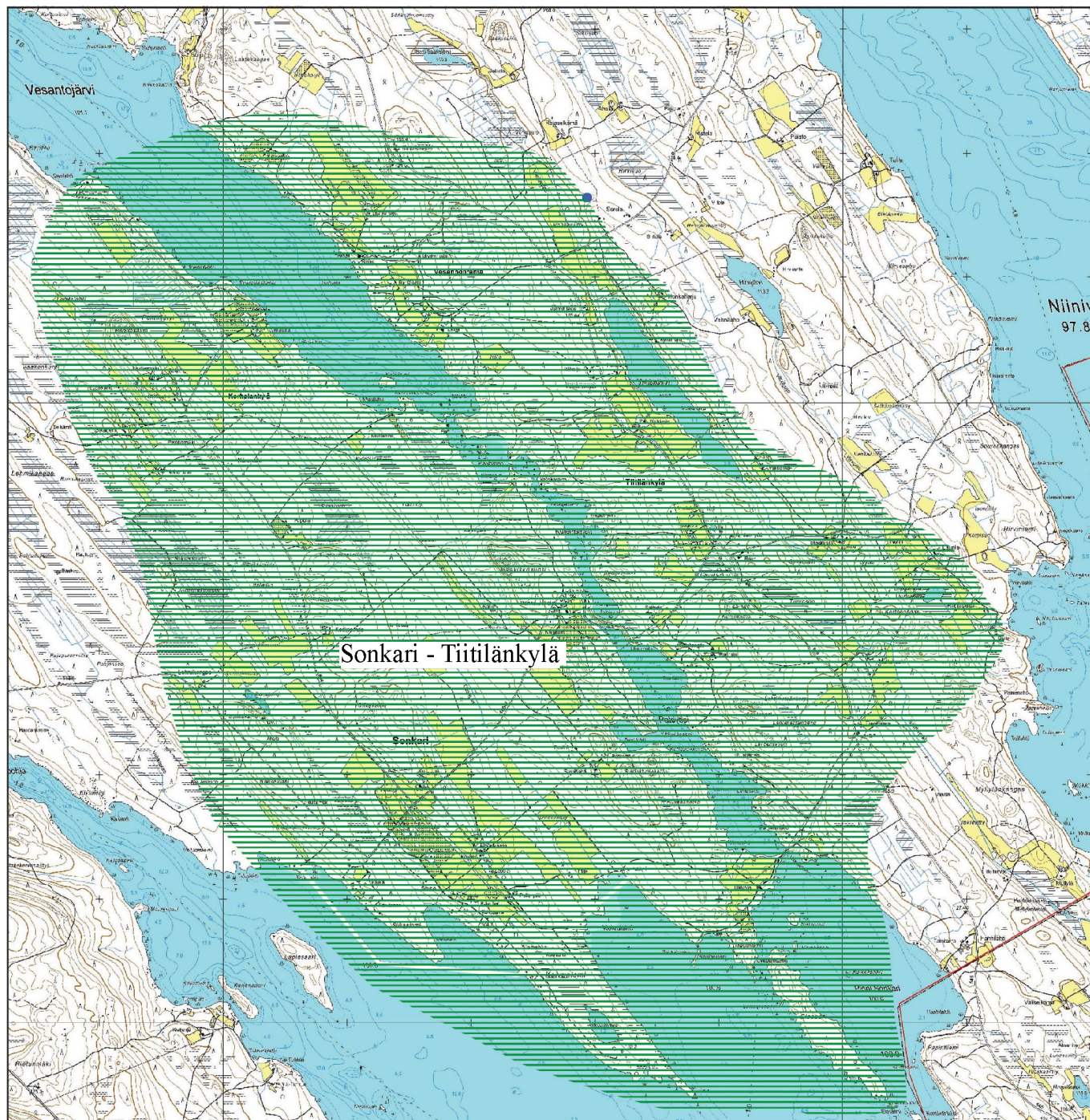
Arviointiteksti:

Heinämäki on tyypillinen Keski-Suomen järvisen karun vedenjakajaseudun mäkikylä. Se on säilynyt kylärakenteeltaan poikkeuksellisen edustavana ja alkuperäisenä. Vanha yhtenäinen rakennuskanta nostaa alueen arvoa.

Rajaus:

Rajaus sisältää Heinämäen selännealueen ja idässä näkymiä rajaavan metsäisen Vuorimäen.

Sonkari - Tiitilänkylä

Valtakunnallisesti arvokas alue

Maakunnallisesti arvokas alue

Valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen vanha raja
(valtioneuvoston periaatepäätös 1995)

Pohjakartta (c) Maanmittauslaitos lupa nro 7/MML/09

0 2 km

Sonkari-Tiitilänkylä

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

-

Kunta:

Veasnto

Kuvailu:

Sonkarin ja Tiitilänkylän alue on kumpuilevaa moreenimaastoa, jota kapeat kallio-perän ruhjeisiin syntyneet järvesistöt rytmittävät. Etelässä alue rajautuu Sonkariin, idässä Niiniveteen. Sonkarin ja Tiitilänkylän välissä kulkee Patoveden vesikapeikko, joka yhdistää Sonkaria ja Vesantojärveä. Tiitilänkylän poikki kulkee harju, joka jatkuu pohjoiseen Patoveden ja Vesantojärven reunamalla. Harju ei juurikaan erotu maaston muodoissa.

Vesireitti Patoveden kapeikkoa Sonkarilta Vesantojärvelle on vanha kulkureitti, jonka läheisyydestä on löydetty useita kivilautisia asuinpaikkoja. Sonkarin ensimmäisen pysyvät asuinsijat, 1500-luvulla eräsijoille syntyneet Ukkolan ja Vanhan-Jokelan seudut ovat saman vesikapeikon rantamilla. Tiitilänkylän puolella vanhinta asuttua aluetta on Löytynlammen ympäristö. Asutus on perinteisesti muodostunut yksittäistiloista, jotka ovat sijainneet peltojensa ympäröiminä suotuisilla paikoilla järvien rannassa. Lohkomisten, torppariasutuksen ja sodan jälkeisen uudisasutuksen myötä kylärakenne on muodostunut tiiviimmäksi varsinkin Sonkarilla ja Patoveden rantamilla. Maisemalle on kuitenkin edelleen kuvaavaa haja-asutus.

Maisemaa hallitsee metsä, jota pienet peltoaukeat tilakeskuksineen rytmittävät. Rantametsät ovat edelleen moni paikoin valoisia ja lehtipuuvaltaisia laiduntamisen vaikutuksesta. Uudet tielinjaukset ovat jonkin verran muuttaneet ja hajauttaneet maisemakuvaa, kun kylätiet eivät enää kulje perinteiseen tapaan pihojen läpi.

Alueella on paljon kulttuurihistoriallisesti arvokasta vanhaa rakennuskantaa. Kulttuuri- ja rakennushistoriallisesti arvokkaita alueita ovat Patoveden kapeikko-alueen ranta-asutus, Sonkarin kylän asutus viljelymaisemineen, Vanhalan ja Mattilan tilat ympäristöineen, Ukkolan tilan ympäristö, Vehkajärven ympäristö sekä Tiitilänkylä-Löytynlampi.

Kuvat:

(ylhäällä) Patoveden kapeikko.

(alhaalla) Sonkarin viljelymaisemaa.

(viereinen sivu) Marjanviljelyä Vanhalan tilalla.

Arvoluokka:

Maakunnallinen

Arviointiteksti:

Sonkarin ja Tiitilänkylän alueen maisemarakenne ja harva asutusrakenne ovat tyyppiesimerkkejä Rautalammin reitin latvaosien kulttuurimaisemasta. Näennäisesti hajanaisen maisemakuvan takaa paljastuu kerroksellinen kulttuurimaisema. Alueella on myös paljon kulttuurihistoriallisesti arvokasta vanhaa rakennuskantaa. Uhkana maisemakuvalle on elinkeinorakenteen muutoksen aiheuttama rantojen metsittyminen ja pientilojen autioituminen.

Rajaus:

Rajaukseen kuuluvat Sonkarin ja Tiitilänkylän peltoalueet ja niiden väliin jäävät tai niitä rajaavat metsät Patoveden kapeikon molemmin puolin.

Talluskylä

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

-

Kunta:

Tervo

Kuvailu:

Talluskylä sijaitsee Saimaan ja Päijänteen erottavan vedenjakajylängön reunamilla. Maasto on metsäistä mäkimaata, jolle antaa ominaiskuvan karuhkolle vedenjakajaseudulle tyypillinen kasvillisuus. Kallioperän ruhjeisiin on syntynyt polveilevia vesireittejä, joiden rannoille asutus ja viljelykset ovat keskittyneet. Talluskylä sijoittuu maisemarakenteen solmukohtaan Tallusjärven ja Liesjärven väliselle leveälle kannakselle.

Talluskylä sijaitsee Tervon kunnan pohjoisosissa, ”takamailla”. Vesireitit ovat historiallisesti tärkeitä kulkureittejä, joita pitkin asutus vakiintui vanhoille eräsi-joille. Suuret järvet, niiden viljavat rantamaat ja laajat metsät ovat olleet elämisen perustana. Maisemakuvan kannalta merkittävin elinkeino on edelleen maatalous. Vanhimpia asuinpaikkoja ovat Tallusjärveen ja Liesjärveen viettävät rantamaat. Kylämaiseman rungon muodostavat kaksi tietä, jotka risteävät kylän keskellä.

Kylätiet kulkevat luontevilla paikoillaan avoimessa peltomaisemassa. Kylän ydinaluetta on Tallusjärven ja Liesjärven välinen kannas. Peltojen yli aukeaa vaihtelevia näkymiä Liesjärvelle. Vanhimmat tilat ovat hallitsevilla paikoilla maisemassa, kumpareilla tasaisten peltojen keskellä. Kylän keskus teiden risteyksen tuntumassa hahmottuu selkeästi, mikä on savolaisille rantakylille melko poikkeuksellista. Kylän keskustassa maisemaa hallitsevat komea koulurakennus ja entinen kauppa. Talluskylä on aktiivinen kylä, jonka elävänä säilymiseen on vaikuttanut osaltaan vireä kyläyhdistystoiminta.

Kuvat:

(ylhäällä) Talluskylän koulu.
(alhaalla) Peltomaisemaa Liesjärven rannalla.
(seuraava sivu) Hangaslahden tila.

Arvoluokka:

Maakunnallinen

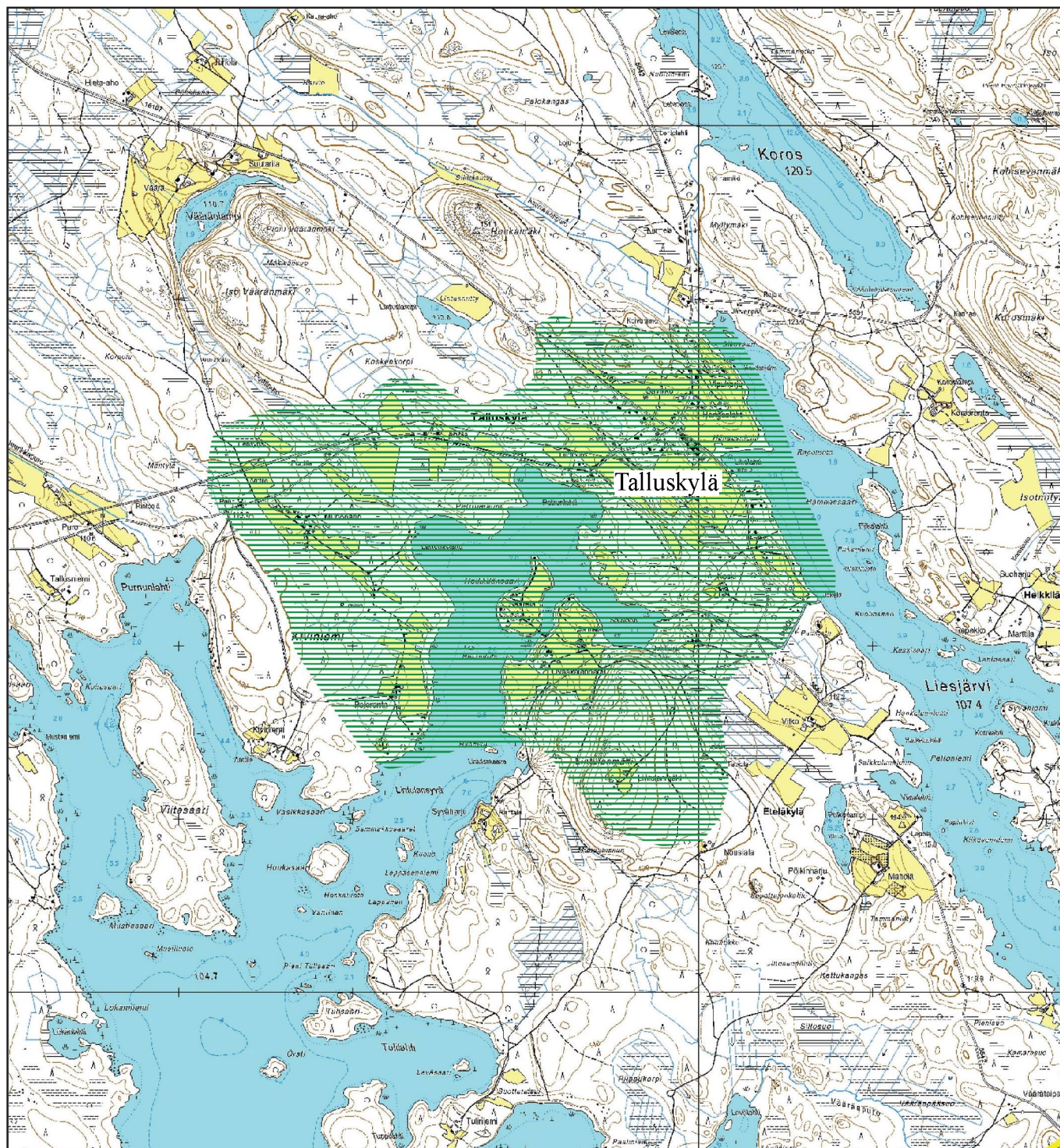
Arviointiteksti:

Talluskylä edustaa Saimaan ja Päijänteen välisen vedenjakajylängön kulttuurimaisemaa, jossa asutus ja viljelykset ovat keskittyneet vesireittien varrelle. Talluskylän kulttuurimaisemassa yhdistyvät sopusointuisesti sekä seudulle tyypilliset että omaleimaiset piirteet. Tiestö ja rakentaminen ovat sijoittuneet maisemarakenteen ehdoilla. Kylän keskus hahmottuu selkeästi, mikä on savolaisille rantakylille melko poikkeuksellista. Kylän rakenteessa on nähtävissä monia ajallisia kerroksia (vanhimpien tilojen pihapiirit, koulu- ja kirkkorakennukset, uudempi asuinrakentaminen), jotka kertovat kylän historiasta.

Rajaus:

Rajaus sisältää yhtenäiseksi hahmottuvan kylän keskusalueen Tallusjärven ja Liesjärven välisellä kannaksella ja kylän hajanaiset reuna-alueet Tallusjärven ympäristössä. Rajaus seuraa peltoaukeita rajaavia metsäisiä vyöhykkeitä.

0 1 km

- Valtakunnallisesti arvokas alue
 - Maakunnallisesti arvokas alue
 - Valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen vanha raja (valtiopäätös 1995)
- Pohjakartta (c) Maanmittauslaitos lupa nro 7/MML/09

3.7 KESKI-SUOMEN JÄRVISEUTU;

Rautalammin emäpitäjän kulttuurimaisemat

Mustolanmäki

Rautalammin kirkonkylän kulttuurimaisemat

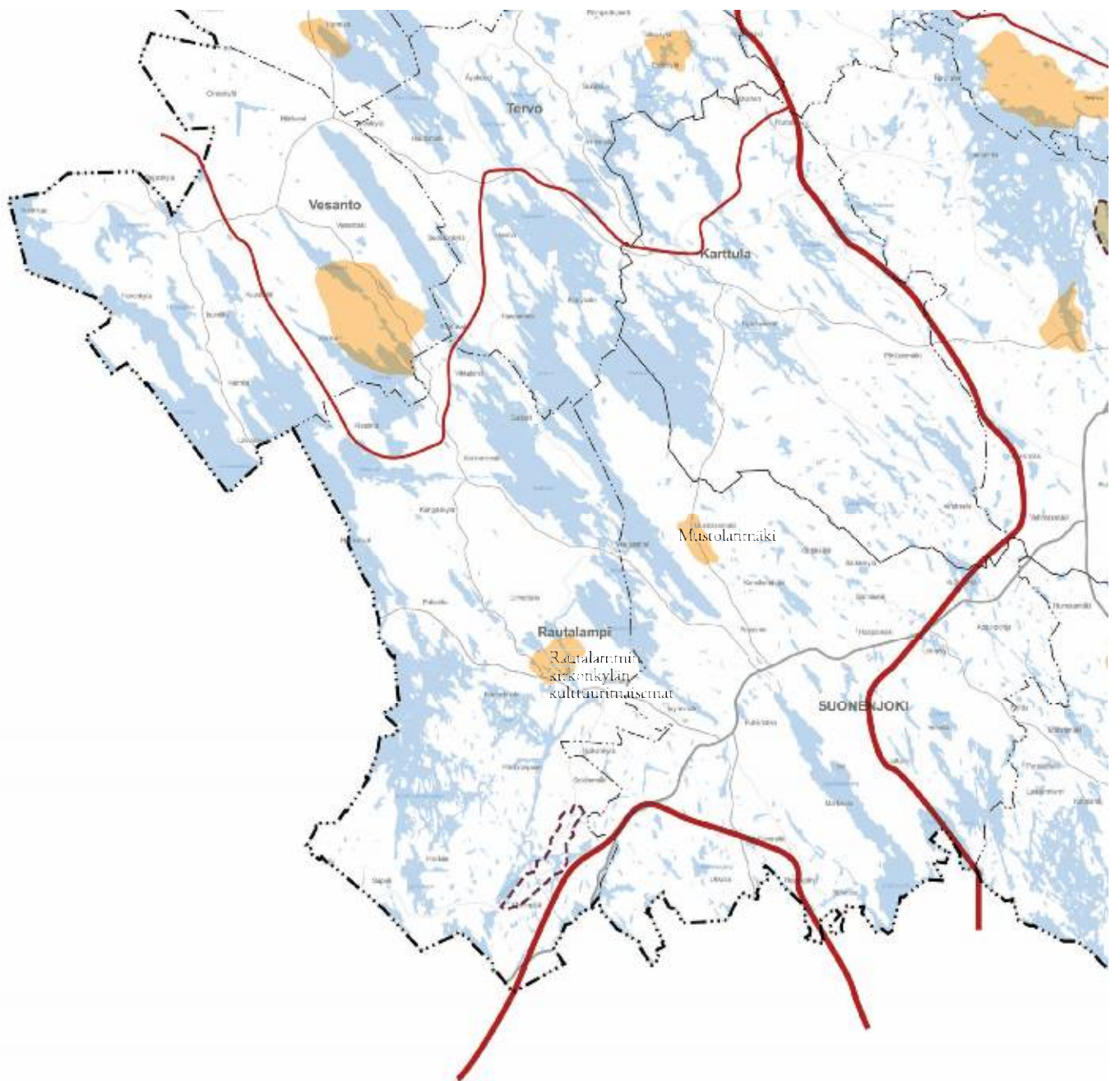
Rautalammin reitin maisemaa luonnehtivat puhtaat, kirkkaat ja karut vedet sekä metsäiset vuorimaat. Maisemassa näkyy selvä luode-kaakkosuuntainen juovaisuus. Kanavat, kosket, saaristot, selkävedet ja kapeikot vuorottelevat metsien ja pienialaisten rantaviljelysten kanssa. Soita ei juuri ole.

Rautalampi on vanha emäpitäjä, johon kuului aikoinaan suuri osa Keski-Suomea ja Pohjois-Savon lounaisosat. Rautalammin reitin kautta Pohjois-Savosta oli yhteys Päijänteelle ja Hämeeseen.

Nykyinen Rautalampi sijaitsee entisen suurpitäjän itä laidalla. Historiallinen Vaasan - Kuopion poikkitie kulkee Rautalammin halki ja yhtyy Suonenjoella Kuopion - Jyväskylän valtatiehen.

Rautalammillä on Pohjois-Savon mittakaavassa paljon vaurasta talonpoikaistasutusta ja kartanomaisia maatiloja, jotka liittyvät seudun historiaan suuren alueen hallinnollisena keskuksena.

Mustolanmäki

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

-

Kunta:

Suonenjoki

Kuvailu:

Mustolanmäki sijaitsee Vuoksen ja Kymijoen vesistöalueiden välisellä vedenjakajaselänteellä kumpuilevassa drumliinimaastossa. Maisema on suurmuodoissaan selvästi luode-kaakkosuuntautunutta kallioperän ruhjelinjojen mukaan. Huomattavin kallioperän siirros on Suonenjoen murtumalaakso, joka on kahden järven, Lisveden ja Suonteenselän täyttämä. Mustolanmäen kohdalla jyrkkämuotoinen siirros seuraa Lisveden itärantaa. Mustolanmäki kohoaa Lisveden itärannalta lähes 80 metriä. Mäen viljava huuhtoutumaton lakialue, loivat luoteisrinteet sekä Sormulanpuron ja Ruunanpuron ympäristön hiekka- ja hietamaat ovat viljelyksessä.

Mustolanmäen kylään kuuluu muutama tila, joista vanhimmat ovat Autio ja Mäkelä. Mäkelän tilan vanha pihapiiri on purettu paikaltaan Mustolanmäen luoteisrinteestä. Muut tilakeskukset sijaitsevat maisemarakenteessa perinteisillä paikoilla, komeasti omien peltojensa keskellä mäen lakipaikoilla tai luoteen puoleisella ylärinteellä.

Mustolanmäki on tunnettu näköalapaikka Suonenjoelta Karttulaan vievän tien varrella. Mäeltä aukeaa laajoja näkymiä Lisvedelle ja ympäröivään Savonselän vedenjakajaseudun kumpuilevaan metsäiseen maisemaan. Komein näköalapaikka on Mäkelän tilan entisen pihapiirin paikalla. Aution tilan pihapiiri on maisemassa hallitsevalla paikalla, mäen laella. Kylän pohjoispään maisemakuvaan vaikuttaa marjanviljely. Pihojen, peltosaarekkeiden ja reunavyöhykkeiden kasvillisuus on rehevää ja lehteävää.

Kuvat:

(ylhäällä) Näkymä Mustolanmäen laelta Lisvedelle.

(alhaalla) Lakialueen peltoja.

(viereinen sivu)

Mansikan viljelyä kylän pohjoispäässä.

Arvoluokka:

Maakunnallinen

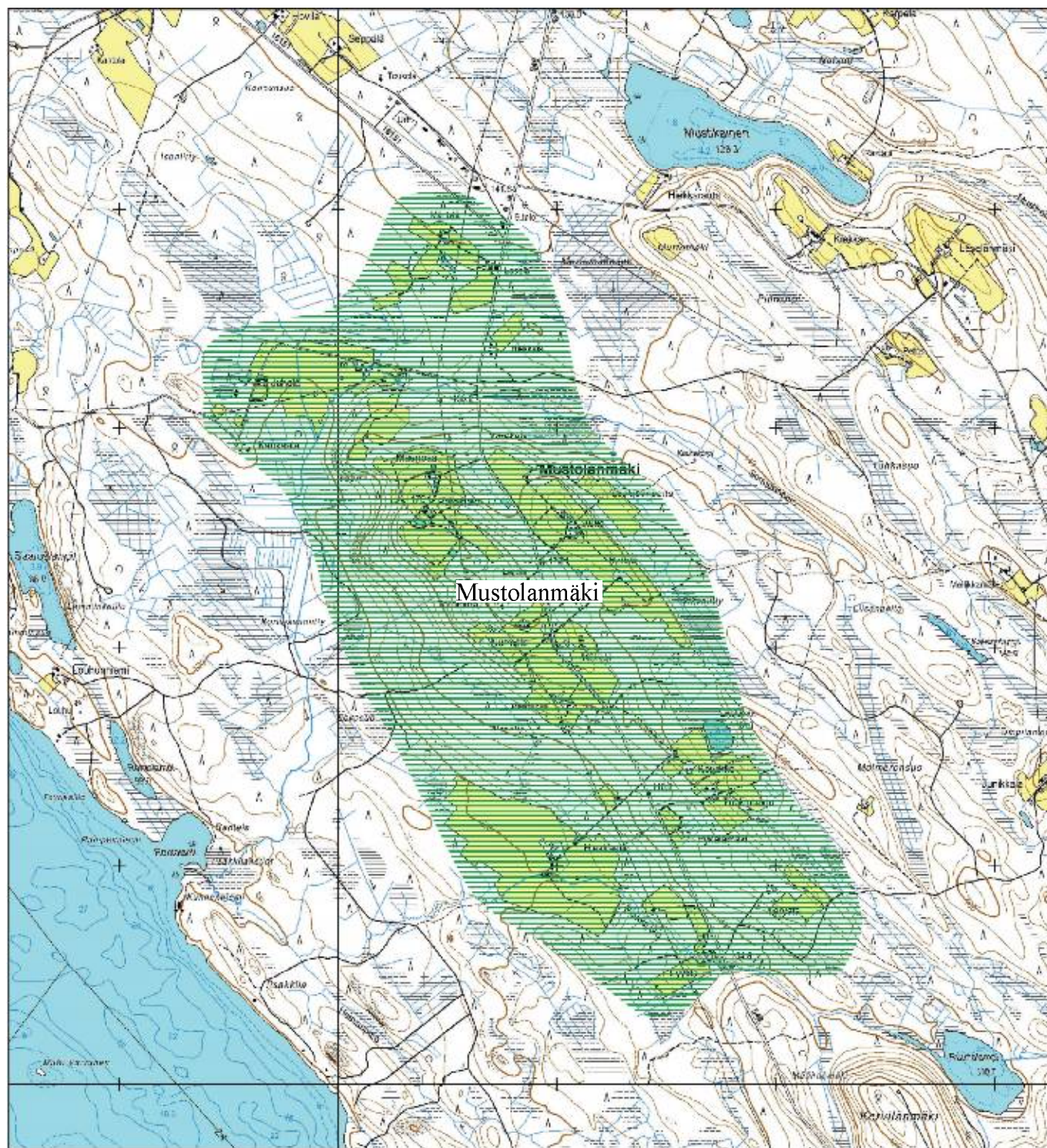
Arviointiteksti:

Mustolanmäki on edustava Rautalammin reitin eteläosan mäkikylä. Topografialtaan voimakkaasti vaihtelevassa maastossa mäen avoimelta laelta aukeaa laajoja näkymiä ympäröivään järvi- ja metsämaisemaan. Mustolanmäellä on arvoa myös tunnistettavana ja merkittävänä identiteettiapaikkana saavuttaessa Suonenjoelle.

Rajaus:

Rajaukseen sisältyy Mustolanmäen lakialue sekä Sormulanpuron ja Ruunanpuron ympäristöt. Mustolanmäen kaukomaisemaan ja näkymiin vaikuttaa laaja alue, jota ei kuitenkaan ole mahdollista ottaa kokonaisena mukaan maisema-alueen rajaukseen.

0 1 km

- Valtakunnallisesti arvokas alue
- Maakunnallisesti arvokas alue
- Valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen vanha raja (valtioneuvoston periaatepäätös 1995)

Pohjakartta (c) Maanmittauslaitos lupa nro 7/MML/09

Rautalammin kirkonkylän kulttuurimaisemat

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

-

Kunta:

Rautalampi

Kuvailu:

Rautalammin kirkonkylä sijaitsee maiseman solmukohdassa, jossa vesistöt rajaavat harjuselännettä. Se on myös Rautalammin vesireitin solmukohta, jossa kapeikot ja pienemmät järvet yhdistävät Hankaveden Koskeloveteen. Polveilevat, karut ja kirkkaat vesistöt ovat syntyneet rikkonaisen kallioperän murroksiin. Loivemmilla rannoilla ja harjun liepeillä on hienojakoisen maalajin kerrostumia, jotka ovat viljelyssä. Rantojen asuttuja ja viljeltyä vyöhykettä ympäröivä maisema on jyrkkäpiirteisten mäkien ja kallioiden luonnehtimaa metsäistä vuorimaata.

Rautalammin ympäristössä on vesistöjen ja harjun tuntumassa runsas esihistoriallisen ajan kulttuuriperintö, joka kertoo Rautalammin vesireitin varhaisesta merkityksestä.

Rautalampi on vanha emäpitäjä, johon aikanaan kuului ”puoli Suomea”. Lähes koko nykyisen Keski-Suomen käsittänyt suurpitäjä perustettiin v. 1561. Rautalampi ulottui lännessä Keski-Pohjanmaalle, pohjoisessa Kivijärvelle. Rautalammin vesireitti oli tärkein kulkureitti pitäjän eri osien välillä.

Rautalammin maakunnallisena erityispiirteena ovat kartanomaiset maatilat, joiden muuta maakuntaa suurempi määrä juontuu kunnan historiasta suuren alueen hallinnallisena keskuksena. Rautalammin perustettiin isojaossa useita tällaisia säätyläistiloja virkatalojen liikamaille. Monet näistä suurtiloista sijaitsevat kirkonkylän tuntumassa. Maiseman kannalta merkittävimmät ovat Sahalan ja Korholan tilat, jotka ovat säilyttäneet luonteensa avoimien vesistöön rajautuvien viljelysten keskellä. Sotien jälkeen tilojen maita lohkottiin asutustiloiksi.

Kuvat:

(ylhäällä) Korholan kartano

(alhaalla) Peltoaukea Korholan ympäristössä.

(viereinen sivu) Liimattalansalmi.

Sahalan ja Korholan kartanot ovat erillään toisistaan, omien loivamuotoisten rantaan ulottuvien viljelyaukeidensa keskellä. Kartanoympäristöjä luonnehtivat kauniit vesistönäkymät. Näkymiä rajaavat metsäiset mäkimaat ja luonnontilaiset rannat, etelässä harjukannas ja kirkonkylä. Kirkonkylän ympäristö on luonnonmaiseltaan vaihteleva ja monipuolinen: kauniita kallioita, jylhiä metsiä, harjumaisemaa, kapeikoita ja suojaisia lahdukoita, pieniä saaria ja monimuotoisia rantoja. Suurtilojen pihapiireissä on vanhaa kulttuurivaikutteista kasvillisuutta ja rehevää lehtipuustoa. Maisema hahmottuu parhaiten kokonaisuutena vesistöillä liikuttaessa.

Arvoluokka:

Maakunnallinen

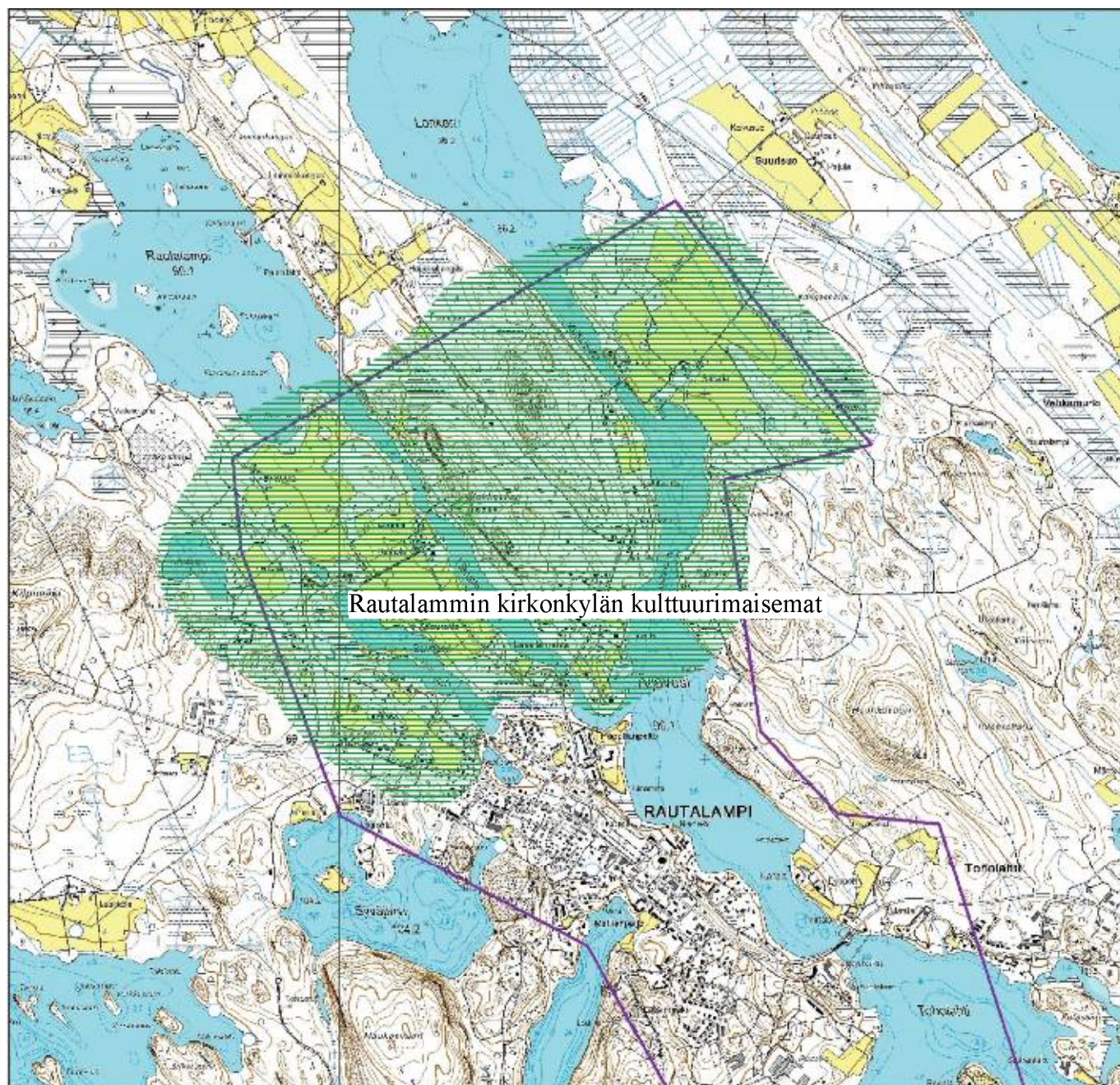
Arviointiteksti:

Rautalammin vanhan emäpitäjän kartanomaisten maatilojen muodostama maisema on Pohjois-Savossa ainutlaatuinen. Historiallisen kulttuurimaiseman luonnetta ja näkymiä on muuttanut eniten Äijäveden itärannan avoimen peltomaiseman rakentuminen taajamaksi. Eri toiminnot sijoittuvat kuitenkin maisemaan luonteville vyöhykkeille ja maisema on elävää ja kerroksellista. Kartanoympäristöt luovat taajaman rajoille arvokkaita avoimia kulttuurimaisemavyöhykkeitä.

Rajaus:

Rajaukseen kuuluu kirkonkylän pohjoispuolen kulttuurimaisemakokonaisuus, joka muodostuu Sahalan ja Korholan suurtilojen viljelyaukeista, niitä yhdistävistä vesikapeikoista ja peltoaukeiden väliin jäävästä kallioisesta niemekkeestä. Etelämmässä olevat suurtilat jätettiin rajauksesta pois, koska niiden peltoaukeat ovat vähäiset eivätkä hahmotu samaan kulttuurimaisema-alueeseen. Niiden arvo on jo huomioitu RKY-listauksessa.

Valtakunnallisesti arvokas alue

Maakunnallisesti arvokas alue

RKY 1993

Pohjakartta (c) Maanmittauslaitos lupa nro 7/MMI/09

0 2 km

3.8 VAARAKARJALA;

Läntinen erämaa

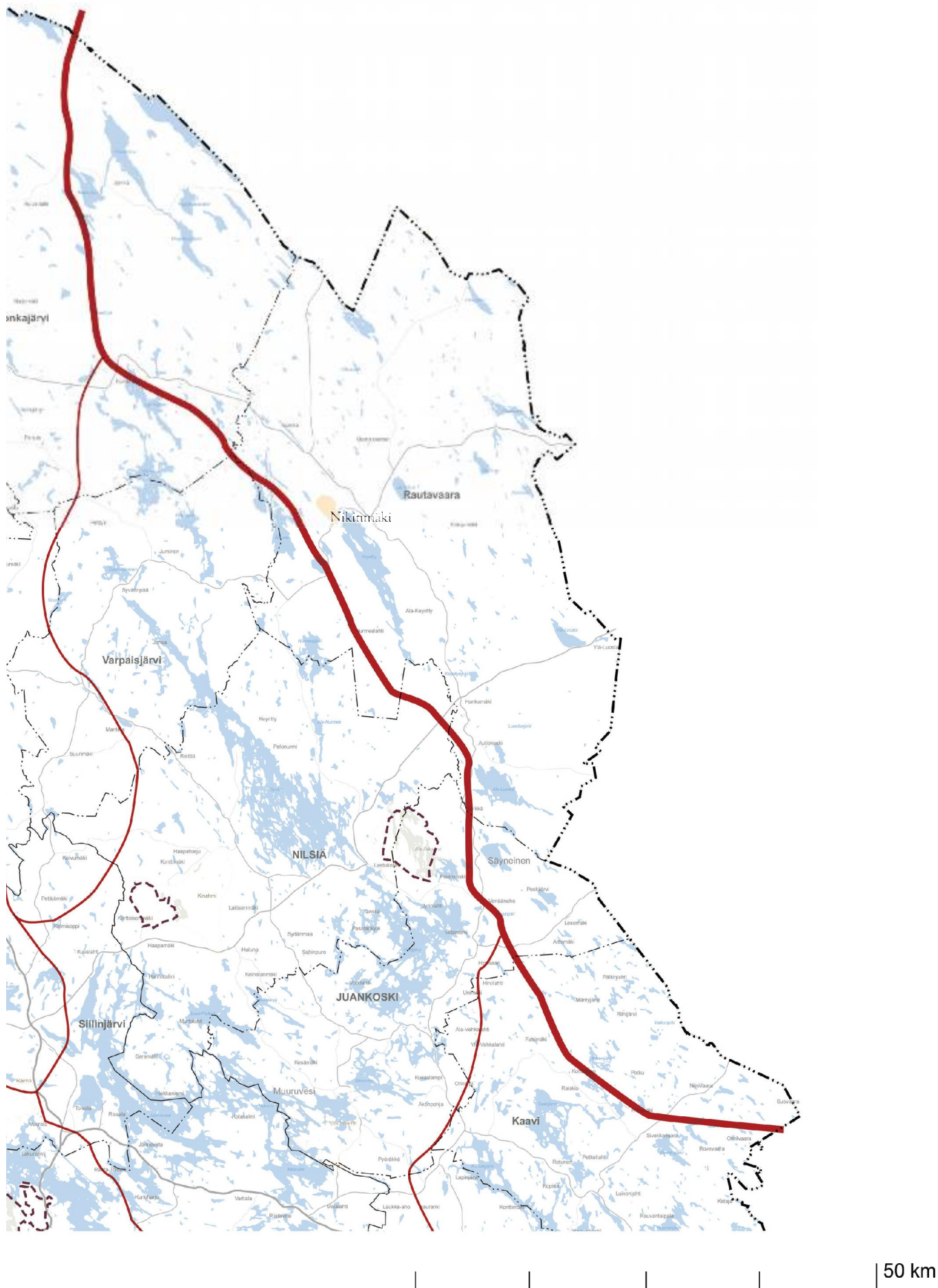
Nikinmäki

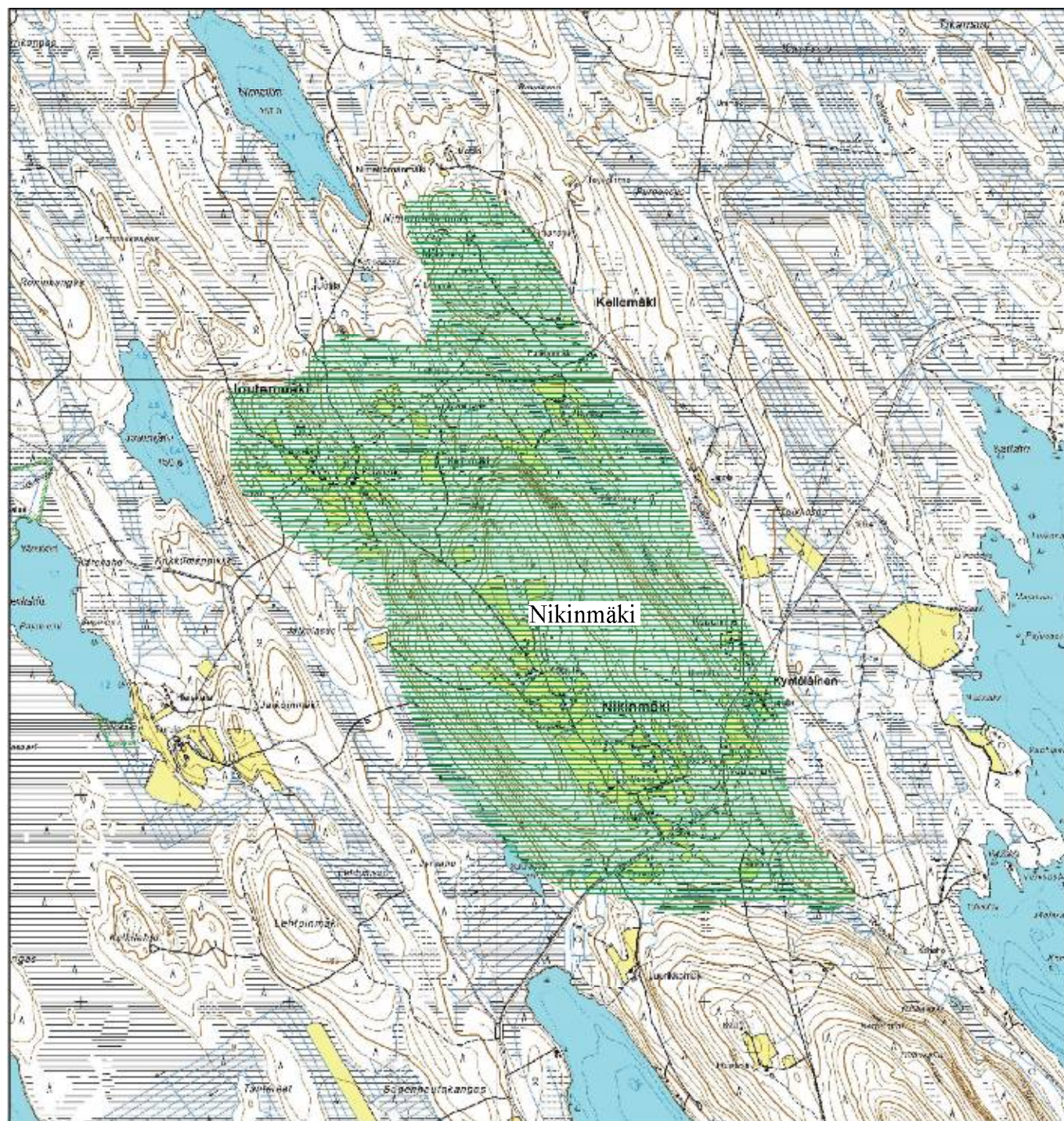
Rautavaara sekä osa Kaavia ja Sonkajärveä kuuluvat Vaara-Karjalan maisemamaakuntaan. Vaara-Karjalan maisemalle antavat leimansa luoteesta kaakkoon kulkevat vaaraselänteet ja niiden väliin jäävät soiset metsämaat ja järvet. Asutus ja viljelykset ovat keskittyneet vaarojen lakialueille ja rinteille. Rinneasutus on yleensä etelä- tai lounaisrinteen puolella edullisesta pienilmastosta johtuen.

Pohjois-Savon itäosan vaaramaisemat ovat karua, yksitoikkoista metsäseutua. Seudun karuus johtuu maaperästä ja ilmaston ankaruudesta Pielisen altaan leudontavan vaikutuksen lakattua. Nilsian-Pisan vyöhykkeellä on korkeita vaaroja kovan kvartsiittisen kallioperän ansiosta.

Alue on historiallisesti ollut levotonta rajaseutua karjalaisten ja savolaisten heimojen sekä myöhemmin Ruotsi-Suomen ja Venäjän välillä. Tämä yhdistyneenä niukkoihin elinoloihin ja huonoihin kulkuyhteyksiin on pitänyt asutuksen harvana ja pientilavaltaisena.

 Valtakunnallisesti arvokas alue

 Maakunnallisesti arvokas alue

 RKY 1993

Pohjakartta (c) Maanmittauslaitos lupa nro 7/MMI/09

0 1 km

Nikinmäki

Maisema-alueen aikaisempi nimi ja arvoluokka:

-

Kunta:

Rautavaara

Kuvailu:

Nikinmäen asutus edustaa tyypillistä Pohjois-Savon itäosien vaara-asutusta. Pohjois-Savon itäosan vaaramaisemat ovat karua, yksitoikkoista metsäseutua. Maisemalle antavat leimansa luoteesta kaakkoon kulkevat vaaraselänteet ja niiden väliin jäävät soiset metsämaat ja järvet. Asutus ja viljelykset ovat keskittyneet mäkien viljaville ja ympäristöään lämpimämmille lakialueille sekä etelä- ja lounaisrinteille. Nikinmäki on Keyritynjärveä lännessä rajaavan selkeämuotoisen luode-kaakkosuuntaisen vaaraselänteen pohjoisin laki.

Rautavaara oli levotonta rajaseutua 1800-luvun alkupuolelle saakka, joten asutus on nuorta. Nikinmäelle ensimmäiset tilat perustettiin 1700-luvulla. Seutu oli köyhää ja niukka elanto perustui sekatalouteen - kaskeamiseen, pienkarjatalouteen, metsästykseen ja kalastukseen - vielä 1900-luvun taitteessa. 1900-luvun alkupuolelta lähtien metsätalous on ollut merkittävin elinkeino.

Nikinmäen asutus muodostuu muutamasta pientilasta. Pellot ja asutus ovat keskittyneet mäen etelän ja lounaan puoleiselle rinteelle. Kylätie kulkee luontevasti mäen rinnettä seuraten talolta talolle. Maisemassa hallitsevalla paikalla on Anttilan tila, jossa toimii talomuseo. Pihan rakennukset on rakennettu paikalle 1800-luvun puolivälin jälkeen. Rakennukset muodostavat eheän kokonaisuuden ympäröivien viljely- ja laidunmaisemien kanssa. Vanhat pelto- ja laidunalueet ovat säilyneet avoimina, vaikka pienimmät tilat ovat lopettaneet toimintansa. Mäen laelta aukeaa pitkiä näkymiä ympäröivään metsämaisemaan, jota järvet rytmittävät.

Kuvat:

(ylhäällä) Anttilan tilan piha-
piiriä.

(alhaalla) Mäen laelta aukeavia
laajoja näkymiä.

Arvoluokka:

Maakunnallinen

Arviointiteksti:

Nikinmäki edustaa tyypillistä Pohjois-Savon itäosan karujen metsämaiden vaara-asutusta. Anttilan talomuseon rakennukset muodostavat viehättävän ja ehjän kokonaisuuden vaaran lakialueen viljely- ja laidunmaisemien kanssa.

Kuvat:

(ylempi rivi) Kylätie kulkee talolta talolle.

(alempi) Anttilan rakennuksia.

Rajaus:

Rajaukseen sisältyy Nikinmäen lakialue. Rajaus seuraa selännettä ympäröivien suoperäisten metsämaiden rajaa.

